

De doolhof

Marianne Philips

bron

Marianne Philips, *De doolhof*. C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1946 (tweede druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/phil006dool01_01/colofon.php

© 2010 dbnl / erven Marianne Philips

I

Mijn vos hinnikte uit wijde neusgaten toen ik van mijn ochtendrit terugkeerend, het parkhek naderde. De witte Meizon tipte tinkelend over het lichtgroen geboomte en raakte in iederen vogelkeel een zilveren snaar. Licht, geur en zang tezamen spanden een klaren hemelboog boven het Normandische land, waarin de lenteboschage van ons kleine park het liefelijk kernpunt vormde. Mijn vos wierp zijn kop in den nek en hinnikte opnieuw terwijl hij zijn beenen strekte tot een laatsten snellen ren. En ik, in de lichte dronkenschap van jeugd en lente, rukte mij den hoed van het hoofd en zwaaide hem omhoog met een hartverruimenden kreet.

Over de houten toegangsbrug klopten de hoeven een snellen roffel, toen, over den veenbodem een doffer rhythmischen galop. Om de buiging der accacialaan schemerde al een witte muur van ons paviljoen. Daar plotseling, bij de laatste kromming, schrikte mijn vos met een schok die hem op zijn achterbeenen zette. Ik bleef maar met moeite in den zadel, want ook ik had eenzelfde schrik ondergaan. Vlak voor ons, zoo nabij dat een volgende seconde ons op het obstakel zou hebben geworpen, bewoog lang-

zaam een zware reiskaros, die met zijn gansche breedte onze bescheiden oprijlaan overvulde. Ik hing den vos in het bit, dat hij zich trillend in den veengrond plantte en onze vaart werd gebroken. Het volgend oogenblik stond ik naast mijn sidderend dier, streeelde hem en klopte hem op den nek, tot zijn schichtig oog mij weer ging zien en hij zijn neus in mijn hand stak.

Nog staande naast mijn goeden gezelschap, zag ik tusschen de stammen door, hoe de karos het kleine rondpoint voor ons paviljoen omreed en op knarsende wielen remde. Ik had den wagen herkend, reeds onbewust herkend toen hij nog een acuut gevaar beteekende, doch nu scherp bewust, in een stortvloed van opwindende, verwarrende, meerendeels onaangename gevoelens. Het was de reiswagen van mijn voorganger, den comte d'Auzun, en ik vreesde dat hij, als bij vorige gelegenheden, was gezonden om mij af te halen. Driemaal in de jaren waaraan ik herinnering bewaarde, had ik in zijn leeren kussens den weg naar Château d'Auzun afgelegd. Bij zijn aanblik voelde ik weer den tragen gang op de deinende veeren, zag ik de uitgestreken facies der bedienden en de slaafsche gebaren der herbergiers bij onze pleisterplaatsen. Reizende in dit deftig vehikel had ik mijn geliefde wereld telkenmale zien veranderen in een

levenlooze woestijn, bepoeierd met dorre verveling. Dan, aan het eind der ontzenuwende reis, volgde het eene spannende uur van kinderangst, als ik in tegenwoordigheid van mijn voogd en oog in oog met hem stond en tenslotte de ondraaglijk trage terugreis naast den bleeken bediende, die voor mijn welzijn had te zorgen.

Met mijn arm om den nek van den vos bleef ik toezien. De palfrenier was afgestegen en hield de paarden, de koetsier wachtte met opgestoken zweep, terwijl de lakei van zijn standplaats boven de achterwielen neersprong en de bel ging luiden. Ik glimlachte, want ik wist dat niemand zou luisteren. Suzanne was des morgens haar wasch gaan spoelen in de beek en mijn gouverneur had zich met zonsopgang ter processie begeven achter het miraculeus Maria-beeld, dat tot den noen door de appelbongerds zou worden gedragen. Mijn moeder was als altijd ingesloten in haar appartement met haar kleine handmeisje, een zacht kind, dat geen anderen plicht had dan het verzorgen der geesteszieke.

De lakei luidde en luidde dat de duiven van den daktil vlogen. Eindelijk steeg het zwartgekleede factotum van mijn voogd uit de koets, zijn geelbleek gezicht teekende alweer minder uitdrukking dan de laatste maal. Staande op het

bordes zag hij rond, maar eer hij mij had kunnen opmerken, was ik achteruit in het bosch getreden en mijn brave makker, mijn wil speurend alsof hij deel van mijn lichaam was, drukte zich tegelijkertijd een stap terug aan mijn zij. Voorzichtig wijkend, vond ik het boschpad en daar, opnieuw in den zadel, draafde ik voort tusschen bottend kreupelhout en bloeiende vogelkers, tot ik met een forschen sprong over de beukenheg het parkje achter mij liet.

Op den landweg, in stap, overdacht ik de situatie. Mijn voogd wenschte mij blijkbaar te zien, ik echter wenschte volstrekt niet mijn voogd te ontmoeten. Over drie maanden zou ik twintig zijn en meerderjarig, ik had al gehoopt, dat hij zijn voogdijschap moe was en mij zonder nader onderhoud vrij zou laten. Altijd wanneer hij mij had ontboden, had hij verandering in mijn omstandigheden gebracht en geen dier veranderingen was een verbetering geweest. Op mijn negende jaar had hij mij, die tot dan door onze goede Suzanne was gevoed, gekleed en verwend, een jong onderwijzer toegevoegd, die mij zou leeren lezen en schrijven, maar die in de eerste plaats zijn verbittering op mij koelde wijl hij ver van alle beschaving in een Normandisch landhuisje zijn beste jaren verdeed. Op mijn dertiende werd mij medegedeeld, dat een

bekwaam Augustijnerpater op weg was om mij Latijn en geschiedenis te onderwijzen. Had ik geweten welk martelaarschap mij en den armen kloostergeleerde te wachten stond, dan had ik misschien durven protesteeren, nu echter vormen de jaren na dit tweede bezoek nog altijd de inhoud van mijn benauwdste droomen. Na het volgende en tot dusver laatste onderhoud, zond hij mij een gouverneur, die mij de wapenen zou leeren voeren en tegelijk inwijden in de étiquette en al wat den edelman verder onderscheidt van het gemeen. Toen de man kwam, was mij al dadelijk klaar, dat hij een goed schermmeester mocht zijn, maar dat ik mij, wat de étiquette betrof, zou moeten behelpen met wat ikzelf als wellevend ervoer en het voorbeeld, of eer de aandoenlijke naglans van mijn moeders bevallig wezen. Mijn gouverneur kende het geheele protocol van Versailles uit zijn hoofd, maar bleek verder een bejaarde bullebak, altijd aandrivend achter vrouwenrokken en bijgeloovig als een oude boerin. Nadat hij mij van de jacht had geleerd wat hij zelf kende, nauwelijks meer dan ik mij op mijn zwerftochten reeds had eigen gemaakt, en sedert ik hem op den degen met gemak versloeg, had ik mij niets meer van den vent aangetrokken en leefde mijn eigen vroolijk leven, onbeteugeld, de eenige jonge

edelman tusschen de boeren van het lage land, hier kussend en daar vechtend als een frisch jongensspel, zonder een gedachte voor den dag van morgen.

En niemand misgunde mij mijn licht en los bestaan. De boeren aanvaardden mij zooals ze de herten van ons jachtterrein aanvaardden, schoone, sterke dieren, die wel eens schade deden aan hun akkers, maar niet daarvoor verantwoordelijk, wezens van een natuurlijker en sneller rythme dan hun eigen zwaar stalvee. Sieur Jean, zooals ze mij noemden, had zijn deel in de gemeenschap der streek. Geen oogstfeest of ik bond de laatste schoof in zijn kleurige linten, werd het cidervat aangestoken, ik plengde het eerste schuimende glas. Mijn voogd, op zijn weidsch kasteel in het Bourgondische was een onbekende boeman, die door den langen arm der wet over zijn Normandische boeren regeerde, mij echter kenden zij sinds mijn geboorte. Hun onderdanigheid ontsproot niet aan de angstige serviliteit eener uitgezogen bevolking, neen, ze was een persoonlijk tribuut aan mij, Sieur Jean. Van alle pachtbezittingen in den omtrek werd de opbrengst onder morren aan verre eigenaars gezonden, doch ons klein paviljoen, in zijn schaduwrijk parkje, lag als een vogelnest in een meidoornhaag buiten elk haat-

gevoel. Zelfs verwachtte men van ons niet de traditioneele liefdadigheid, die zoo licht de betrekkingen tusschen lieden van verschillenden stand bederft. Ieder wist, dat wij een bescheiden staat voerden, men hield ons voor verarmde verwanten van den graaf d'Auzun, wien hij het gebruik van zijn landgoed had toegestaan. Maar mijn oude Suzanne kende alle boerenkinderen bij name en placht bij hun eerste communie de gelukwensen van 'de Familie' over te brengen, vergezeld van een bloemruiker uit onzen tuin. Zeker echter sprak ook de ontroerende schoonheid van mijn arme moeder tot de verbeelding dezer eenvoudige zielen. Blijkbaar legden zij geen verband tusschen haar staat van afwezigheid en de zoogenaamde bezetenheid van hun eigen geesteskranken, die zij op ruwe wijze onschadelijk maakten. De weinige kleine lieden uit den omtrek, die Suzanne bezochten of ons levensmiddelen te koop boden, groetten in het voorbijgaan eerbiedig naar het zijraam, waar 'de arme mevrouw' haar porseleinen voorhoofd tegen het venster leunde, haar ledige oogen verloren in de vlucht van duiven en wolken. En verteederd zagen ze toe hoe ze bijwijlen liefelijk glimlachend neigde naar een onzichtbare aanwezigheid.

Mijn vos stapte voort en ik wiegde mee op zijn

gang. Door mijn haren speelde een zoete wind, nu aanzwellend, dan afnemend, de voelbare lente. Maar het genot drong niet dieper dan mijn huid. Wel was mijn eerste ontstemming gaan liggen, maar een nieuwe ergernis kwam op. Knorrig verweet ik mijzelf de kinderachtige haast waarmee ik de komende moeilijkheden was ontweken. Het was een weinig verheffende daad geweest, deze vlucht. Twintig jaar en bang als een schooljongen voor den meester. En waarom? Waarom was ik bang? Had ik mij niet onlangs door een troep straatrovers heengeslagen, had ik niet kalm geslapen in mijn besneeuwde boschhut terwijl de wolven voor de kieren snoven? Welk gevaar kon een oud, verdord man, wiens voogdij binnenkort afliep, nog voor mij beteekenen? Waarom was ik niet rechttoe zijn dienaar tegemoet gegaan en had hem vragen gesteld als meerdere aan mindere? Was ik dan alleen maar moedig bij acuut gevaar en laf wanneer ik mijzelf moest handhaven tegenover anderen?

Geërgerd gaf ik mijn vos de sporen. De rechte landweg werd een baan waarvan het eindpunt gestadig terugweek, even gestadig als ik mijn rijdier tot grooter snelheid spoorde. Maar eindelijk hoorde mijn oor den al te snuivenden adem van mijn gedweëen vriend en terwijl ik

hem nu rustiger liet uitlopen, gaf ik mij gewonnen. Ja, ik was laf. Ik was bang. Ik voelde mij onzeker tot in het merg. Ik wist niet wat, niet wie ik was. Hier in mijn land, onder mijn vriendelijk volk, was ik mijzelf, Sieur Jean. Maar morgen als ik dit alles den rug toewendde, was ik een jongen uit de provincie, zonder kunde, zonder geld en zonder naam. Ja, zonder naam. Wat in onze afgelegen streek onbelangrijk was, een naam, daar wij toch de eenige adellijken waren en als zodanig erkend, dat werd een dringende noodzakelijkheid zoodra ik mij op mijn reis onder gelijken zou bevinden. Bij vorige gelegenheden had de correcte lijfbediende voor mij als onmondige het woord gedaan, ik heette 'de jonker'. Nu moest ik voor mijzelf spreken. En ik zou mij niet kunnen legitimeeren. Ik had geen naam.

Geen naam? Jean noemde ik mij al toen ik met mijn vingertje naar het onbekende wees opdat men het een naam zou geven en bekend maken. Mijzelf was ik bekend, ik wees op mijn borst en zei: Jean. 'Jean wil een appel.' - 'Jean wil niet naar bed.' Suzanne tilde mij voor een spiegel en toonde mij het kind Jean, zwartharig, wijdoogig. Ik schopte tot ze mij neerzette. Dit was Jean niet. Jean was alles wat ik voelde en proefde en rook en wist, geen jongetje in een spiegel.

Later kwam de kleine twistzieke onderwijzer. Ik werd Sieur Jean. Sieur Jean, het bracht een aangename afstand tusschen hem en mij. En overal waar afstand was, heette ik nu Sieur Jean. Het gaf ruimte tusschen de anderen en mij, maar niet noodwendig kille ruimte. Ook de boersche pastoor wist geen anderen naam, ook de meisjes die mij later ter wille waren. Jongen, lieverd, schat, maar toch Sieur Jean. En ik zou niet anders hebben gewild. Die naam was voldoende om vrij te leven en te sterven in het land dat ik liefhad.

Maar voor de wereld was hij onvoldoende. Ginds bij ons paviljoen wachtte de reiskaros van den graaf d'Auzun. Ik was volwassen en kende den naam van vader noch moeder.

Ik streek over mijn voorhoofd, mijn stramme hersens weigerden verder te denken. Honderdmaal had ik tot dit punt doorgedacht en vermoeid en verward het denken opgegeven. Ik kon alleen gissen. En heel mijn wezen, op klaarheid en tastbaarheid ingesteld, verzette zich tegen nuttelooze gissingen. Ook nu kwamen en gingen nog gedachten en gevoelens als golven in zee, rijzend en zinkend, maar zij verdichtten zich niet meer tot woorden. Mijn bewustzijn registreerde nog slechts een vagen tegenzin.

Maar toen ik opdook uit mijzelf, hervond ik onder de lentezon het begin van een glimlach. Mijn vos, aan eigen verantwoordelijkheid overgelaten, was een boschweg ingeslagen en rondziend moest ik dankbaar erkennen, dat hij als steeds mijn innerlijkst verlangen had geraden. Langs een hollen weg waar de eerste kamperfoelie juist was ontloken, droeg hij mij tot aan een beek en daar, langs de bedding opwaarts, tot aan het kleine eiland waar ik mij in mijn jongenstijd een houten hut had gebouwd. Het was een eenzame plek, ver van eenige hoeve of huis. Bijwijlen, als mijn lichaam bevredigd na dagen van jolijt, van vrijage of geslaagde jacht niets meer te wensen wist, legde ik het te slapen in de rust van mijn kleine hut en ontwaakte er te midden der mischende en geurende boschwereld tot een stil uur van lust aan mijzelf en het andere. Stak ik mijn handen in het vlietende beekwater dan werd de glijdende koelte mij een geheime begroeting, in het zachte neigen der boomkruinen herkende mijn blik het antwoord op een onuitgesproken vraag. Kerken betrad ik maar zelden, want de bigotterie van mijn gouverneur had mij kopschuw gemaakt, maar het blauw van eereprijs langs een vochtigen diepgroenen beekwal was mij hemelscher schoon dan de pronkmantel der Moedermaagd. En als

de avondzon de grijze stammen tot goudbrons verwarmde, werd de wereld gedrenkt in een goedheid, die ik nimmer had ontmoet in menschenoogen.

Nooit had ik vriend of minnares op het eiland of in mijn hut toegelaten, slechts de hoef van mijn vos stond geplant naast mijn voetstap, de ongeschaafde planken van mijn brits droegen slechts mijn eigen vingermerk. Als ik bij langer verblijf honger speurde, greep ik tusschen de beekkeien naar voorbijschietende forellen en braadde ze op steenen boven een bijeengesprokkeld vuur. Hier hing nergens herinnering aan verleden gebeurtenissen of noodzaak tot komende; altijd als ik mijn deur ontsloot, wist ik de ruimte ongerept wachtend op wat ik ditmaal brengen zou.

Zoo wachtte ook nu mijn eiland ingetogen den sprong van mijn voet in het dikke mos. Voelde het dat ik zwaarder en gemelijker dan anders zijn bodem drukte? Misschien, want uit haar klimop zag mijn hut mij goedmoedig aan, ongeveer als de oude Suzanne vroeger placht te doen wanneer ik haar hulp inriep voor een gescheurden kiel. Ik zuchtte verlicht en ontdeed den vos vooreerst van zijn bit. Toen bond ik hem aan een boom waarbij wat vroeg gras groeide en zette mij neer op de bank voor mijn hut.

De zon stond mij recht boven de kruin, maar het was Meizon, zij deerde niet, zij straalde kracht. Ik strekte mijn beenen vooruit en sloot mijn handen tusschen de knieën. Mijn oogen en ooren stelden zich scherper in, want de boschwereld was doorweven van fijner geluiden en subtieler kleurnuancen dan het bebouwde boerenland. Zang van vinken en lijsters, een hakkende specht, het piepen van een nest marterjongen, alles wat binnen een kring van driehonderd meter leefde en bewoog, was mij nabij in verfijnde zintuigelijkheid, ik speurde verholen aanrakingen, onbekende bestaanswijzen der groote natuur. Mij overgevend aan de groeiende betoovering bleef ik ongemeten tijd ingesponnen in het onzichtbaar web, dat mij omving en roerloos maakte. Ik ademde mee met het stil en argeloos leven van boomen en gras, in mijn spieren tikten duizenderlei beweginkjes aan, mijn ledematen verlengden zich tot tentakels, die het gansche groene bosch doordrongen. Naamloos ging ik onder in het naamlooze.

Toen ik mij eindelijk met moeite terugtrok uit wat een gevaar dreigde te worden, was mijn onlust en zorg verdwenen alsof een hand ze had weggestreken. En op hetzelfde oogenblik wist ik, hoe ik verder had te handelen.

Dien middag bleef ik nog bij mijn hut, ving er de grootste forel die ik ooit had gezien en bereidde hem tot een afscheidsmaal. Nooit heb ik eigengevangen visch en zelfgeschoten gebräad gegeten of ik voelde mij eerbiedig en dankbaar, De tong van den visscher en jager proeft anders dan die van den verwenden hoveling, die met sausen en kruiden vermomt wat zonder verbeelding wordt neergeslikt. De jager proeft in zijn gebräad den geur der thym en marjolein waartusschen hij en het wild leven, de visscher geniet in het blanke vleesch de frischheid van lucht en water. Mijn forel smaakte zoet en licht naar boschframboos en beekval en ik was hem er dankbaar voor.

Toen de schaduwen lengden, kwam mijn vos, die tot dan ongetuigd had mogen grazen tusschen de stammen en legde zijn hoofd over mijn schouder. Op zijn stom verzoek maakte ik mij gereed om te gaan. De hut bereidde ik tot een lange afwezigheid, ik stak een prop in den schoorsteen en rolde de dekens in oliedoek. Had ik geweten hoe mijn afwezigheid zich zou rekken, wellicht had ik deuren en ramen wijd geopend voor de planten en dieren van het bosch, opdat ze mijn domein zouden beërven. Maar voorbij den rand van het heden kunnen geen oogen zien. En zoo heb ik later in mijn leven

teleurgesteld voor een ingezakten hoop molmhout gestaan en begrepen, dat de wereld der dingen slechts duren bestaat in ons eigen hart en hoofd. Maar toen ik wegreed, negentien jaren oud, mijn toekomst tegemoet, stond mijn jongenshut goudglanzend in de laatste zonnestralen, alsof ze zoo op mij zou blijven wachten alle dagen van mijn leven.

II

Dien avond zat ik bij het keukenvuur naast mijn geopend valies en zag toe hoe Suzanne de eene jabot na de andere streek en voorzichtig erin neervlijde. Wij waren alleen, want mijn gouverneur had Jerôme, den bleeken bediende, bij een kan appelwijn in zijn kamer genoodigd. Achter de deur hoorde ik luid pratende stemmen en den nadrukkelijken knokkelslag die een neergeworpen kaart begeleidt. Mijn gouverneur begroette steeds met vreugde ieder bezoek dat hem afleiding bracht en overtrad daarvoor gaarne de voorschriften der *étiquette*, die immers verbiedt dat men speelt met zijn minderen. Zijn knorrende, heesche geluiden en de roestige neusklanken van Jerôme vormden een duet dat geheel ons bescheiden huis doorklonk. Boven mijn hoofd, in de kamer van mijn moeder, ging onafgebroken het lichte getik van haar hakjes; ze had een onrustigen dag gehad, zei Suzanne.

‘Was het de schrik om hun aankomst?’ vroeg ik schuldbewust, want ik verweet mij nu, dat ik bij mijn dwaze vlucht alleen aan mijzelf had gedacht.

‘Ze heeft natuurlijk de koets gezien,’ zei Suzanne. ‘De vorige keeren was ze even onrustig, maar nu loopt ze rond en zoekt een uitweg.’

‘Suzanne,’ zei ik, ‘vertel me wat je weet. Wie is zij en wat ben ik? Misschien zit ik nooit meer bij je zoals nu.’

‘Ik heb het al meer gezegd, Sieur Jean, wat u weten wilt, weet ik niet.’

‘Vertel dan wat je wel weet, Suzanne.’

‘Wat ik wist, heb ik u verteld. Maar misschien zien wij elkaar inderdaad hierna niet meer. Hebt u een beetje van me gehouden, Sieur Jean?’

‘Suzanne, waarom zeg je niet Jean, zoals vroeger, toen ik klein was?’

‘Hartekind, dat zal ik doen. Als ik aan je denk of voor je bid, noem ik je altijd nog Jean. Vraag maar. Als ik kan, zal ik antwoord geven.’

Ze schoof haar strijkplank dicht naar den haard waar ik zat. Haar hoofd boog zich over het werk, haar woorden kwamen en gingen in de huiselijke cadens van het glijdende strijkijzer. Telkens als een fijner plooiende val haar aandacht vroeg, stokten de woorden een luttelen tel eer ze voortvloeiden naar de volgende spannende handgreep. Ik volgde geboeid haar bewegingen, zoals ik sinds mijn kindsheid had gedaan als ik bij haar in de keuken toezag. Suzanne had brave, zorgzame handen, handen van eenzelfde expressie als haar bruine oogen, als heel haar pokdalig maar vriendelijk oude vrouwen-

gezicht in de witte muts. Ook nu bracht de overgave aan het werk zulk een glans van toewijding over haar wezen, dat ik mij eerbiedig voelde worden.

Later, te velde, heb ik mijn plunderende soldaten desnoods met geweld afgehouden van werkplaatsen en boerderijen. Verlaten kasteelen en patriciërshuizen, dien buit gunde ik een enkele maal mijn krijgsvolk, want het soldatenvak is een hard beroep. Maar wat met handen wordt gewrocht, is eigendom van God. Dat heb ik geleerd bij de boeren van Normandië en in de keuken van Suzanne.

Met mijn oogen op haar voorzichtig plooiende vingers uitte ik gemakkelijk de moeilijkste vraag.

‘Suzanne, wie is mijn vader?’

‘Hoe zou ik dat weten, Jean? Toen je moeder hier aankwam met twee zusters van barmhartigheid, was ze al van zinnen. Nooit heeft ze meer met me gesproken in gewone woorden. Na vijf maanden werd je geboren en de oude pastoor heeft je gedoopt. Jean Louis Armand doopte hij je, maar er was geen peter aanwezig. Zeker heeft de oude man iets geweten, want hij huurde mij toen de plaats nog leegstond, maar ik kende hem niet genoeg om te durven vragen en hij stierf een jaar later.’

‘Is er dan nooit iemand gekomen, die je iets had kunnen vragen?’

‘De notarisklerk uit Rouaan, die de pachten int en mij het huishoudgeld geeft, kon evengoed doofstom zijn, dat weet je. En Jérôme ziet mij zelfs niet aan, ik geloof dat hij heenziet over alle vrouwen. Het is een vreemde man, maar je voogd vertrouwt hem in alles, zeggen de lakeien.’

‘Suzanne, wie heeft den graaf de voogdij over mij gegeven?’

Suzanne zette haar strijkijzer op zijn kant en keek mij hoofdschuddend aan. ‘Je vraagt te ver voor mij, Jean. Hoe kan ik iets afweten van groote heeren als de Graaf d'Auzun, die de halve streek bezit?’

Suzanne hing de olielamp verder voorover, de pit flikkerde op. Zeker zag ze de onlust van mijn trekken, want met een greep naar haar ijzer zei ze troostend:

‘Tob er niet over, Sieur Jean. Een edelman ben je zeker. Niemand in de wereld heeft zoo'n rechten rug als mijn bakerkind.’

In den vroegen morgen zadelde ik mijn vos en leidde hem uit den stal naar het voorplein waar de reiswagen al gereed stond. Suzanne kwam aandrigen met mijn valies en een mand mond-

voorraad, maar ik greep ze haar uit handen eer zij ze in de koets kon plaatsen.

Mijn gouverneur, in een driedubbele manteljas, zat al in den besten hoek. Ook hij was door mijn voogd opgeroepen en terecht onderstellend dat zijn dienstbetrekking ten einde liep, gedroeg hij zich aanmatigender dan ooit. Ik wenschte mijzelf geluk met het besluit dat mij den vorigen dag zoo plotseling was ingegeven en dat ik nu ten uitvoer zou brengen. Toen Jérôme met een lichte buiging naar het portier wees, schudde ik luchtig mijn hoofd en wees op den vos.

‘Ik zal ditmaal niet met je meerijden. Ik reis liever te paard.’

Mijn gouverneur stak zijn beenen verder naar voren, doch Jérôme bleek verontrust en zichtbaar in zijn eer getast.

‘Mij is opgedragen u persoonlijk te vergezellen, jonker. Ik ben voor u aansprakelijk op deze reis.’

‘Je bent aansprakelijk voor mijn goede aankomst op Château d'Auzun, dat is alles. Wanneer denk je er te zijn?’

‘Met een dag of tien, jonker.’

‘Dan ben ik er eerder. Mijn vos loopt tweemaal zoo vlug als die karrepaarden. Hoe staat het met het reisgeld?’

‘Het gaat werkelijk niet, Jonker.’

‘Ik laat me in geen geval trekken in die staatsiekist. En ik wensch ook geen fâcheux troisième te zijn bij jullie gokspelletjes. Maar een beetje reisgeld heb ik nodig. Geef maar wat je missen kunt.’

‘Ik ben alleen verantwoording schuldig aan mijnheer den graaf.’

‘Dan kom ik er wel zonder geld. Adieu.’

Ik gespte mijn valies achter het zadel en voelde tevreden dat ik tegen de situatie was opgewassen. Ik had weinig behoeften, Suzanne kon mij wat leenen en wellicht was het zelfs beter om op dezen tocht de dure logementen te mijden. Overal lag het land open voor een eenvoudig ruiter zonder pretenties. De voorgenomen reis werd mij steeds aantrekkelijker.

Het duurde nog een half uur eer Jerôme inzag dat ik van plan was om mijn wil door te zetten. Hij werkte eerst op mijn gemoed, toen op mijn waarschijnlijke vrees voor den comte d'Auzun en tenslotte eenvoudigweg op mijn verstand, dat toch moest begrijpen hoe onmogelijk het was om zonder behoorlijk reisgeld Zuid-Bourgondië te bereiken. Zelfs maakte hij toespelingen op een langdurig pleisteren te Parijs, waar hij een jongen man wel het een en ander wist te toonen. Maar ik weerstond hem zonder moeite

en overwon hem eindelijk door het aanbod om hem onderweg in enkele groote steden te ontmoeten, zoodat hij zich van mijn welstand zou kunnen overtuigen. Op deze belofte ontving ik ten slotte een goedgevulde beurs, die mij een eindweegs brengen zou. Doch hij bleef zichtbaar beleedigd en toen de koets zich in beweging zette, staarden de bolle en de scherpe facie, als twee profielen op één munt, mijn afscheidsgroet voorbij.

Ik wachtte nog tot bij het zachte vallen van den lenteavond de onrust mijner moeder zoover was afgenomen, dat ik het wagen kon haar te bezoeken. Haar handmeisje wees mij meelijdend op het arme ineengekrompen figuurtje, weggedoken in een hoek van de sofa. Haar blonde, slechts even doorgrijpsde haren, die anders bleekgoud geborsteld onder haar kantkapsel lagen, hingen haar nu verward om de ooren en tusschen haar gespreide vingers zagen haar opgegespalkte oogen mij ontzet aan.

‘Het is Sieur Jean, mevrouw,’ zei het meisje, maar mijn moeder hoorde noch verstond haar woorden. Ik was niet teleurgesteld, want ik was gewend, dat ze mij slechts een enkele maal herkende. Gewoonlijk maakte ze een diepe révérence, als voor een hooggeplaatst persoon.

Soms echter glimlachte ze den vagen glimlach waarmeeze vroeger bij mijn spel had toegezien, als ik onder haar raam hoepelde of den tol dreef. Mij was die glimlach het teeken, dat ze den jongeling gegroeid wist uit het kind en ik verheugde mij steeds als hij om haar lippen gleed. Doch ditmaal ontmoette ik slechts den angstigen blik van haar groote grijze oogen.

Ik waagde mij niet dichterbij. Het was moeilijk om haar hier en zoo te verlaten, want ik giste dat mijn weg zich wellicht voor langen tijd zou afbuigen van haar en de plaats waar zij leefde. Maar het moest. Dus maakte ik een onderdanige buiging, en zij, blijkbaar verlicht van haar hevigsten angst, wuifde haastig een schuwen groet. Toen ik de deur achter mij sloot, schreide mijn hart, waarom wist ik zelf niet. Hoe kan men schreien om het verlies van wat men nimmer bezat? vroeg ik mijzelf. Maar de pijn in mijn borst bewees, dat mijn hart meer begreep dan mijn verstand.

III

De wereld ging open, ik reed het wijdsten voorjaar binnen dat ik ooit had beleefd. Heuvel glooide achter heuvel zuidwaarts, de zon tegemoet. De eerste dagen reed ik zoo zonder vragen, slechts vagelijk bewust van mijn richting, doch in voortdurend vreugdvol evenwicht tusschen einder en einder. Waar ik ging, was het schoon en goed en volkomen bevredigend. Als een boerin mij haar geurig brood reikte, taalde ik niet naar het spitgebraad der steedsche eethuizen, onder de balken eener boerenherberg, waar ik mij in een deken gerold neerlegde, sliep ik droomloos den verkwikkenden slaap der twintigjarigen. En wanneer het lichtgroen dak der loofbosschen mij niet langer beschermde tegen het geweld eener voorjaarsbui, verliet ik mij op den vos en mijn goed gesternte tot ik de schuilplaats vond, die overal aanwezig is om een gelukkig zwerver te beschutten.

Van den ganschen tocht herinner ik mij slechts enkele zeer bepaalde voorvallen. Natuurlijk zagen mijn gretige oogen onnoemelijk veel schoons en belangrijks dat door menschenhanden was gemaakt. Verheven cathedraalen, statig glijdende schepen op de breede baan der rivieren

aan wier oevers kasteel na kasteel, het een al weidscher dan het andere rees. Ik verheugde mij in de schoonheid en de waarde van het land des Konings, maar zonder de hartelijke blijdschap waarmee ik iedere torenspits in Normandië begroette. Het was alsof rondom een reusachtig prentenboek lag opgeslagen, het boeide en amuseerde mij, doch mijn eigen levensboek was het niet.

Zoo zag ik ook de stad Rouaan met haar statige gebouwen en haar weelde van fraai gehouwen beeldwerk, doch hoewel het de eerste groote stad was, waarin ik mij als jong mensch vrij en zelfstandig bewoog, was ze mij slechts een kijkspel, meer niet. De burgers, als mieren dooreenkrieland langs de kaden, de klerken van het gerecht, met hun zelfbewust genepen lippen, de opgesierde dames in hun draagstoelen, bekeek ik oplettend doch vooral niet eerbiedig. De stadswereld leek mij dor en lichtelijk verdwaasd, ik verwonderde mij, dat de menschen zoo slecht pasten tusschen de grootsche bouwsels, die ze toch zelf hadden gezet.

‘Maar ze hebben ze niet gezet,’ antwoordde de barbier die mij den knevel sneed. ‘De burgerij gaf het geld, maar de groote bouwmeesters hebben ze ontworpen. Op honderd burgers zijn er geen tien die ernaar kijken.’

Het was een rustige man, die barbier, en ik

apprecieerde de wijze waarop hij zijn werk deed. Het valt niet gemakkelijk om de handen van een ander te verdragen, doch zijn aanraking was eer aangenaam.

‘Gewoonlijk spreekt de burgertrots anders,’ zei ik, ‘maar ik voel veel voor uw opvatting.’

‘Het is geen opvatting, het is waarheid,’ zei de barbier. ‘Ik houd geen kapperspraatjes tegen mijn klanten. Ik tracht met hen te redeneeren totdat wij elkaar begrijpen en de zaak waarover wij spreken.’

Ik bracht een aangenaam halfuur bij hem door en toen ik wegreed door de monumentale Zuidpoort, was hij de beste herinnering die ik meenam uit de stad Rouaan. Ik wist zelfs nog zijn naam, een korten naam, Pierre Brot.

Het onderhoud met den notaris had slechts onnut oonthoud gegeven, want deze aangekleede stokvisch bleek een meester in het ontduiken van vragen en mijn eigen trots weerhield mij om met een burger het onderwerp van mijn afkomst te behandelen. Maar een hinderlijke teleurstelling drukte mij toen ik de stad achter mij liet en het duurde even eer zij zich liet bannen. Tenslotte echter verdween ze in het waas boven de groenende velden en nam de rust van het wijde land mij weer in zich op.

De middag was zonnig en stil. Ik volgde een

eenzamen landweg want het geraas en het stof van den postweg met zijn jakkerende koetsen en ruiters stond mij tegen en ook de vos apprecieerde zichtbaar het mulle zandspoor. Zoo reed ik voort in de richting van Parijs, waar ik Jérôme zou ontmoeten. Ik doezelde wat voor mij heen, want het glooiende akkerland bood weinig afwisseling en er was mij gezegd dat er geen gevaar voor straatrooverij bestond in deze streek. Er lagen enkele verspreide gehuchten en het volk leek mij stompzinnig doch goedmoedig.

Slaperig reed ik op de maat van een inwendig geneuried wijsje, toen een sidderende beweging van den vos mij overeind zette. Even later zag ik een stofwolk voor mij uit en toen ik snel mijn afstand verkortte, zag ik een schouwspel dat mij plotseling en heftig in het hart klauwde.

Op een boerenwagen, omringd door krijschende mannen, vrouwen en kinderen zat tusschen twee schoutsknechten een oude vrouw. Haar grijs haar kleefde in slierten op haar bebloed voorhoofd, de kleeren hingen haar in flarden om het lijf. Doch erger dan dit was de angst die uit haar heele wezen kermde, de angst van haar saamgenepen handen, haar opgetrokken schouders, haar schichtige oogen. En telkens als uit de menigte een vuist opstak, dook ze

ontzet neer tusschen de beide schoutsknechten.

Op eenmaal zag ik weer de schuwe oogen van mijn moeder achter haar gespreide vingers. Tegelijk hield ik de teugels in en voegde mij bij de groep.

Het volk, door het dolle heen, maakte geen plaats, doch ik deed den vos steigeren tot vlak naast den wagen.

‘Wat is hier te doen?’ vroeg ik den voerman.

‘Hekserij,’ zei de man. ‘Ze heeft alle drie kinderen van den molenaar behekst, drie dagen lang is er telkens een gestorven. Nu brengen we haar naar Rouaan op den heksenstoel.’

‘Wat is dat voor bijgeloof?’ riep ik. ‘Heb jullie nooit gehoord dat er besmettelijke ziekten zijn waaraan kinderen kunnen sterven? Hoe weet jullie dat het haar schuld is?’

De voerman haalde zijn schouders op. ‘Ze hekst al jaren. Altijd is ze aan het prevelen en bezweren. Maar nu is het uit. De schout komt na.’

Ik keek rond. Het furieuze volk, slechts even gestuit door vrees voor mijn stand, begon steenen te rapen. Het was duidelijk dat ze zich hun wraak niet zouden laten ontnemen. Uit den menschenkluwen staarde een witbestoven masker mij onheilspellend aan: de vader.

De schoutsknechten, blijkbaar slechts be-

dacht op het ongestoord transport van hun gevangene, bogen zich naar weerszijden en hielden het rumoerende volk hun pieken voor. Op dat moment ging mij een trillende wilsstroom door het lichaam, ik dacht niet, voelde niet, ik onderging slechts den heftigen impuls die bezit van mij nam. In de stijgbeugels staande, omgreep ik de oude vrouw met twee armen, wierp haar voor mij op den vos en rende, over zijn hals gebukt, den weg af vanwaar ik was gekomen.

Achter mij ging een gillend geloei op. Steenen vlogen maar zij raakten mij niet en vertrouwend op de snelheid van mijn vos, keek ik zelfs niet om. Zoo rende ik voort, het slappe lichaam dwars voor mij heen en eerst toen om en achter mij de stilte zich weer aaneen had gesloten, matigde ik mijn vaart en richtte mij op om rond te zien.

Het land lag wijd en leeg. Klaarblijkelijk had men zelfs niet gepoogd mij met den wagen te achtervolgen, maar ik moest erop bedacht zijn dat een enkele heldere kop den boerenknol zou kunnen afspannen en mij nazetten. Het beste was wel om tot den donker een schuilplaats te zoeken.

Terwijl ik zoo dacht, ondersteunde mijn hand onbewust het grijze hoofdje. En toen, plotseling, overviel mij een onzinnige lachbui, ik zat te schudden in het zadel. Het was inderdaad te dwaas. Hier was ik als dolende ridder de

onschuld te hulp gesneld, nog wel op lang niet ongevaarlijke wijze, en als resultaat zat ik met een tandeloos boerenbestje in den arm zonder te weten hoe ik haar weer moest kwijtraken. Ik lachte mij tranen om mijn eigen figuur en grinnikte nog steeds na toen het wijfje plotseling haar oogen opsloeg, mij bijna helder aanzag en zelf met een hikkend lachje op mij wijzend zei: ‘Jean-qui-rit.’

Ik trok haar verder omhoog en reed door. Jean-qui-rit was tenminste een acceptabele naam en altijd beter dan zijn tegendeel. Waarom zou men niet lachen zoolang men niet hoeft te schreien? Ik keek om mij heen of ergens een schuilplaats was te vinden, maar het terrein was vrij vlak. Dus reed ik van boomgroep tot boomgroep dwars door de velden, tot de torens der cathedraal van Rouaan weer opdoken aan den horizon en ik bij gebrek aan beter, een onderkomen zocht in een leegstaande schaapskooi. Nog voel ik de opluchting waarmee ik het wankel, onsmakelijk wijfje uit mijn arm op den leemen vloer liet glijden, maar evenzeer heugt mij de langzaam groeiende onbehaaglijkheid, die het urenlang samenzijn met dit murmelend en grinnikend wezen geleidelijk in mij wekte. Hoewel ik niet aan hekserij geloofde, ondervond ik een zeldzaam benauwenden en

neerdrukkenden invloed van haar zinneloos gepraat. Blijkbaar geloofde zij zelf stellig aan haar occulte kracht en twijfelde zij niet of ik was haar als afgezant van Beëlzebub te hulp gezonden. Eerst zat ze nog stil in een hoek, later echter kwam ze onder diepe buigingen op mij af, sprak mij aan als Hoogmogende Hellebroeder en negeerde volkomen mijn geruststellende mededeeling dat ik een eenvoudig reiziger was, die haar uit puur menselijk meegevoel had bijgestaan. Mijn woorden schenen zelfs niet haar vleeschelijk oor te treffen. Tenslotte zag ik in, dat de weg tot haar begrip versperd moest zijn en speelde ik haar spel mee. Toen de avond viel, grendelde ik haar zonder pardon in de schaapskooi terwijl ik haar toeriep, dat Zijne Onderaardsche Majesteit mij ter audientie had bevolen.

Op den postweg naar Rouaan bedacht ik tevreden dat mijn beurs, dank zij mijn sobere reisgewoonten, nog goed was gevuld. Het afwikkelen van dit dwaas avontuur zou stellig geld kosten, maar ik bezat het tenminste. Om te beginnen zou ik al een stevig sluitgeld moeten betalen om na zonsondergang binnen de poort van Rouaan te komen.

Maar toen ik met mijn rijzweep op de poort klopte, verscheen bijna onmiddelijk een bejaarde poortwachter die mij binnenwenkte en

toen ik op zijn ‘Waarheen?’ ten antwoord gaf: ‘Pierre Brot’, mij zonder eenig verder onderzoek liet gaan. Zelfs scheen het mij alsof hij mij verstolen toeknikte. Tegelijk kwam uit de schaduw binnen de poort een man op mij af die zeide: ‘Pierre Brot? Ik stal uw paard. Om elf uur wacht ik u weer.’ Doch zelfs deze onverwachte gebeurlijkheden leken mij niet helsch van nature, ik snoof geheimzinnigheid, maar geen gevaar. Zachtjes fluitend zocht ik in den schemer mijn weg naar de binnenstad, waar ik Pierre Brot in zijn woning hoopte te vinden. Als er iemand was die mij kon helpen vechten tegen dom bijgeloof dan was het de waarheidlievende barbier en chirurgijn. Daarbij had ik geen keus. Behalve den notaris was hij de eenige mensch in Rouaan dien ik bij name kende.

Onder zijn uithangbekken wachtte mij een nieuwe verrassing. Nauwelijks stond ik op de stoep, of, nog eer ik den klopper had geheven, opende zich de deur en voelde ik mij, vast aan de hand gegrepen, verder geleid door een donkeren corridor. Toen werd ik door een deur geschoven en daar, in een kleine kamer bij een enkele kaars, zat Pierre Brot.

Maar niet de Pierre Brot dien ik des middags had ontmoet, het gemoedelijk heerschap dat keuvelend het scheermes zwaaide. Neen, hier

zat een ernstig man, een deftig burger in zwartlakensch pak met witkanten kraag, zelfbewust, zelfbeheerscht, met rustigen glimlach. Toen hij mij zag, sprong hij verwonderd op. Het volgend oogenblik luidde hij rinkelend een tafelschel die naast hem stond.

Ik boog, maar voor ik een woord had kunnen spreken, opende hij een zijdeur en schoof mij over den drempel een schemerige ruimte binnen. Ik bemerkte dat ik in zijn winkel stond, want mijn hand greep om den rug van een barbiersstoel. Even later had hij vuur geslagen en een kaars ontstoken.

‘Hoe zie ik u zoo spoedig terug, jonker?’ vroeg hij.

Het is mij gegeven om in korte woorden feiten te kunnen meedeelen. Ik kon hem het belangrijkste vertellen eer ik voelde dat zijn aandacht van mij afgleed naar een voetstap op zijn winkelstoep en hij mij verliet.

Een oogenblik later was hij terug en wenkte met een hoofsche buiging dat ik hem zou volgen. Hij bracht mij terug in het kleine vertrek waar ik het eerst was toegelaten.

‘Ik kan u vanavond niet bijstaan in uw goed werk,’ zei hij, ‘want ik heb ander goed werk te doen. Ik geloof in een Voorbeschikking, jonker, en het is, meen ik, geen toeval dat ge juist nu

op deze vreemde wijze in mijn huis verschijnt. Er zijn hier eenige vrienden bijeen voor een geestelijke oefening en men heeft geen bezwaar dat gij eraan deelneemt zoo dat uw eigen wensch zou zijn. Naar wat ik vanmiddag van u hoorde en ge mij zoojuist hebt verteld, gaat ook bij u de liefde tot God en den mensch boven leer en wet.'

'Dat gaat ze zeker,' zei ik. 'Doch ik wil van geen geheimen weten, die anderen in gevaar zouden brengen als ze mij werden ontfutseld. Ik ben jong en bij een kan wijn zegt men soms dingen die men niet wenscht te zeggen. Als uw kring behoort tot een der vrije secten die door Kerk en Koning worden vervolgd, is het beter dat ik uw bijeenkomst niet bijwoon. Ik ben noch voor noch tegen deze dingen, niet mijn hoofd wikt maar mijn hand. En nu mijn hand die oude mishandelde stakker heeft bevrijd, behoeft mijn hoofd slechts te verzinnen hoe ik haar veilig onderbreng, zoodat ik zoo vlug mogelijk kan verderreizen.'

Een glimlach spreidde zich uit de fijne lachrimpels naar de oogen waarin ik keek. 'Ge hebt gelijk, jonker. Met twintig jaren is men een andersoortig werktuig Gods dan met vijftig. Maar mijn hoofd kan uw hand allicht bijstaan. Wilt ge niet hierblijven tot ik na onze bijeen-

komst de zaak met u overleg? Onderwijl schenkt mijn vrouw u een glas wijn.’

Natuurlijk nam ik de uitnodiging aan en zelfs ondervond ik een lichte genoegdoening dat deze waardige burger van Rouaan mij in zijn huiskamer wenschte te introduceeren. Ik had nimmer aanraking gehad met het burgerlijk leven, ik kende slechts het boersche milieu van Normandië. Toen ik het proper vertrek met zijn zwaar eiken dressoir en koperen kandelaars betrad, voelde ik de ruimte bepaald door onbekende grenzen, doordrongen van onbekende mogelijkheden, bij uitstek eerbiedwaardig en vruchtbaar. Niet dat mij dit alles toen in woorden klaar werd, maar het dwong mijn hoofd tot een diepen groet boven de hand die Madame Brot mij reikte.

Het uur dat ik bij de smalle donkere vrouw met het hooge voorhoofd vertoefde, werd mij, den onbezonnen jongen, tot een voortdurend leeren en mij verwonderen. Wat wist ik eigenlijk van vrouwen? De boerenmeisjes, zeker niet de beste, die mij ter wille waren geweest, mijn arme ontoerekenbare moeder en de brave slovende Suzanne, zij hadden mij allen doen gelooven dat vrouwen de aanvaardbare maar inferieure helft van het menschelijk geslacht vertegenwoordigen. Hier echter zat een rustig

glimlachende jonge moeder, wier bezige vingers aan een kinderhemdje naaiden en wier blik bijwijlen afdwaalden naar een mandewieg in den hoek van het vertrek, maar die mij, steeds met de oogen op haar naaiwerk, sprak over dingen die ik nimmer door een vrouw had hooren aanraken, de dingen van den geest. Ik vermoed dat zij trachtte te peilen in hoeverre ik het vertrouwen van haar echtgenoot waardig was en mijn onwetendheid moet haar wel zeer hebben verbaasd. Ik kende zelfs niet de namen der wijsgeeren die zij aanhaalde, namen die naar ik aanneem grootheid van geest en ziel vertegenwoordigen, doch die mij tot op den huidigen dag namen zijn gebleven. Haar echter waren hun uitspraken blijkbaar levende werkelijkheid, want haar oogen schitterden terwijl zij ze nasprak. Doch toen ze bemerkte, dat ik haar niet kon volgen, herstelde ze op fijnzinnige wijze het verbroken contact en terugkeerend tot de lichtere aanvagen van ons gesprek, leidde ze mij naar wat mij waarlijk ter harte ging, de eenvoudige vreugden van mijn jeugd. Zoo kon ik haar uitvoerig vertellen van mijn goeden vriend, den vos, en toen haar man binnentrad, vond hij haar met rustende handen en een glimlach naar mij luisteren.

Aan de ontmoeting hunner oogen in vraag en

antwoord, zag ik dat ook zij mij wilde vertrouwen en ik voelde mij wonderlijk geveleid toen Pierre Brot, nog in de deurpost, geruststellend knikte naar iemand die achter hem in het duister van het portaal bleek te wachten.

‘Maître François,’ zeide hij ‘hier is een Normandisch edelman, die straks met u den weg naar Parijs zal volgen. Hij heeft een liefdewerk op zich genomen waarin ge hem misschien kunt bijstaan.’

Ik was opgestaan en had mij gebogen voor den man die in den lichtkring der kaarsen was getreden. Hij droeg de kleeding van een handwerker maar zijn oogen en zijn milde mond geleken die der heiligenbeelden, hoewel menschelijk in hun dappere vastberadenheid. Stellig was hij voorganger in dezen kring want Madame Brot was opgerezen en had den grootsten armstoel naar voren geschoven. Maar hij dankte, en staande, verzocht hij mij zonder verder oponthoud met hem te vertrekken, ik kon hem dan al gaande tot de poort mijn zaak voorleggen. Zoo rustig en beslissend waren zijn stem en gebaar, dat ik nog slechts zwijgend een handdruk wisselde met Pierre Brot en mijn gastvrouw en zij van hun kant, zonder zich verder te mengen in wat gebeuren ging, mij aan zijn leiding overgaven. Toen ik voor hun huisdeur nog eenmaal

omzag, stonden zij hand in hand, welhaast schaduwen in den duisteren vierhoek. Ik heb hen nimmer weergezien want de Rouaansche Protestanten hebben zwaar moeten lijden in den tijd die volgde.

Maître François behoefde nog minder uitleg dan de intelligente barbier en chirurgijn, hij begreep onmiddellijk. Wij besloten dat ik de geesteszieke vrouw te paard van het veld zou halen en haar in het duister op den weg zou brengen en naar de huifkar, die Maître François vervoerde.

‘Ik kan zeggen dat zij een zieke is, die met mij naar het hospitaal der Franciscanessen te Evreux reist,’ zei hij. ‘Het is de waarheid, want daar wil ik haar brengen.’

‘Zullen ze haar daar niet ook van hekserij beschuldigen?’ vroeg ik.

Maître François lachte den wijzen glimlach, die zijn mond vorm had gegeven. ‘De Eerwaarde Moeder gelooft evenmin aan hekserij als gij en ik. In heel Frankrijk gelooven alleen nog wat achterlijke dorpelingen, dat oude vrouwtjes onnatuurlijke wonderen kunnen doen.’

‘Maar de heksenstoel in Rouaan wordt nog druk gebruikt,’ protesteerde ik. ‘En de schout zelf zond zijn knechts met dat menschje erheen.’

Het duurde een enkele seconde eer het antwoord kwam. ‘Ge moet nog leeren om door de feiten heen de wereld te begrijpen. Het is gemakkelijker om nu en dan een heks te verbranden, dan de boerenfamilies ruimer woning en beter voedsel te geven of de stallen te verbeteren en de ziekten te voorkomen waaraan het vee sterft. Zij die regeeren, hoog en laag, moeten hun mislukkingen kunnen verontschuldigen.’

Ik wist niet te antwoorden. Het was mij alsof het land des Konings, dat ik de vorige dagen zoo zorgeloos had doorkruist en dat in mijn herinnering zijn eigen stralenden hemel had, plotseling onder een looden koepel lag gevangen. Gerecht dat op onrecht berustte? Al de natuurlijke oprechte gevoelens van mijn twintigjarig hart kwamen in opstand. En, vreemd genoeg, keerde mijn wrok zich het eerst tegen hem die mijn oogen opende voor het wereldsche wanbeleid.

‘Dat is laster!’ riep ik heet. Maar terwijl ik sprak, twijfelde ik reeds.

‘Het is moeilijk om te leeren zien wat wij niet willen zien,’ zei mijn gezelschap. ‘Maar een man moet de waarheid weten te erkennen eer hij mensch kan worden. Wel jonker, hier zijn wij aan de poort.’

Nog verward en onzeker, weifelde mijn hand om de zijne te vatten, die hij mij toestak. Het

volgend oogenblik had hij zich reeds tot den voerman gewend, die hem naast een boerenwagen wachtte. Ik voelde de afwezigheid van den geboden handdruk nog, toen ik reeds lang de teugels van mijn vos hield en toen ik een uur later met het babbelend vrouwtje den donkeren weg afreed en ingespannen luisterde of ik karrewielen hoorde knarsen, verlangde ik minder mijn vrachtje kwijt te worden, dan een laatste woord te wisselen met den man, dien ik zoo stellig mijn meerdere wist.

Hij stond voorbij een kruispunt en wachtte mij in het licht der opkomende maan. Rustig nam hij de vrouw van mij over en legde haar in de huifkar op een hoop stroo, haar toesprekend zooals men een ziek kind toespreekt. En zij verzette zich niet.

Toen hij naar beneden klom, stak ik hem beide handen toe, want in dit oogenblik rees de dankbaarheid jegens dezen vreemde, die mijn zorg van mij wilde overnemen, vol en warm in mijn hart. Bijna schaamde ik mij nu om hem aldus te belasten, maar hij vatte mijn hand in een vasten greep en mij sterk in de oogen schouwend, zei hij: 'Ge hebt deel aan den keten van goeden wil, die onze aarde bijeen houdt, jonker. Wees een sterke schakel!'

'Zal ik u niet meer mogen ontmoeten?' was

het eenige wat ik te vragen wist, 'waar woont ge en hoe is uw naam?'

De woorden waren mij ontglipt eer ik begreep dat mijn adeltrots mij weer eens parten speelde. De edelman richtte zich tot den handwerker en vergat de ware verhouding.

'Ik heb geen woonplaats en veel namen,' antwoordde hij. 'Maar als het Gods wil is, zullen wij elkaar weer ontmoeten. Vergeten kunnen wij elkander niet meer, ook al weten wij niet van namen. Rijd verder, jonker, gij gaat sneller dan ik.'

Zoo liet ik hem achter. Thans weet ik dat dit feitelijk zoo onbelangrijk jeugdavontuur van aanvang af in mijn herinnering werd bewaard, wijl het mij onmogelijk was om de klare oogen van dien reizenden prediker te vergeten, noch den mond, die mij mijn opdracht gaf.

IV

Parijs hield mij niet langer dan de paar dagen, noodig voor de rust en het nieuwe hoofbeslag van mijn vos. Blijkbaar was ik te jong om te worden geboeid door de physionomie van menschen en dingen en dit immers is het eenige wat een groote stad de eerste weken van zich laat zien.

Versailles bezocht ik zelfs niet, hoewel mijn gouverneur dreigend en vleiend betoogde, dat ik tenminste een vleugje hoflucht moest inademen eer zijn geweten hem toestond om mij als volleerd edelman aan mijn voogd voor te stellen. Ik lachte hem in zijn gezicht uit. Waar had hij mij anders kunnen brengen dan aan een bediendenuitgang? Wel verwonderde ik mij dat mijn voogd zelve mij nimmer naar Versailles had bevolen, waar hij zijn appartementen had. Het was vreemd dat hij mij steeds tot zich liet komen in de enkele maanden die hij op zijn kasteel doorbracht. Maar zooveel in de verhouding tot mijn voogd was min of meer onverklaarbaar. Ik liet het erbij liggen.

Het eenige dat ik, waarschijnlijk om den ironischen blik van Jérôme te trotseeren, in Parijs wilde leeren kennen, waren de meisjes van ple-

zier. Ik bezocht een adres, dat mij door een bedelaar bij de Sainte Chapelle in de hand was gedrukt. Hij had het landjonkertje goed getaxeerd want hij zond mij naar een vrij zindelijk bordeel, maar dit galante leven leek mij niet zeer galant, ik ontving een indruk van stompzinnig onfatsoen, die mij de laatste uren van den nacht slapeloos en verbitterd op het harde matras van mijn logement deed woelen. Ik had nog te leeren dat zulke nachten altijd op gelijke wijze eindigen, tenminste voor een man, die niet in staat is om mateloos dronken te worden. Toen ik des morgens mijn hoofd onder de pomp stak, bedacht ik gemelijk, dat mijn Normandische liefjes met vrij wat minder omslag veel natuurlijker vreugden wisten te geven dan deze gedresseerde slavinnen. Proestend en wrijvend schold ik mij innerlijk een dwaas, dat ik van Parijsche lichtekooien had verwacht, wat dichters als Boccaccio slechts uit droomen weten neer te schrijven.

En toch droomde ik dienzelfden avond onder laag neerhangende seringetrossen mijn eigen romantischen droom van verlangen en hoewel ik, als uit iederen droom, ontwaakte in een bitterder werkelijkheid, heb ik nooit zijn schoonheid kunnen vergeten.

Ik had Parijs achter mij gelaten en mijn uitge-

ruste en tevreden vos draafde tusschen de parken en lusttuinen der rijke burgers naar het Zuiden. Geuren en vogelklanken begeleidden en omzweefden een violetten zonsondergang, het jonge blad, groen gewasschen door een enkele zoele bui hing glimmend en glinsterend boven de tuinmuren. Met een half uur, dacht ik, zou ik het hospitium der Benedictijnen bereiken waar ik den nacht wilde overblijven, om in den vroegen ochtend den langen frisschen rit te beginnen, die mij dagenlang door het weinig bevolkte dal van de Yonne moest voeren. Parijs lag achter mij als een slecht geslaagde proef. Ik had tot duizelens toe in menschengezichten gekeken en, naar ik voelde, zonder eenig profijt. Toen de witte schim der maan zich losmaakte van een paarlmoeren avondhemel en blinkend haar kuischen vorm aannam, zuchtte ik van herwonnen tevredenheid. De zachte bries gleed liefkoozend over mijn handen en wangen en opnieuw genoot ik de blijde zekerheid van mijn bewegingen tusschen de dingen der natuur. Het deerde niet dat de weg langer bleek dan ik verwachtte en het hospitium ook met het vallen van den Meinacht onvindbaar bleef, spelend float ik den lokroep der nachtegale na en beluisterde glimlachend hun antwoord. Dieper zonk de nacht en onder het zwaar kastanjedak der lange laan drong

zelfs niet de smalste manestraal, maar ook door deze duistere schaduwwereld vond het kloppend leven in mij en mijn rijdier stap voor stap zijn richting.

Totdat op den nachtwind een vage zoete toon aandreef, zwellend en weer afnemend, moeiteloos stijgend als een kind dat zich op de teentjes heft, dan wederkeerend op hooger, nog ijler trilling. Ik hield den vos voorzichtig in. Dit was geen vogelkeel, want het kristallen geluid der zangvogels treft slechts die koele klare ruimte van ons hart, waar wij zonder vreugde of leed met het oor alleen luisteren, deze stem echter trilde door in een diepte die ik niet in mij kende, ze ontdekte mij een naamloos en stom verlangen.

Ik moest mij overgeven. Ik wist niet meer van plaats of uur, ik boog het hoofd en dronk deemoedig toon na toon als het gras den dauw. Wat zingt dit andere menschenhart den Meinacht toe? Klacht? Weemoed? Vraag? Antwoord mijn eigen hart, verstaat ge ook zoo tot den bodem de taal der ziel? Neen, ge zijt te jong en te wild, maar als ge luistert zult ge leeren verstaan. Voelt ge u niet reeds een klankbord dat medetrilt?

‘Hoe vreemd is deze reis,’ peinsde ik toen de stem zweeg. ‘Waarheen leidt ze en wie is de reiziger die Ik zegt? De wereld om mij heen

verandert van uur tot uur. Of ben ik het die verandert?’

Ik luisterde of de stem een antwoord had, maar alleen de nachtwind ruischte nog, hoewel ongeboren tonen boven zijn accoord bleven zweven. Toen ik opsteeg en wegreed, droeg ik het stille luisteren mee in elken vezel en zelfs de vos zette zijn hoeven omzichtiger in het zand van den weg. Zoo dook ik omhoog uit het zwart van de kastanjelaan en daar, plotseling, stond ik tegenover een zwaar bouwwerk dat, naar ik meende, het hospitium der Benedictijnen was. Rondom ingesloten door hoge muren, zag het er weinig gastvrij uit, maar men had smij verteld van zijn hoogen ouderdom en ik onderstelde dat het wellicht in troebele tijden door vestingwallen versterkt was geworden. Ik steeg af en mijn vos aan den teugel voerend, liep ik langs den muur om den ingang te vinden.

Stellig had ik slecht opgelet, meende ik, toen ik teruggekeerd aan mijn uitgangspunt, nergens poort of hek had gezien. Maar ik was gewend om te vinden wat ik zocht en dus bond ik den vos aan een boom en liep van dichtbij speurend langs den voer van den wal.

Al gaande, werd ik steeds meer gevangen in den toover van den Meinacht. Het gedierte van veld en bosch, eerst in den aanvang van zijn kort

leven, ritselde en piepte zachtjes, nog kende het niet de schelle schreeuwen van hoogzomer en herfst die prooilust en bronst beteekenen. Over de gemetselde kanteelen zonk een bedwelmende wolk van geur, zeker bevond zich daarachter een bloeiende bosschage. Even stond ik stil. Zooveel lieflijkheid uit die stille, groene plantenwezens en hoeveel stank uit de dringende menigte van Parijs! Ik schudde de herinnering van mij af en zocht verder, nu dringender.

Totdat onverwachts aan de andere zijde van den muur een toon rees, zwol, daalde, en de stem die ik eerst van verre had gehoord nu van dichtbij een lied inzette.

Opnieuw werd ik vastgebonden op de plek waar ik stond. Een jonge vrouwestem, zoet en puur, maar, hoorde ik nu, hoe moede. En terwijl de stem verder zocht langs de lijnen van het lied, werd ze al droeviger en moeder, als had ze bij haar aanvankelijk opwieken te zeer de kracht verspild van een gepreste keel. Nog enkele afgebroken tonen bereikten mijn oor, toen onderscheidde ik niet meer dan een snik.

Lief of leed? Ik wachtte en zocht niet langer. Ik klom omhoog langs een jongen beukestam en liet mij neer langs een tak die over den muur groeide. Dit uur behoorde mij, het was mij aangezegd den ganschen langen, betooverden avond

en mijn hart gaf kloppend zijn toestemming tot avontuur.

Eerst zag ik niets dan een blauwpaarse gloed waar de maan over het seringbosch scheen. Toen onderscheidde ik een lichte vlek laag in het gras en voorzichtig naderend, zag ik de vrouw, die met haar armen wijd gespreid, haar gelaat in de aarde drukte. Ja dit was leed, geen gespeelde, gezongen klacht. Mijn hart, dat zich straks zoo gewillig had gelijkgestemd met den zoeten roep van haar stem, klopte nu pijnlijk mede bij iederen doffen stootenden snik. Ik boog mij over haar heen. Zooveel wanhoop in dezen goddelijken lentenacht? Kon de wereld zoo volmaakt zijn en toch zoo vol smart? Reikte mijn wereld van zon maan en sterren, van dier en plant, niet tot stilling van dit leed? Plotseling onderging ik het hartstochtelijk verlangen om het snikken te dooven, om een overwinning te bevechten voor het klare maanlicht en den seringengeur. Ik stak mijn hand uit en streelde het snikkende hoofdje. Het moest en zou tot bedaren worden gebracht.

Mijn hand bleef streelen, zij uitte al de stomme teederheid die in mij zwol bij dit wanhopig lijden. 'Stil maar, stil,' zei mijn hand, zoo welsprekend, dat ongetelde minuten voorbij waren gegaan eer een vonk van verstandelijk denken

tegelijk bij de vrouw en bij mij het vreemd tooneel belichtte. Doch plotseling bemerkte ik hoe ongewoon ik mij gedroeg en trok mijn hand terug. Tegelijk sprong zij met een kreet overeind en mij iets toeroepend dat ik niet verstond, snelde ze weg alsof ze werd gejaagd. Ik volgde haar. Mijn hand wilde nog troosten, nog zooveel zeggen en mededeelen. Onder mijn vluggeren stap verminderde de afstand tusschen ons en bijna had ik haar ingehaald, toen ze met een haastigen sprong tusschen het struikgewas dook en mij met afwerende armen nogmaals en nogmaals het woord toeriep, dat ik straks niet had verstaan. Nu echter drong het tot mij door, drong als een felle stoot in mijn borst. Het was het gruwelijkst woord uit menschenmond, het schrille maanwoord der verdoemden: ‘onrein, onrein!’

Mijn armen vielen slap neer. Nog scheen de maan zilverlicht op paarse seringenprieelen, maar zij bloeiden in een ontluisterde wereld. Over alle dingen van kleur en geur wriemelden de maden. Deze vrouw met haar gouden stem was melaatsch, melaatsch het lichaam waarin zij stil en hopeloos schreide. Ik stootte mij aan een ondoordringbaren wand. Machteloos en bijna schuld bewust voelde ik mijn lichaam zwaar op de aarde staan.

En weer klonk haar kreunende klacht.

Toen steeg voor het eerst de roekeloze lust tot verweer in mij omhoog, die mij later in de legers des Konings met een lach den tegenstander tegemoet joeg. Weg met het wikkend verstand! Wat deerde mij de waarschuwing tot voorzichtigheid en lijfsbehoud? Hier en nu, deze minuut is mijn. Ik laat mij niet wegzenden. Hier ben ik, een mensch, uw genoot, een antwoord op uw roep. Laat mij u ontmoeten!

Ik weerhield haar aan haar sidderenden schouder van verdere vlucht en nam haar schokkend lichaam tegen het mijne. Ze ademde diep, als een hongerende die men brood reikt. En zooals deze diep bijt in het reddende voedsel, drukte zij haar hoofd vast aan mijn borst. Ik wist: Nu tast zij naar een mensch. God weet hoe lang haar niemand heeft aangeraakt. Ik liet begaan en sloeg mijn arm dicht om haar heen. Een jonge vrouw met vaste, slanke vormen. Het leven was redeloos en God ver van zijn wereld, dat dit leed kon bestaan! Een blinde teederheid legde mijn vingers streelend om haar wang.

Maar zeker werkte ook in de vrouw haar natuur, die behoeden wilde en sparen. Zij maakte zich los. Wel vluchtte ze niet meer, doch ze hief dringend en afwerend haar hand omhoog.

‘Wees verstandig,’ sprak ze eenvoudig, ‘en

laat u niet verleiden door uw goed hart. Of door uw zinnen,' voegde ze er met een wijs glimlachje aan toe. 'Het valt moeilijk dit alles te onderscheiden in een zomernacht.'

Ik voelde mij afgewezen als een domme jongen. Nu ik haar weer aanzag over den scheidingswand tusschen persoon en persoon, ergerde ik mij aan den onberedeneerden drang, die mij tot haar had gedreven. Een jonge en zeer schoone vrouw, een dame in houding en blik, - en ik was haar genaderd als een goedmoedige boerenkinkel. In verwarring week ik een stap achteruit.

Zij zette zich neer op een berm en wees mij nog verder terug. 'Zoo is het goed,' zei ze. 'Wilt ge nu wat blijven en tegen mij spreken? Het is een half jaar geleden dat ik een gesprek heb gevoerd met iemand, dien ik in het gezicht kon zien.'

Zoo heb ik dien zoelen Meinacht doorgebracht als een hofjonker op salet, tegenover de schoonste vrouw die ik ooit ontmoette. Eerst stokten onze woorden, maar allengs kwamen en gingen ze moeiteloos op den lenteadem en droegen teederheid en verlangen over en weer.

'Ik zou je kunnen liefhebben,' zei ik. 'Je stem vertelt dingen die ik wil kennen en die je me zou leeren als je mij kuste. Ik heb al veel gekust, maar zonder te denken.'

‘Ik zou je niets willen leren,’ zei ze, ‘je moet blijven zoals je bent. Je bent goed, maar de meeste mannen schamen zich voor goedheid. Als je ouder wordt, moet je hieraan blijven denken. Je moet niet vergeten, dat je eens zoo een lieve dwaze jongen bent geweest, dat je een leper hebt willen omarmen uit goedheid.’

‘Het was geen goedheid,’ verweerde ik mij. ‘Ik kon alleen niet verdragen dat iemand verdriet had vannacht. En toen ik je in mijn armen nam, voelde ik dat ik iets ontving wat mij toekwam, iets dat mij al lang was beloofd. Zoals in een droom.’

‘Maar zoals het in dromen gaat, ben ik weggevlucht en greep je in het leege,’ antwoordde zij. ‘Heb je wel eens vlinders gejaagd? Dat is een domme bezigheid, goed voor kleine kinderen. Als je volwassen bent, laat je ze rustig boven hun bloemen fladderen.’

‘Wat praat je oud,’ zei ik. ‘En je bent nog zoo jong. Misschien wel jonger dan ik. Als je geen verdriet had, zou je een klein meisje kunnen zijn.’

‘Ik ben eenentwintig en zoo oud als de wereld. Ik heb aan het hof geleefd sinds mijn huwelijk, ik heb veel gezien.’

‘Vertel van jezelf,’ zei ik.

‘Waarom zou ik je bedroefd maken? Als je verderrijdt, kan ieder kind langs den weg je mijn

verhaal vertellen. Vertel me liever van jou.'

Ik trachtte onder woorden te brengen, wat mij tot dusver had bewogen, maar het was onbelangrijk geworden. Hoe ijdel maakte dit vreemde uur mijn wensch om naam en stand te kennen. En hoe kon ik haar spreken over mijn dagelijksch bestaan? Al wat ik had beleefd en genoten, was mij door mijn lichaam gegeven. Hoe kon ik haar die vreugde beschrijven zonder haar pijn te doen, zij die haar lichaam vergeten moest?

Maar kon zij het vergeten? Toen de nacht op zijn zwartst was, in het uur voor den komenden dageraad, en ik opstond om heen te gaan, had zij een enkel zwak oogenblik.

'Moet je weg?' vroeg ze. 'Is het al voorbij?' Ze kreunde en ik zette mij weer.

'Eer ik ga, moet je het mij vertellen,' zei ik. 'Niet je historie maar je verdriet. Misschien helpt het.'

'Men kan zich niet met woorden wegvertellen. Ik wil je ook niet belasten met mijn nood. Maar ik heb het zwaar. Iederen dag sta ik voor mijn spiegel. "Hoe ver al?"

- "Hoe lang nog?" - En ik zie geen voortgang. Een enkele kleine doffe plek, die blijft en niet groeit. Soms denk ik dat de doktoren zich hebben vergist en dat ik hier oud en grijs zal moeten worden tot ik mag sterven. Dan moet ik verder denken, gedachte

na gedachte, tot ik kom waar het verstand den weg verliest. Daar kan ik alleen nog zingen, want als ik mijn keel liet schreeuwen, zou hij scheuren. Maar nu wil ik niets meer vertellen. Je moet ook niet meer over mij denken als je bent weggereden. En beloof me, dat je naar een heelmeeester zult gaan en vragen wat je moet doen, nu je een leper hebt aangeraakt.'

'Je bent goed,' zei ik, 'zie je wel dat wij bij elkaar behoor en? Ik zal zeker aan je blijven denken, hoe zou ik je kunnen vergeten? Je zult mijn dame zijn, zooals in den ouden tijd. Overal zal ik je stem hooren en alle vrouwen zal ik met jou vergelijken!'

'Die arme vrouwen! Wie doorstaat de vergelijking met een droom? Maar tot hun geluk zul je mij stellig vergeten.'

Zij had haar houding hervonden. Toen ik mij eerbiedig boog eer ik ruggelings terugweek tot den muur, stond zij rechtop in den gulden mist van den dageraad, als gehuld in een onaardschen heiligenschijn. Maar haar lippen baden niet, zij glimlachten mij toe.

Ik had geheel mijn goeden vriend veigeten. Nat van den dauw hinnikte hij mij tegemoet en ik waagde het niet om op te zitten eer ik hem warm en droog had gewreven. Een kwartier

later stond hij aan den haverbak, dien een Benedictijn gul voor hem volstortte. Voor mijzelf vroeg ik naar brood en wijn. Terwijl ik wachtte in den koelen refter, peinsde ik over wat mij was geschied. Tusschen gisteren en heden lag meer dan een doorwaakte nacht. Ik vond geen woorden, maar mijn mond sloot vaster en bij iedere beweging, die ik volvoerde, bezinden zich mijn leden. Was het de herinnering aan dien laatsten glimlach? Toen mijn maal voor mij werd neergezet, tastte ik niet snel en hartig toe, zooals ik het al mijn leven had gedaan, maar zag ik, eer mijn hand zich strekte, hoe blank het wittebrood was en hoe sprankelend verguld de landwijn in het glas klokte. 'Is dit het einde van mijn kindsheid?' vroeg ik mij af en reeds wist ik het antwoord. Ja!

Na mijn ontbijt verzocht ik den broeder-heelmeester te spreken en verzocht hem, naar haar wensch, om een afweermiddel tegen leprabesmetting. Hij bracht mij in zijn cel en terwijl hij mij bedrijvig afwreef met een bijtend vocht, zei hij:

'Gij zult uw kleeven moeten verbranden. Mogelijk wilt ge ook uw ziel zuiveren in dit huis. Ik kan u den weg wijzen naar de kapel waar altijd iemand aanwezig is om biecht te hooren.'

‘Waarom denkt ge dat ik zou moeten biechten?’ vroeg ik verwonderd.

‘Mijn zoon, er is slechts een enkele lepralijdster in den ganschen omtrek en als ge haar hebt aangeraakt, hebt ge zonde bedreven, want het is een gehuwde vrouw.’

‘Wie is zij?’ vroeg ik haastig.

‘Aan het hof noemde men haar la belle d'Ivry. Zij is een begaafde vrouw uit een groot geslacht en daardoor dubbel ongelukkig. In de leprozenhuizen der groote steden heerscht de kameraadschap der ellendigen, zij leven met elkaar en helpen elkander sterven. Maar deze vrouw van stand is in haar eenzaamheid levend begraven. Mij voegt geen oordeel over den man die haar dit heeft opgelegd, laat ons hopen dat het Jongste Gericht tegenover hem clementer zal handelen.’

‘En zou ik dan te biecht gaan omdat ik haar in mijn arm trachtte te troosten als een broer zijn zuster? Zelfs een heilige had niet anders gedaan.’

De pater glimlachte. ‘Mijn zoon, een heilige zou haar hebben getroost tot zij geloofde aan de barmhartigheid Gods en niet aan de zijne. Onderzoek nu zelf uw hart.’

Ik onderzocht naarstig mijn hart, terwijl ik dien middag het stille dal van de Yonne volgde.

Maar het wilde niet weten van een Barmhartigheid Gods die de wereld liet lijden en eischte zijn volle verantwoordelijkheid voor mijn daden als mensch en edelman.

V

In Dijon voegde ik mij voorgoed bij Jerôme voor een laatste dagreis. Maar hoewel hij hemel en aarde bewoog opdat ik mijn vos zou stallen en in de karos mijn entree op Auzun maken, hij bracht het niet verder dan dat ik, naast het portier rijdend, hem nu en dan een blik gunde op mijn blijkbaar kostbare persoon. De mufte lucht van het vehikel, waarin de beide mannen dagenlang hadden gehuisd, maakte mij bijna onpasselijk toen ik het hoofd naar binnen stak.

Wel kleepte ik mij in een beter pak en ook beloofde ik mijn gouverneur, dat ik mij op het kasteel niet anders zou vertoonen dan in het blauwfluweelen costuum, dat hij mij te Parijs met spoed had laten maken. Ik had mij nooit tegen zijn wenschen verzet als ik ze onschuldig achtte, hetgeen mij beter in staat stelde om alle andere te negeeren. Toen en later heb ik ondervonden, dat men op deze wijze met het grootste aantal menschen vrede houdt.

Wij geleken werkelijk een vrij eendrachtig gezelschap toen een lakei van Auzun ons tegemoetkwam aan den ingang van het dorp. Hij bracht mij bericht dat mijn voogd mij voor het souper wenschte te ontvangen en dat ik in het jachthuis logeeren zou. Dit was een vooruitgang,

bemerkte ik. De laatste maal had ik met mijn leeraar in den bediendenvleugel geslapen.

In den namiddag stond ik voor mijn voogd. Hij reikte mij zijn tabaksdoos, maar ik was nog niet ver genoeg verwijderd van mijn kinderjaren om den scherp snuifprikkel te waardeeren. Wel zag ik in het moment dat de doos mij werd voorgehouden de schittering van brillanten om een vrouwenminiatuur, en toen mijn voogd, op mijn weigering, de doos weer in zijn zak had gestoken, speet het mij onvermoed hevig, dat ik het profiel van de vrouw niet had kunnen onderkennen. Maar bij de verschillende ontmoetingen met mijn voogd waren er voortdurend oogenblikken geweest, dat iets mij onverwacht hinderde. Ik stond dus als steeds afwachtend maar op mijn *qui-vive* voor hem.

Hij wees met zijn hand naar den fauteuil tegenover hem. Het was de eerste maal dat hij mij toestond om mij in zijn tegenwoordigheid en terwijl hij mij toesprak, neer te zetten. Ik weifelde een kort oogenblik, maar toen zijn kleine, gelige hand een tweede, geïrriteerde beweging naar den stoel maakte, sloeg ik de panden van mijn nieuwen staarsierok op en liet mij neer.

Vanzelfsprekend had ik mij voorbereid om in de aanwezigheid van mijn voogd te treden. Zooals ik mijn simpele ruitdracht had vervangen

door het deftig costuum, zoo ook had ik mijn altijd waakzame belangstelling opzijgezet voor een effen, afwachtende ledigheid van geest, waarin eerst het wezen van mijn voogd de geeigende reactie zou wekken. Nog voel ik en zie ik het fijn grijze waas, dat op mijn gang van het jachthuis naar het weidsche kasteel over het landschap werd getogen. De boomen droegen, al ruischende, hun binnenste stilte in hun volle kruinen, boven de rimpels van de beek zonken de zonnestrallen uiteen tot een gulden nevel. Mijn voeten vonden een trager maatgang en toen ik de granieten treden van het bordes besteeg, ervoeren zij zelfstandig den stuggen weerstand van den steen. Eerst toen een zwijgzame lakei mij tot zijn meester in de ronde torenkamer had geleid, werd mij in mijn ledig wezen een nieuwe kern geboren, een middelpunt van harde zelfbevestiging.

Terwijl ik mij tegenover hem zette in den zetel, die voor gelijkberechtigden aan de ongestookte haardplaat stond geschoven, trok mijn wil zich terug in een centrale sterkte en sloot er zich binnen. Van daaruit zag ik mijzelf zitten als een marionet, die hoofsch glimlachend en met de vingertoppen een kanten zakdoek ontvouwend, de conversatiehouding aannam.

Mijn voogd, aan de overzijde, nam met iet-

wat ironische oogen waar, hoe ik mij voegde op de plaats en in de rol van volwassen edelman, die hij mij had toegewezen. Zijn spitse kin rustte op zijn handen, die hij om den gouden knop van een rotting hield geslagen, zijn pupillen trachtten mij te vangen, maar ik gleed zijn blik voorbij. Terwijl ik naar zijn gezondheid informeerde, zag ik met tegenzin, dat de zenuwtrekking om zijn wenkbrauwen zich nog weer vaker herhaalde. Ik voelde mij verder van hem verwijderd dan ooit, doch die afstand bood tegelijk beschutting.

Minutenlang zat hij zoo met zijn kin op de handen, mij aanstarend zonder te spreken, totdat eindelijk de naklank van mijn conventioneel beleefde vraag al spottender galm aannam in mijn gespannen gehoor. Langzaamaan, als bij al onze vorige ontmoetingen, steeg een verwarrende vloed van gevoelens in mij omhoog. Afkeer en aantrekking, angst en strijdzucht, naijver en medelijden in een enkele stuivende golf van emotie, dreigden mij weg te spoelen uit mijn zekerheid. Maar anders dan vorige malen, voelde ik mijzelf standhouden. Tenslotte waagde ik het zelfs om mijn pupillen in de zijne te vestigen als gelijke tot gelijke.

Het gestolde lachje om zijn mond smolt en liet hem zonder glimlach. Scherp drong zijn

blik verder, tot diep in wat mijzelf onkenbaar was. Maar nog steeds hield ik stand. Ik voelde mij sterk in het fort van mijn jong, gestaald lichaam, dat slechts om futiele redenen was omkleed met den zachtfluweelen galarok, ik was mij mijn waarde bewust en zou mij niet laten intimideeren door een oud man met een knipperend ooglid.

Toen hij zijn kin van zijn knokkels lichtte, wist ik dat ik gewonnen had, maar ik was uitgeput als na een hardnekkige jacht achter den vos. Zoo zaten wij tegenover elkander, doch de naklank van mijn beleefd informeerende stem was verstoven.

‘Je bent dus volwassen, Jean,’ zei hij eindelijk. ‘Zichtbaar volwassen tenminste. Voor de rest ben ik niet responsabel. Mijn voogdij eindigt met je twintigsten verjaardag.’

Ik zeide dat mij dit bekend was en dat ik hem dankte voor de mij betoonde belangstelling. Het woord ‘zorgen’ wilde mij niet van de lippen. Hij hoorde de afwezigheid van elke dankbaarheid en glimlachte ironisch.

‘Ik ben negenezestig en wij zullen elkaar waarschijnlijk in dit leven niet meer ontmoeten, tenminste indien je, zooals ik verwacht, den wapenrok van Zijne Majesteit aanvaardt, die voor je klaarhangt.’

Mijn hart sloeg of het barsten ging. Wat ik nauwelijks had durven hopen, werd werkelijkheid. Vrij en gevaarlijk leven als officier in de glorierijke legers des Konings, vreemde landen doortrekken, mijn bestaan dagelijks heroverend met de punt van mijn degen, welk een vooruitzicht! Ik had kunnen juichen en dansen van geluk. Maar ik bleef ingetogen zitten binnen de gesneden leuning van mijn fauteuil, sloeg met mijn zakdoek naar een mug en boog.

‘Je kunt je melden bij den staf van den duc d'Angers in Nancy. Voor je uitrusting wordt gezorgd. Is er nog iets dat je zoudt willen vragen?’

Wat was het dat mij deed opzien en den weerloos hongerigen blik deed betrappen van een oud man? Het moet de gebarsten klank van zijn stem zijn geweest, een korte seconde slechts. Ik voelde mij getroffen. ‘Zie’, dacht ik, ‘zijn tijd is voorbij, de mijne moet komen en hij weet het. Daarom ziet hij mij aldus aan.’ Ware ik ouder geweest, zoodat ik de toonschaal der nauwelijks waarneembare uitingen van een beheerscht edelman beter verstond, dan had ik begrepen welk een orkaan van emotie moest woeden achter zijn alweer geloken oogleden. Nu begreep ik alleen, dat het oogenblik mij het stellen van mijn dringendste vragen toestond. Ik schraapte mijn keel en zeide:

‘Ik weet van mijn afkomst niet anders, dan dat mijn moeder, al is zij niet bij zinnen, een vrouw van stand moet zijn, want zelfs in haar afwezigheid staat zijn haar taal en manieren onburgerlijk. Ik weet ook dat, waarschijnlijk door uw mildheid, noch zij noch ik gebrek hebben aan wat den adelstand past. Verder weet ik niets. Mijn leeraren en mijn goede Suzanne noemden mij Sieur Jean, dat doet ook het landvolk. Onder welken naam moet ik mij melden bij den duc d'Angers?’

Een enkele minuut liet hij mij wachten. Zijn lippen openden en sloten zich, toen sprak hij:

‘Meld je onder je eigen naam: Sieur Jean. Als je wat waard bent, zullen je meerderen of je soldaten je den naam geven die je toekomt. De hertog weet wie je bent. Zelf moet je het leeren weten.’

‘Mag ik niet den naam van mijn vader weten?’

Mijn voegd stond moeilijk op, ik stond reeds recht toen hij nog leunend op zijn stok zijn rug ontkromde en weer voelde ik een onverklaarbaar medelijden met zijn hulpeloosheid.

‘Zelfs ik weet niet den naam van je vader, hoe kan ik hem dan noemen? Maar ik beloof je dat je eenmaal je afkomst zult kennen.’ Hij trok zijn adem diep op door gespalkte neusgaten en alsof hij zich opnieuw had gevuld met een dosis

levenswil, zei hij glimlachend: ‘Je zult alleen nog even moeten wachten. Tot na mijn dood.’

Hij had zijn spottenden toon hervonden. Ik durfde niet verder vragen en zooals de beleefdheid gebod, verweerde ik mij met de opmerking dat ik dan gaarne geruimen tijd geduld zou oefenen. Met eenzelfde correct voorkomenden glimlach verzekerde hij mij, dat het mij stellig genoeg zou doen als ik in dien tijd mijzelf leerde kennen. Toen sloeg hij mij voor om eer wij ons aan ons souper zouden zetten, een kleine wandeling door het park te maken.

Die eer had hij mij nog nooit bewezen. Ik verwonderde mij en gelijke verwondering stond op het gelaat van Jerôme, die ons de glasdeur naar het terras ontsloot. Ik hoorde nog de gefluisterde aanmaning om een zekeren rose Bourgogne te prepareeren, toen daalde hij af naar den tuin, leunend op zijn stok. Daar ik hem niet tot haast wilde dwingen door mijn ongewild snelleren voetstap, bleef ik een schrede achter en hij, mijn houding aanvaardend, causeerde langs zijn schouder over allerhand lichte onderwerpen. Het was de eerste maal in mijn leven, dat ik hoorde hoe een grand seigneur de lichte kunst der conversatie beoefende en ik luisterde geboeid. Ditmaal was hij de meerdere in ons voortdurend tweegevecht. Hoe lomp en onhandig

wist ik mij in mijn spaarzame antwoorden, hoe gaarne had ik zijn geestige invallen met eenzelfde lichtheid teruggekaatst. Maar mijn hersens werkten voelbaar langzaam en dus liep ik zwijgend aan achter den gebogen rug van mijn voogd, duidelijk te lang en te dom voor zijn gezelschap.

Het park was verrukkelijk schoon. Een groot tuinarchitect had den voortreffelijken smaak gehad om de lange helling van het kasteel tot de rivier te herscheppen in een zevental terrassen, waarover het bronwater langs even zooveel cascades van vijver tot vijver danste. Smalle loofgangen en prieelen toonden op het onverwachtst de sierlijke rondingen van witmarmeren nimfen en de lokkige zwier van forsche stroomgoden mengde zich met het heldere nat dat hen vlietend weerkaatste. De glanzige waterbaan der Saône aan den voet van den heuvel, versmolt naar beide zijden in een zilveren nevel, waarin vaag gepenseelde lijnen van populiergroepen aan de grenzen der werkelijkheid hingen.

Tot aan den voet van het laatste terras daalden wij omlaag. Gaandeweg liet de graaf zijn converseerenden toon varen, hij uitte nog slechts een enkel woord of wees met zijn rotting naar een der exotische planten die hij met voorliefde in Auzun liet aankweeken. Eindelijk, toen het snelle

rivierwater dicht aan onze voeten voorbijgleed, zweeg hij geheel en bleef stil op zijn stok leunen. Ik meende dat hij wellicht te moe was om voort te gaan en vroeg of ik zijn draagstoel zou laten komen, maar hoofdschuddend weigerde hij.

‘Ik wil u iets laten zien eer wij teruggaan,’ zei hij, ‘de ruïnes van ons oude stamkasteel. Toen ik het goed erfde, gebruikten de boeren den steen voor hun schuren en wijnkelders, alleen de zwaarste wallen en de onderaardsche gangen en gewelven bestonden nog. Later heb ik dat alles gemoderniseerd en er naar het voorbeeld van Zijne Majesteit op mijn wijze een doolhof aangelegd. De doolhof in Versailles is zeer luxeus maar de mijne dunkt mij origineeler.’

Hij tastte in zijn zak naar een sleutel en ging mij voor. Hem volgend trad ik over een drassigen bodem tusschen aaneengesloten wanden van varens en conifeeren in groen afgedempten schemer. Naar alle zijden boog en slingerde de groene gang zich om zichzelf, maar de graaf was verzekerd van zijn richting. Toen ik zelf reeds lang ieder richtingsgevoel had verloren, hield hij stil voor een zware ijzeren kelderdeur, die zoo dicht was overwoekerd door moerasplanten, dat ik haar zeker zou zijn voorbijgegaan. Met

moeite wrikte hij de deur los en een flambouw grijpend die in den muur was bevestigd, liet hij mij vuur slaan om de teer te onsteken. Toen droeg hij de toorts vooruit door een warnet van gemetselde gangen, klaarblijkelijk oude vluchtgangen. Terwijl ik hem volgde, trachtte ik herkenningspunten te ontdekken, die mij zoo noodig den terugweg zouden kunnen wijzen, maar behalve de flambouwen die van afstand tot afstand langs den muur hingen, vond het oog niet anders dan een smallen koker van effen grijzen steen.

Eindelijk hield hij stil voor een tweede deur van smeedijzer en hier zag ik een console met een vijfarmigen kandelaar. Hij liet mij de kaarsen ontsteken, doofde de flambouw en trad voor mij uit naar binnen, de kandelaar hoog boven zich houdend.

Een korten tel duizelde het mij. Ik stond in een ruim vertrek dat niet anders was dan een enkele spiegelende ruimte. Wanden en zoldering weken terug naar een eindeloos perspectief en het duurde even eer ik mij rekenschap gaf, dat zij aaneengesloten waren bedekt met spiegels. Achter mij hoorde ik gedruisch en toen ik omzag, was zelfs de toegang verdwenen, de graaf had de deur gesloten. Ook haar binnenzijde bleek een spiegel, ik kon haar omtrek niet terugvinden.

‘Nu?’ vroeg hij. ‘Is dit niet een aardige vondst? En weet je waar je nu staat? In de oude gevangenkelders van het kasteel. Onder deze vloer stroomt de rivier. Maar middeleeuwse martelkelders zijn uit den tijd, nietwaar? Ik heb hier al avondfeesten gegeven, zie, de kaarsstompen staan nog op de lustres.’

Ik keek omhoog en zag de doorzichtige kristallen lustres. Maar tegelijk zag ik iets dat mij ieder antwoord in de keel worgde.

Van alle zijden, uit alle hoeken keek ikzelf mij in het gelaat. Rij achter rij van jonge mannen, allen in hetzelfde blauwe costuum, met denzelfden, wat sulligen lach, denzelfden boersch gezonden tint. Ik maakte een verschrikte beweging, zij verhoordervoudigden die tot in het caricaturale. Met open mond bleef ik staan, ergerlijk gehoond door honderd andere open monden.

‘Aardig nietwaar?’ herhaalde mijn voogd. Hij zei het en gansche rijen uitgedroogde, spitse mannetjes wendden hun hoofd spottend in mijn richting.

‘Niet bepaald aardig,’ zei ik ontstemd.

‘Maar zeer leerzaam,’ zei mijn voogd. ‘Alles is een kwestie van smaak. Sommige menschen vinden het buitengewoon aangenaam om zich zoo vaak te zien, ze genieten ervan. Persoon-

lijk vind ik de ondervinding uiterst interessant. Men ziet zich in zijn ware proporties. Maar ik moet toegeven, dat er lieden zijn die dit niet verdragen. Op een van mijn avondfeesten moest een prins van den bloede worden weggebracht, omdat hij zijn vuisten stuksloeg in den spiegel. Daarna kon ik niet anders dan het feest beëindigen en mijn doolhof sluiten. Maar ge zult moeten toegeven dat hij origineel is. En nu hebt ge nog lang niet alles gezien. Wacht een oogenblik, maar verroer u niet.’

Hij doofde den kandelaar en ik stond in het zwarte duister. De overgang was plotseling, mijn oog behield nog even den indruk van het gelaat waarin ik zoojuist had gekeken. En plotseling verwonderde ik mij. Zoolang ik met hem in deze onderwereld vertoefde, had de graaf nog niet den zenuwtrek vertoond, zonder welchen ik hem anders niet kende.

Even later hoorde ik scharnieren knarsen. Een koude luchtstroom woei langs mijn wang en ik hoorde geruisch van water. Toen sloeg hij vuur en ik zag zijn twee geelverlichte handen bezig met een lantaarn.

‘Kom nu wat dichterbij,’ zei hij.

Hij stond naast een opgeslagen luik dat tot dan onzichtbaar opgenomen was geweest in de teekening van den ingelegden parketvloer. Mijn

voogd liet de lantaarn neer aan een koord tot diep in het gat. In de zaal bleef slechts een flauwe schijn.

‘Nu gaan we den waren doolhof in,’ zei hij ‘Je bent niet bang he?’

‘Waarom zou ik bang zijn?’ vroeg ik.

‘De meeste menschen zijn bang om iets te ontmoeten dat zij niet kennen of te gaan waar zij den weg niet weten. Angst is niet anders dan de wetenschap dat men het onbekende zal betreden.’

‘Dan zal ik nog moeten leeren wat angst is,’ zei ik glimlachend. ‘Het onbekende trekt mij eer aan.’

‘Ga dan voor,’ zei hij.

Ik keek rond hoe ik de spiegelzaal zou moeten verlaten, doch de wanden stonden in ondoordringbare gladde vlakken om mij heen. De graaf verschoof een der glasrozetten, die de vele hoeken tusschen spiegel en spiegel bevestigden en een deur sprong los.

‘Er zijn vier deuren in deze zaal.’ zei hij. ‘Maar er zijn achthonderdzevenentachtig rozetten. Men moet lang zoeken als men de enkele wil vinden die werken.’

Ik stapte over den drempel en stond in een gang die op nieuwmodische wijze was versierd met bloemen en vruchten van stucwerk. Hoe het

geschiedde, weet ik niet, doch het gele licht van de lantaarn, blijkbaar weerspiegeld uit een centraal punt, verlichtte de zolderingen, zoodat het gansche web van gangen dat ik nu volgde, schemerig was verlicht. De vochtige lucht had groene schimmels gekweekt op muren en vloeren en de atmosfeer, hoewel koel, was hinderlijk duf.

‘Jammer genoeg kan ik mijn werk niet intact houden,’ zei mijn voogd. ‘De vocht bederft alles. Zie eens!’

Zijn hand wees naar een inspringenden hoek, waarheen het licht blijkbaar scherper werd gericht. Ik keek en bleef geschokt stilstaan.

Op gesneden zetels, rondom een tafel met groen fluweel bedekt, zat een groep geraamten gespannen te kaarten. Iedere houding was als levend, zelfs scheen het of de doodskoppen nog uitdrukking vertoonden, maar dat moest gezichtsbedrog zijn.

‘Zie nu eens hoe dit alles beschimmelt en vergaat!’ zei mijn voogd ontevreden. Hij greep naar een satijnen stoelkussen en hield een flard omhoog. ‘Het eenige dat ik niet behoef te vervangen, zijn mijn spelende vrienden. We vonden ze bij dozijnen hier in de oubliettes, eeuwenlang geconserveerd. Ik heb met hen verschillende van deze tableaux-vivants gemaakt, - als men ze zoo noemen mag.

Ginds om den hoek heb ik een andere attractie.'

Ik voelde mijn tong verzegeld. Zwijgend ging ik verder, nu achter hem aan. Onder een vergane kanten bedhemel speelden twee geraamten een zichtbaar opwindend minnespel. Zelfs het skeletje van een kleinen schoothond, dat een pantoffeltje bewaakte, was niet vergeten.

'Het was moeilijk om een vrouwskelet te vinden,' converseerde mijn voorgd. 'Tenslotte heeft Jerôme mij er een bezorgd, waarschijnlijk heeft hij een dorpsdoodgraver omgekocht. Het is een bruikbare schelm. Wel, zullen we nog verdergaan of aan ons souper beginnen?'

Ik had het gansche souper vergeten, mijn keel was zoo droog of ik stikken zou. Maar ik gunde den graaf niet het genoegen om mij klein te krijgen. Hij was inderdaad formidabeler tegenstander dan ik ooit had geschat. Zooals hij nu, geheel opgaand in zijn onguur poppenspel, levendig en zonder een enkele wimpertrilling tegenover mij stond, schepper en meester van al de ongodzalige kunstwerken die hij mij toonde, werkte hij zoo verbijsterend, dat ik rilde bij de gedachte welk een macht hij op zijn wijze binnen de muren van Versailles moest oefenen. Maar voor mij gold die macht niet, ik voelde mij innerlijk nog geplant in een laag gezonde kracht.

'Als Uwe Genade niet te moe is, wil ik met

pleizier alles zien wat Zij toonen wil,' antwoordde ik vormelijk.

Hij bleef staan en tastte naar zijn tabaksdoos, woog precies zijn prise af tusschen duim en wijsvinger en snoof langdurig. Weer zocht mijn oog het geëmailleerde vrouwenportret, maar zijn hand bedekte de schildering. Wie was toch de vrouw die hij aldus steeds bij zich droeg?

Zijn magere hand duwde de doos diep in zijn rokzak. 'Wij zullen soupeeren,' besliste hij en aanvaardde zonder iets te zeggen den terugtocht. Bij de deur die naar den groenen buitenhof leidde, zoog mijn borst zich hoorbaar vol adem, hoewel ook tusschen de donkere conifeerhagen de lucht nog naar vocht en rotting rook. Mijn voogd bleef staan en eer hij de deur achter zich sloot, zei hij:

'Het is hoogst onwaarschijnlijk dat ik zelf hier nog eens tegenover u de honneurs zal waarnemen, want de veldtocht die de Koning voorbereidt, kan naar ik weet, eenige jaren duren. Maar ik ben zeker, dat ge Auzun niet voor het laatst hebt gezien en ik wil u een raad geven. Mijd niet uit vooroordeel mijn onschuldig labyrinth, het kan u nog veel leeren, dat ge thans weigert te aanvaarden. Jérôme kent den weg. Ik heb alles samen met hem ingericht, er is niets dat hij niet weet.'

Hij legde een klemmenden nadruk op zijn laatste woorden, toen trok hij de knarsende deur achter zich dicht. Ik vroeg hem niets. Zijn genepen lippen toonden overduidelijk dat hij mij niets meer had te zeggen.

Wij hadden gesoupeerd. Ik zat tegenover hem en tusschen ons beiden lag de tafel in schoone wanorde in den schijn der veelarmige kandelaars. Op het glanzend brocaat hieven de zilveren wijnkannen, de bonte vruchtenpyramiden en een half ontbeende wijnskop op zijn gedreven en verguld plateau, zich overrijk boven het blauwporselein servies, waarin goud en purper het wapen der Auzuns stond geëmailleerd. Een zeldzame Bourgogne, uitsluitend voor den kasteelkelder gebouwd, fonkelde in mijn glas als een vloeibare robijn. Rondom weken de wijde wanden, van beschot tot balkenzolder met goudleer bespannen, terug naar een diepbronzen schaduw, waaruit van afstand tot afstand uit weggedonkerde familieportretten een enkele hand, een blazen, de schittering van een zwaard door den lichtkring der kaarsen brak. Nimmer had ik dergelijke grootheid aanschouwd en ik voelde, ondanks mijzelf, een zekere bewondering voor den man die dit alles als achtergrond tot zijn leven kon stellen.

Hier in zijn eetzaal geleek hij ook niet langer een boosaardigen tovenaard die met menschenbeenderen speelt. Zijn discours en vernuft hadden opnieuw de levendigheid die mij tijdens onze wandeling door het park hadden gecharmeerd. Thans, bij den wijn, waren het vooral zijn volmaakt geacteerd anecdotes over Versailles, die mij geamuseerd en gespannen deden toehooren. Hoe Madame X. bij een banket haar kouseband meende te verliezen en toen zij zich verstolen bukte, bevond dat een zeer hooggeplaatst personage onder de tafel op zijn knieën de attracties der dames vergeleek. Hoe Monsieur Y. voorzitter van het hoogste rechterlijke college, den aartsbisschop van Parijs had verzocht om een schriftelijke garantie, dat zijn zonden hem in het hiernamaals inderdaad vergeven zouden zijn, als hij het bouwkapitaal voor een nieuwe parochiekerk fourneerde en hoe Mademoiselle Z. zich reeds op den dag dat zij het pensioonaat verliet, had laten schaken door een vriend, die haar nader aan het hart lag dan de doove bruidegom die haar was toegewezen.

Ik luisterde, geboeid als door een luchtig muzikaal divertissement. Maar terwijl ik glimlachend toehoorde, bleef mij innerlijk een stom protest bewust en plotseling, terwijl mijn voogd vooroverleunde om mij nog eens bij te

schenken, vroeg ik tot mijn eigen verwondering:

‘En hoe is het verhaal van Madame d' Ivry?’

Mijn voogd zat plotseling rechtop en bekeek mij door zijn loignon.

‘Wat weet jij van Madame d'Ivry?’ vroeg hij.

‘Niets dan wat mij onderweg werd verteld,’ verklaarde ik naar waarheid.

‘De mensen vertellen zoo veel,’ zei hij.

‘Is zij werkelijk melaatsch?’ vroeg ik op den man af.

Mijn voogd haalde zijn schouders op. ‘Ik weet niet alles wat in Versailles gebeurt,’ zei hij ontwijkend. ‘Men heeft natuurlijk praatjes verteld. Men beweerde dat een gewaardeerde vriendin van Zijne Majesteit haar liever niet meer aan het hof zag, omdat zij teveel de allerhoogste aandacht trok. Maar men moet in Versailles niet naar ieders woorden luisteren. Men moet er ook niet spreken maar doen. Er zijn daar maar weinigen die metterdaad invloed oefenen.’

Ik zweeg. Stellig wist hij meer dan hij thans uitsprak. Volgens mijn gouverneur was hij zelfs raadsman van de gewaardeerde vriendin des Konings. Ik waagde nog eenmaal een poging.

‘Heeft haar echtgenoot haar daarginds geïsoleerd?’ vroeg ik.

‘Het is geschied op bevel van iemand dien men niet tegenspreekt. Haar echtgenoot had

niets kunnen verhinderen, ook al had hij geleefd. Maar hij was kort tevoren in een duel gedood.'

'Dat zijn droevige en duistere dingen,' zei ik peinzend. 'Ik ben blij dat ik mij in Nancy moet melden en niet in Versailles.'

'In Versailles kan alleen een heilige of een demon zonder ergernis leven,' glimlachte mijn voogd. 'Of een verstandig mensch als ik, die niets van het leven verwacht dan den dood. Op mijn wijze amuseer ik mij zelfs nu en dan met de dwaasheid der dingen.'

'Als ik Comte d'Auzun was,' begon ik heet, maar beet meteen mijzelf op de tong. Hoe viel het mij in om dezen man te willen kapittelen?

De graaf was opgestaan en zijn handen op tafel steunend, boog hij zich naar mij over. 'Ga voort,' zei hij. Ik verwonderde mij over zijn oogen, zij waren niet oud op dit oogenblik, er was een vlam in ontstoken.

'Wat zou je doen als je Comte d'Auzun was?' drong hij aan.

Ik moest wel antwoorden. Ook ik stond op. 'Dan zou ik de graaf van Auzun willen zijn,' zei ik rondwijzend langs de oude paneelen, 'en mij niet wenschen te amuseeren met de dwaasheid van hovelingen. Ik zou dankbaar zijn voor iederen dag dat ik hier onder mijn

eigen dak op mijn eigen grond mocht wonen.’

Ik ergerde mij, het klonk als een lesje. Maar de graaf glimlachte en keek mij voor het eerst recht en vol in de oogen.

‘Vrijgraaf in eigen recht, he? Voor vierhonderd jaar zijn de Auzuns zoo begonnen, “Dieu seul est Maistre.” Enfin, wie weet. Misschien komt er inderdaad weer een tijd dat men kan leven zonder de gunst des Konings.’

Hij bleef staan, het souper was beëindigd. Ik boog mij over zijn hand en dankte hem voor zijn ontvangst. Zijn hand hield de mijne een oogenblik langer dan ik verwachtte en toen ik achterwaarts week naar de deur, volgden zijn oogen mij met denzelfden schuwen, hongerigen blik, die mij dien middag had getroffen. Maar reeds eer ik den drempel bereikte, had hij zich afgewend en toonde mij nog slechts van terzijde zijn smal gelaat, wit en scherpgesneden als een camee.

VI

Nancy. Wallen, poorten, wallen, een roffel en de kreet van een marketenster. Mijn vos tilde voorzichtig zijn beenen over tentkoorden en stond stil op het qui-vive van een schildwacht. Mijn hart popelde. Ik kende geen wachtwoord, wist geen signaal te onderscheiden, ik had niets aan te bieden dan mijzelf en toch wist ik dat dit een wereld was waarin ik mij zou kunnen roeren.

‘Waar ligt de staf van den hertog?’ vroeg ik den wacht. Hij nam mij op van hoofd tot voeten en ik zag wat hij dacht: ‘Weer zoo'n melkmuil die komt commandeeren.’ En overal volgde mij dezelfde blik, van den wachtofficier tot den ordonnans die mij bij den hertog brengen zou, een blik die een mengsel was van waardeering, verholten naijver en achterdocht. ‘Een knappe jongen, van adel waarschijnlijk, eentje die over onze ruggen carrière moet maken,’ zeiden al die oogen en ik keek recht terug in hun pupillen. ‘Ja zeker, en waarom niet?’ Maar in het kwartier van den hertog, tusschen zijn hooge officieren en andere heeren, was ik niet meer zoo zeker van mijn zaak. De eigenlijke vuurproef moest eerst beginnen. Wie en wat ben je, Sieur

Jean, dat je de aandacht van zulk een veldheer vraagt?

Ik gaf den introductiebrief van mijn voorged aan een adjudant, maar hij keerde niet terug. Stuk voor stuk werden de aanwezige heeren binnengeropen en telkens als de deur zich opende, hoorde ik den lagen keelklank van een stem die den Maarschalk moest behooren. Blijkbaar bezat zijn werkkamer twee uitgangen, want niemand keerde terug en toch werden telkens andere namen afgeroepen. Eindelijk wachtte ik alleen. In een hoek van het vertrek zat nog slechts een groep kaartende adjudanten die mij voorbijzagen. Maar ik stelde mij niet aan hen voor.

Een uur verging, een tweede uur, en nog stond ik waar ik bij de toegangsdeur had plaatsgevat. In de kamer van den Hertog was alles stil. 'Hij heeft mij vergeten,' dacht ik. 'Of kan het zijn bedoeling zijn om mij te laten wachten tot ik vanzelf heenga? Beteekent dit een lichte belediging om mij latere, zwaardere, te besparen? Beteekent het dat ik, een mijnheer Sans-Nom, mij bij een ondergeschikt officier heb te melden?'

Toen het avond werd, wierp een bediende die kaarsen bracht, de deur naar het werkvertrek wijdopen. Het schijnsel der kandelaars viel op een tafel vol kaarten en een neergeworpen

uniformrok. De Maarschalk was vertrokken.

Ik werd koud van woede. ‘En al sta ik hier tot morgen, ik ga niet heen,’ besliste ik. ‘Ik laat mij niet behandelen als een lakei, dien men vergeet naar bed te zenden. Als hij terugkomt, zal hij mij tenminste zien en zich schamen.’ Het eenige wat ik mijzelf toestond, was een stoel.

Alleen de dienstdoende adjudant was nog aanwezig, maar blijkbaar aanstoot nemend aan mijn geringe toeschietelijkheid, had hij mij den rug toegewend en schreef ijverig aan een lang epistel. Zoo ging de avond voorbij.

Eindelijk, juist toen ik bemerkte dat ik zou indutten als ik niet oppaste, kierde de deur van het werkvertrek langzaam open en een hoofd in slaapmuts keek om den hoek. ‘Nog iets te melden?’ vroeg het.

De adjudant was in de houding gesprongen. ‘Hier wacht nog een bezoeker Uwe Genade.’ Ik stond al achter hem aan den drempel. De deur week verder terug en vertoonde een ongewoon lange, hoekige figuur in een kamerjapon.

‘Zoo,’ zei de duc d'Angers. ‘Ben je daar nog? Koppig, zooals jullie heele ras, hè? Kom maar binnen.’

De adjudant had achter mij gesloten. Ik stond in de houding, maar de hertog wenkte mij tot vertrouwelijker losheid.

‘Wat wil je?’ vroeg de Hertog.

‘U hebt mijn introductie ontvangen, hoop ik.’

‘Ja. Van d'Auzun, hè? Bekend. Maar wat wil je zelf?’

‘Ik wil onder U dienen, Uwe Genade.’

‘Dienen? Kun je dienen? Koppig zijn en wachten, kun je, dat heb ik gezien. Maar dienen? Den Koning dienen? Mij dienen? Jezelf vergeten tot je niets meer bent dan een hand die ik uitsteek, - zoo!’

Hij stak een groote, magere, vierkante hand naar voren, weinig verzorgd en bij uitstek mannelijk.

‘Ik geef mij gaarne in een hand als de uwe, Uwe Genade.’ Ik meende wat ik zei.

‘Goed. Wat kun je?’

‘Schermen, jagen, paardrijden. Ja. Paardrijden kan ik.’

‘Bereden garde. Ik introduceer je morgen bij je kolonel. Nu ga ik slapen. Adieu.’

Eerst toen ik op vleugels was teruggekeerd in de herberg waar ik kwartier had genomen, drong tot mij door op welke wijze hij mij had verwelkomd. ‘Koppig, als jullie heele ras.’ Mijn hart sprong op. Voor het eerst had een vreemde mij ontmoet en aangezien als lid van een familie, een stam. Maar waarom hadden zijn woorden niet eerder mijn aandacht getroffen?

‘Omdat ze niet belangrijk meer zijn,’ leerde mij een stem in mijn borst. ‘Je bent garderuiter van den duc d'Angers. Dat is voorloopig voldoende.’

Het was niet geheel voldoende om mijn uiterlijke positie te bepalen, dat bemerkte ik al spoedig. Wel had de hertog mij bij mijn kolonel geïntroduceerd als de zoon van een oud vriend en blijkbaar door stem en gebaar mijn superieur gunstig voor mij gestemd, maar mijn dagelijksche kameraden, de jonge officieren, allen zonen van voornamen huize, bleven mij met terughouding behandelen. De afwezigheid van eenig familiewapen op mijn uitrusting en het feit dat ik van mijn traktement moest leven, maakten het mij moeilijk om vrienden te vinden. Zooals het in garnizoenen gaat, wie niet deel kan nemen aan vroolijke drinkfeesten of kaartavonden, ligt al gauw achteraf. Behalve een jongeman uit den allerhoogsten adel, die evenals ik het druk vermaak meed, - maar dan uithoofde van zijn studie en ongemeen talent voor fort- en versterkingsbouw, - kon ik geen der jonge heeren mijn vriend noemen. Vijandig echter waren ze mij nimmer. Alleen een enkel rijk baronnetje, wiens vader door legerleveranties carrière en zijn entree in den adelstand had gemaakt,

viel mij wel eens lastig. Klaarblijkelijk vond hij het amusant om iemand te kunnen dwarszitten, die naar zijn onderstelling nog minder recht tot spreken had in deze kring dan hij. Gewoonlijk liet ik het heertje lachend links liggen, maar zooals het met dergelijke windhonden gaat, hij kefte net zoolang tot ik hem eindelijk een schop moest geven.

Op een middag dat we na een oefenrit terugkeerden naar onze kwartieren, zag ik tot mijn ergernis, dat ik tusschen het kreupelhout een winkelhaak had opgelopen in mijn besten uniformrok. Het was een onaangename schadepost voor iemand, die slechts met overleg uit de schuld blijft en spijtig toonde ik mijn vestingbouwkundigen vriend mijn gehavende mouw.

Plotseling trok het drukke baronnetje zich zwaaiend den hoed van het hoofd envooruitrijdend, begon hij lachend en gesticuleerend een collecte bij de rest van het gezelschap. ‘Voor een verlaten weeskind zonder hemd,’ schreeuwde hij, op mijn mouw wijzend, en sleepte de anderen mee in zijn flauw plezier. Ieder tastte in den zak en even later bood hij mij zijn hoed vol koperen munten. ‘Huil maar niet meer, stakkerdje,’ zei hij.

Het volgend oogenblik traande zijn eigen blauwgestompt oog. ‘Dat zal je berouwen,

hoerekind!’ schreeuwde hij. Het kostte hem een tweede buil maar nu kwam mijn vriend tusschenbeide en mijn teugels grijpend, bracht hij mijn paard tot staan.

‘Dat wordt een duel,’ waarschuwde hij mij.

‘Gaarne,’ antwoordde ik hijgend van woede.

Maar het werd geen duel, zoals mijn vriend mij reeds den volgenden dag grijnzend kwam berichten. Toen de secondant van het baronnetje op informatie was uitgegaan of ik vanwege mijn onbekende afkomst wel tot een duel kon worden gedaagd, had de kolonel hem persoonlijk begeleid tot den hertog.

‘Het spijt mij Heeren,’ had deze hun geantwoord, ‘maar ik geloof dat de cornet Jean den jongen baron geen satisfactie kan geven. Er is een te groot verschil in stand tusschen den cornet en een koopmanszoon.’ En daarmee konden zij gaan.

Glimlachend vernam ik het verhaal, het prikkelde mijn nieuwsgierigheid, maar niet bovenmate. Want veel sterker prikkelde mij de opwindende woorden die de Hertog nog hieraan had toegevoegd: ‘Laten de heeren toch hun bloed sparen voor de komende campagne. In veertien dagen overschrijden wij de grens.’

Dit overstemde al het andere. Nu lag het aan mij om te toonen wat ik waard was. ‘Je meerde-

ren of je soldaten zullen je den naam geven die je toekomt,' had mijn voogd gezegd. Goed. We zullen zien. Ik ben geen man voor een vredesgarnizoen, maar onder de tent zal ik weten te leven.

Veertien dagen later trokken wij over een onaanzienlijk riviertje het onbekende, tegemoet.

Het onbekende. Dat is de oorlog van den eersten dag tot den laatsten. Wie een dag vooruit een plan wil maken, een doel stellen, opdat hij tenminste vierentwintig uur den tijd meester blijft, moet geen soldaat worden. Er is maar één die plannen maken mag en vooruit moet zien: de veldheer. Voor alle anderen handelt de tijd zelf. Alle soldaten, van hoog tot laag, leven in een enkel voortdurend oogenblik, nu.

Nooit heb ik meer gespannen geleefd dan in mijn jaren onder het tentdoek. Ge slaapt, soms zelfs bij het gebulder van het kanon, maar de minste ritseling, mits onbekend, zet u overeind. Dat is het. Het onbekende. Van uur tot uur en van dag tot dag. De trompet blaast den aanval. Waarop? Ge weet niets, ge weet alleen: achter gindschen heuvelrug ligt het onbekende op de loer. En ge werpt er u bovenop tot het bekend is omdat ge het hebt overwonnen.

Wij verlieten ons op den duc d'Angers,

trotsch op onzen veldheer en trotsch op onszelf. Mijn ruiters waren soldaten van beroep, uit de burgerwereld verdreven door armoede of eigen koppige afwijzing van opgelegde wet. Zij hadden een harden nek, vochten als baarljke duivels en bedreven elke doodzonde die hen aantrok. Maar zij hadden eigen wetten van eer en plicht jegens zichzelf en hun kameraden. Hun officieren gehoorzaamden zij binnen de regels der krijgstucht, maar als een officier een kameraad bleek te zijn, volgden ze hem in den dood en zoo noodig de hel, waarop zij stellig rekenden.

Toen we een half jaar in vijandelijk land stonden, hadden ze mij volledig erkend als superieur en kameraad. De eerste officierstent die bij de rust werd opgezet, was de mijne, en mijn oppasser ontving steeds eerlijk mijn deel van alle clandestien geroofde kippen. In dien tijd werd ik ook gedoopt met den soldatennaam, dien ik vele campagnejaren heb gedragen.

Het gebeurde op een stillen dag na een hardnekkig gevecht om een bruggehoofd in de Palts. Mijn ruiters namen het ervan. Zij hadden een vuur gestookt en zochten hun vlooiën en andere belagers uit onderkleeren en uniform. In den herfstmist en roodbeschenen door de vlammen geleken zij een troep Zigeunervolk

in de zonderlingste combinaties van kleedij. Onze marketenster had hun ter beschutting tegen de Novemberkilte zelfs het een en ander uit eigen garderobe geleend, hetgeen aanleiding was tot onuitputtelijke grappen. Ik hield mij zooveel mogelijk uit hun weg, want ik gunde hun graag een enkel uur van lossere tucht. Zij hadden zich dapper gedragen en een van hen, een wachtmeester, zwart als de ruiters uit de Openbaring, maar scheel en met onovertroffen hoepelbeenen, was al aan de overzij geweest lang voor ik er de vlag plantte. Ik rekende stellig op zijn bevordering, waarvoor ik hem dan ook bij onzen kapitein had voorgedragen.

Lui en lekker lag ik op een paar dekens voor mijn tent, tevreden met mijzelf en alle anderen, toen bijna vlak bij mijn oor het signaal werd geblazen: de Kolonel. Twee seconden later stond mijn chef, op zijn deftigst uitgerust en vergezeld van twee adjudanten voor mij.

‘Laat den troep aantreden!’ beval hij.

Wanhopig keek ik naar het gezelschap wilden bij hun vuur. Maar bevel is bevel. Ik commandeerde aantreden.

De kolonel bleek zichtbaar onthutst. Maar hij was een vormelijk man en hield zich goed.

‘Roep nu uw dapperen wachtmeester naar voren,’ zei hij.

De wachtmeester trad vooruit. Eerst wist ik niet wat ik zag, toen schoot ik in een lach waarin ik dreigde te stikken. De krombeenige wachtmeester stond salueerend voor zijn kolonel, uitsluitend bedekt door een lichtzinnig kanten vrouwenrokje.

Ik snakke naar adem en trachtte mij te beheerschen. De kolonel, zich bepalend tot de taak waarvoor hij kwam aangereden, kuchte en begon rhetorisch: 'Een man, een dapper man!'

Toen werd het mij te machtig. De doodelijke ernst van mijn superieur en het listig knipoogje van mijn mindere naar zijn kornuiten, deden het hunne. Ik viel in zulk een bulderende lachstuip, dat de kolonel moest zwijgen. En de wachtmeester, meewarig glimlachend, doopte mij met de woorden: 'Och, die brave Jean-qui-rit.'

Jarenlang bleef ik Jean-qui-rit. En niet alleen bij mijn ruiters. Toen de kolonel zijn beklag deed bij den duc d'Angers en deze mij ter verantwoording liet roepen, overviel mij bij de weergave der feiten ten tweede male een zoo daverende lach, dat de hertog niet anders kon dan meelachen. Toen hij klaar was, sloeg hij zijn kolonel op den schouder en zei: 'Wat wilt u, mijnheer, die jongen is nu eenmaal Jantjelacht. En u zult mij toegeven dat hij bij het gevecht van gisteren het laatst en het best heeft

gelachen.' Toen zond hij mij heen met een spottend vermanenden vinger en bevorderde mij tot luitenant.

Sindsdien had ik een eigen plaats bij den troep. Ik bemerkte dat men mij een vrijheid liet die de andere jonge officieren ontbeerden. Blijkbaar had mijn kolonel opdracht om mij armslag te laten, want hij keek niet meer naar mij om. Ik en mijn ruiters konden leven en vechten naar eigen verkiezing. En wij vochten!

Wat herinner ik mij van al die oorlogsjaren, de drie van mijn eersten veldtocht en de latere? Niets van het werkelijk gevecht, de charge, het handgemeen. Voor herinnering zijn woorden noodig en waar bloedig wordt gevochten en iedere spier zich op eigen verantwoording spant, schrijft het verstand geen notities. Van mijn oorlogsdaden zou ik evenmin kunnen berichten als van mijn omgang met een vrouw, een aangeboren kieschheid verbiedt den man het beschrijven dier uiterste roerselen. O zeker, als ik mijn oogen sluit, kan ik zien hoe een aanrennend dragonderregiment zich golf na golf over een heuvelrug stort, maar wat geschiedt in den schok van mijn ontmoeting met die losgelaten orkaan, weten alleen nog mijn armspieren en mijn knieën die zich om paardeflanken voelen klemmen.

Mijn goede vos! Hij droeg mij drie jaren door het gevaar en stierf zoals hij had geleefd, een vriend die geen ontrouw kent.

Het was midden winter. Wij stonden in Bohemen en hielden de hoofdstad bezet, toen de politici van Versailles, om welke reden of intrige heeft niemand van ons ooit geweten, ons order zonden voor onzen onmiddellijken terugtocht. Nooit heb ik een zinnig mensch in zulk een toestand van razernij gezien als de hertog op den avond dat de koerier hem zijn dépêches had overhandigd. Hij zat voor zijn werktafel met rooddoorloopen oogen en sloeg met beide vuisten op de kaarten waarop hij het plan voor de verdere campagne al had uitgezet.

‘De ezels! De moordenaars! Dat kost mij de helft van mijn menschen!’

Wij stonden om hem heen en hielden onzen adem in, wij waagden het niet elkaar aan te kijken. Er bestond maar één aftochtsweg, Zuidwaarts, en ieder wist dat een terugtocht in Januari door de sneeuw van het hooggebergte ons allen in doodsgevaar zou brengen. Niemand wist iets te zeggen.

‘Verdoemde idioten!’ schreeuwde de hertog met tranen in de oogen. Met een greep naar zijn stafkaarten rukte hij ze dwars en overdwars doormidden. Een adjudant raapte de stukken

bijeen maar de hertog sloeg ze hem uit handen.

‘Naar de hel met dien rommel. Staat er soms op hoe hoog de sneeuw in de passen ligt?’

Doch twee dagen later trokken we terug. Bevel des Konings. Onze manschappen wisten niet wat komen ging, wij des te beter. Mij liet de hertog den nacht voor den aftocht bij zich roepen.

‘Jean-qui-rit,’ zei hij, ‘voorloopig valt er niet veel te lachen. Hier kan geen goeds van komen en ik ben lang niet zeker dat wij beiden elkaar nog eens in Frankrijk de hand zullen drukken. Daarom wacht ik liever niet met de kleine explicatie die ik je schuldig ben.’

Ik stond in de houding voor hem, maar hij trok mij naar zich toe en legde zijn arm om mijn schouder.

‘Ik heb monsieur d'Auzun beloofd, dat ik je niet over je afkomst zou spreken eer hij mij verlof daartoe gaf. Hij heeft het recht om te beslissen wanneer de tijd is gekomen, ik heb mijn eerewoord gegeven. Maar dit mag ik wel zeggen: er bestaat een goede reden voor mijn belangstelling in jouw zaken. Hier is een souvenir, dat je later misschien iets zal ophelderen.’

Hij reikte mij een plat pakje, wenkte mijn dank weg en drukte mij lang en sterk de hand. Mijn hart stroomde vol eerbied en dankbaarheid,

doch deze dingen zijn moeilijk uit te spreken. Wel zal ik altijd blijven zien hoe hij mij nakeek toen ik mij aan de deur naar hem omwendde. Zacht hoofdschuddend in zwijgend protest, zag hij mij tegelijk zoo toegenegen aan, dat ik mij onweerstaanbaar tot hem voelde getrokken en terugkeerend, boog ik de knie en kuste zijn hand. Daarna schaamden wij ons waarschijnlijk beiden, ik keek tenminste niet nog eens om.

Den volgenden avond, na onzen eersten, zwaren dag, opende ik het pakket. Ik vond een leeren etui en daarin een op ivoor geschilderde miniatuur van een aandoenlijk mooi meisje, een sierlijk, lichtblond kind van misschien dertien, veertien jaar. Ik verwonderde mij over dit geschenk, maar meer nog over de vage gelijkenis met een gelaat dat ik moest kennen. Het was alsof mij een bloemknop werd getoond en ik mij bezon op den vorm der bloem. ‘Aan mijn lieven broer Armand,’ had de geefster in het etui geschreven. Het moest een zuster van den hertog zijn, maar hoe zou ik die kennen?

‘Hij zal mij later meer zeggen,’ beloofde ik mijzelf. Maar een week daarna, bij een felle attaque van de Oostenrijkers, die onze hoofdmacht beschoten uit hun besneeuwde kloven, werd hij door een kanonskogel verpletterd. Ik hoorde dit echter pas weken later. Zelf bij de

voorhoede, had ik mij met mijn mannen nog door den vijand heengeslagen.

Maar door de sneeuw slaat men zich niet met mankracht heen. Tegen de traag neervallende grootvlokkige bergsneeuw, hardnekkig, geluidloos, genadeloos als het noodlot, maakt een ruitertroep geen kans. Wij reden, traptten, waadden door de witte passen, over de witte hellingen en naarmate de sneeuw rees en rees, smolt onze troep iederen dag verder weg, werd mijn geordend, vast gedisciplineerd escadron een onsamenhangende, kreupele karavaan, verloren in een witte woestenij. Nu en dan viel achter mij een enkel schot, dan wist ik, daar heeft weer een beest het genadeschot gekregen, weer een man zonder rijdier gaat zijn ongeluk tegemoet. Tenslotte durfde ik niet meer omkijken als we aan een top den afgelegden weg konden overzien. Het was altijd hetzelfde. Terzijde van den weg, langs de helling, de neergestorte paardenlijken en hun bloedig spoor. En op den weg, naast de bereden soldaten, de kruipende zwarte stippen van de manschappen die onherroepelijk moesten achterblijven.

Nacht na nacht, soms ook des daags, bleef het sneeuwen. Ieder van ons kende nu het vonnis: Wie loopt, sneeuwt onder en bevriest of wordt door de wolven gevreten. En iederen avond, als

wij trachtten, hoe dan ook, een kampement op te slaan, ontbraken er meer van mijn mannen. Eindelijk gaf ik order de appels te staken. Het was of wij op een ijskerkhof de namen der dooden afriepen.

Mijn vos hield moedig vol en hoewel hij even mager en uigeput was als alle andere paarden van den troep, had hij nog altijd zijn heldere intelligentie en beantwoordde nog duidelijk mijn kleine, gefluisterde opmerkingen of aanwijzingen. In die dagen van rampzalig hongeren voor ons beiden, kwamen wij elkaar zoo na als mensch en dier ooit kunnen zijn. Hij begreep zeer stellig dat ik hem nog iets afstond van mijn karig rantsoen. Als ik at, zag ik hem met zijn kop terzijgebogen van mij wegstaren, alsof hij weigerde het voedsel uit mijn hand te bedelen. En hoe vaak is mij niet het water in den mond gekomen als ik hem zijn brok zwart roggebrood voerde?

Zoo trokken wij voort, iederen dag schimmiger en havelooser, een donkere sliert verlorenen langs de flanken van het gebergte. Soms hield het op met sneeuwen en wij herademden, maar de ijzig koude wind was even groote vijand en als beiden zich vereenigden tot fellen sneeuwstorm, kropen wij en onze dieren tegen den bergwand en wachtten onder de geeseling der ijsnaalden, wat het noodlot ons beschoren had.

Het was in zulk een storm, dat ik mijn vriend verloor. Hij was reeds dagen in een toestand van uitputting en zeker had hij zich al eerder te sterven gelegd, als hij niet was opgehouden door den wil om mij voort te dragen. Ook ik was de uitputting nabij en hield mij nog maar duizelig in het zadel. Het scherpe wit van weg en bergwand had mijn oogen ziek gemaakt, ik zag nog slechts vage vlekken en lijnen. Zoo tastten wij onzen weg, toen wij over een bergkam trekkend, in de volle woeste vaart van een storm geraakten.

Hij overviel ons als een donderslag en blies ons wervels stuifsnieuw in oogen en ooren. Aan beide zijden van den weg gleden de witte hellingen omlaag, alle omtrekken vervaagden in de golvende buien en alleen ons verstand waarschuwde nog voor de verraderlijke diepten links en rechts. Wij drongen samen naar het midden van den weg en vochten ons door de vlagen vooruit.

Maar ons vechtersbloed, verdund en verstijfd, was geen portuur meer voor de aanstormende kracht van het gebergte. Voor mij zag ik hoe een ruiter, zichzelf en zijn dier opgevend, buiten de file bleef staan en door den ijzigen orkaan in den afgrond werd geblazen. Een oogenblik hield ik zelf stil en sloeg een kruis, maar wat beteekent zulk menschelijk gebaar waar de

chaos regeert? Ik had beter mijn teugels kunnen houden. Mijn vos, opschrikkend uit zijn droomstaat van moeheid en verstijving, struikelde, gleed af en stortte langs de helling. Ik sloeg naar voren over zijn kop, een kort oogenblik rolde ik mee, toen bleef ik met een schok hangen.

Het volgend moment was wellicht het vreemdste van mijn leven, dat toch avontuur genoeg heeft gekend. In helder licht, wisselend en bont, trok tafereel na tafereel van mijn verleden voorbij, zoo treffend alsof ik alles opnieuw beleefde. Geen herinneringsbeelden waren het, maar nieuwgeschapen werkelijkheid, weer deed ik, greep ik, handelde ik, gelijk ik eerder had gedaan. Alleen, nu ik dit alles onder woorden breng, moet ik erkennen, dat iedere begeleidende gedachte ontbrak. Ik voelde alleen vreugde of spijt. Het was of de gedachten die mij hadden bijgestaan tot de keuze der handeling, overbodig waren geworden.

Hoe lang dit moment duurde, weet ik niet. Plotseling werd mijn werkelijkheid weer teruggezet in de wereld van den gierenden sneeuwstorm en vond ik mij in mijn teugels verward, boven den afgrond hangen. Een meter boven mij stond mijn vos in een kleine spleet, de beenen krampachtig vastgezet in een brokkelige ijslaag. Ik hing met mijn volle gewicht aan zijn bit en hoofdstel.

Wat hij moet hebben uitgestaan, durf ik zelfs nu nog niet te overdenken. Zeker heeft hij geweten, dat hij mijn leven droeg, want deze dingen ervaren mensch en dier gelijk en zijn gespannen oog sprak met mij zonder woorden. Maar de pijn van zijn armen scheurenden bek en de angst van zijn trillende spieren heb ik niet kunnen medevoelen en dat stemt treurig.

Zelf voelde ik geen angst, ik was te moe. Ik voelde ook geen blijdschap toen naast mij een van mijn ruiters aan touwen werd neergelaten en hij mij, vast aan zijn eigen lichaam gebonden, lossneed uit mijn teugels. Toen ik weer boven aan den weg stond, waar mijn mannen tot een klomp gedrongen op mij wachtten, was het eerste waarom ik vroeg een touw, opdat ik zou kunnen afdalen en trachten mijn vos te redden. Maar ditmaal weigerden zij mij gehoorzaamheid, zij wilden verder en ik wist dat zij gelijk hadden. Maar hoe kon ik mijn kameraad alleen achterlaten? Mijn plicht beval, mijn hart weigerde en onder de marteling der keuze voelde ik mij flauw wegzinken.

Maar een van mijn luitenants greep met zijn hand om mijn arm. 'Het is niet meer noodig,' zei hij. 'Zie.'

Vijftig meter lager lag het slappe lichaam van mijn vos reeds half begraven in de sneeuw. Het

was voorbij, zeker was ook hij te moe geweest. Hij had zich laten vallen toen hij geen plicht meer had. Mijn mannen zwegen en begrepen dat ik snikte.

Dagenlang heb ik meegereden achter iederen ruiter van mijn troep, ik wilde niemand van zijn rijdier berooven. Zoeshebben wij nog een week gedwaald tot we de vlakke bereikten. Toen wij in de prille lente Frankrijk binnenreden, stonden de appelboomen in bloei en spuwden de boeren langs den weg voor ons uit. Wij behoorden tot een verslagen leger.

VII

Misschien was het goed dat ik aldus mijn vaderland terugzag. Misschien zou mijn gansche leven een andesen vorm hebben aangenomen als ik in satijn en pas monten door een zegevierend generaal aan Zijne Majesteit was voorgesteld. Nu stond ik in Nancy, in dezelfde wachtkamer waar ik vier jaar te voren mijn carrière was begonnen, Jean-qui-rit, ritmeester bij de garde, een man zonder naam en zonder protectie, maar met vier jaar werk achter zich.

Ik wachtte rustig tot ik mij zou kunnen melden bij mijn hoogsten chef. Onder de aanwezigen werd gesproken over een nieuwen veldtocht en zeker was het noodig om het volk vertrouwen in zichzelf en Europa hernieuwd ontzag voor onze legers bij te brengen. Toen mij door mijn chef de vraag werd gesteld of ik bereid was in een nieuwe campagne het bevel over een regiment te voeren, was mijn eerste flitsende vreugde niet voor het feit der promotie, maar voor mijn verhoogde verantwoordelijkheid. Men bood mij een eervol, mannelijk bestaan, mits ik mijn land en mijn koning diende boven mijzelf. Ik voelde kracht om te slagen en aanvaardde mijn bevorderingsbrieven.

‘Ik heb hier nog meer voor u,’ zei mijn chef. ‘Een pakket uit Versailles dat drie maanden op u heeft liggen wachten. Een bediende van den overleden Comte d'Auzun heeft het mij voor u in bewaring gegeven.’

‘De overleden Comte d'Auzun?’ twijfelde ik.

‘Ja zeker. Ah, u bent drie jaar buitenslands geweest.’

Ik bekeek de zegels en meende te voelen, dat mijn chef tegelijkertijd mijzelf bekeek. Dus boog ik zoo correct mogelijk en ging heen.

In mijn kwartier wierp ik eerst den zwaren uniformmantel af en toen den rok. Op de ronde tafel lag het pakket naast mijn aanstelling en terwijl ik een stoel onder mij trok en mijn hand zich strekte, was het of mijn gansche bestaan lag samengetrokken op dit kleine kring vlak. ‘Ge zult nog even moeten wachten. Tot na mijn dood.’ Ik hoorde het hem zeggen, spottend en vreugdeloos. Nu was de tijd gekomen. Ik stond voor de poort van zijn geheim.

Wat zou het brengen? Weinig goeds, dacht ik. Van het bittere komt geen zoetheid. Maar al wat kwam, zou ik hebben te aanvaarden, met een doode treedt men niet in het gericht.

Met mijn sierdolk sneed ik de koorden los. Binnen het ontvouwde wasdoek vond ik een klein pakje en een zware, verzegelde enveloppe.

Ik brak de enveloppe open. ‘Kabinet des Konings.’ Een zwaar donkerrood lak lag als gestold bloed over het perkament en aan de afhangende koorden hing zegel na zegel met het koninklijk wapen. Ik zag den officieelen aanhef van het stuk en zuchtte. Ik had nimmer iets begrepen van de ambtelijke terminologie, die ik minachtte en vreesde tegelijk, zooals alle soldaten. Hierover zou ik een rechtskundige moeten hooren.

Toen opende ik het kleine pakje, ontvouwde het zachte rijstpapier en daar, in mijn eigen hand, lag de gouden snuifdoos van mijn voogd, met de brilliantomlijnde miniatuur. Ik bekeek nauwlettend het fijne beeldje, bekeek het langdurig. Ik keek in de oogen van mijn moeder.

Ik legde de doos voor mij. Mijn moeders oogen, maar helder en zonder angst, oogen waarover nog geen nevel was gezonken. Jonge, reine oogen, oogen als van een wiegekind, wiens glanzende pupillen nog zonder voor- of afkeur de wereld spiegelen. Zoo had mijn moeder dus eenmaal gezien naar den man, die dit juweel dag aan dag bij zich droeg.

Ik liet mijn gedachten gaan waarheen zij wilden. Was hij haar minnaar geweest? Mijn moeder was even veertig jaar, hij was tweeënzeventig geworden. Met vijftig moest hij nog een man

zijn geweest die op de verbeelding van een eenvoudig meisje werkte. Het was mogelijk.

Mogelijk? Had ik reeds een conclusie getrokken? Plotseling stond ik recht overeind. Was die man mijn *vader*?

Maar het volgend oogenblik zuchtte ik van opluchting. Neen. Dat kon niet. ‘Zelfs ik weet niet den naam van je vader, hoe kan ik hem dan noemen?’ Ik zag hem weer voor mij staan, gebogen, hulpeloos, oogknipperend. Goddank, het was onmogelijk. Ik zette mij en nam de snuifdoos weer op. Peinzend bekeek ik het mooie jonge kopje, terwijl mijn vinger spelenderwijs langs den brilliantrand gleed.

Het deksel knipte open. In de doos lag een smalgevouwen wit briefje in onbekend handschrift. Alleen de persoonlijke, maar bevende handteekening van mijn voogd bevestigde de echtheid.

‘Mijn waarde. Ik heb te lang gewacht en ben niet meer in staat om te schrijven. De wettelijke bescheiden zullen te zijner tijd hierbij worden gevoegd. Het blijkt toch nuttig als men een paar ministers heeft gemaakt. Mijn minnelijke beschermster laat je groeten en zal je gaarne van dienst zijn. Je openbare positie is dus verzekerd. Al het andere had ik op schrift moeten stellen doch ik voelde nimmer lust. Ik verlangde geen

rechtvaardiging. Misschien heb ik er ook geen, doch dit is niet interessant. Ga naar Auzun als je meer wilt weten. Adieu.'

Ontnuchterd stak ik het briefje in mijn zak. 'Het moet een kaal doodsbed zijn geweest,' dacht ik 'dat hij dit zoo kon dicteeren. Geen enkel zacht woord. Stumperd. Graaf van Auzun, intimus van den Koning, maar mijn ruiters die vielen tusschen hun kameraden, waren beter af. Er is dus werkelijk een veld van eer?' Doch ik dacht niet verder. Als men vierentwintig is, vormt het sterfbed van den ouderdom een donker mysterie, ver weg, en zelfs in gedachten reist men dien weg niet ten einde.

Ik nam opnieuw het officieele document en trachtte wijs te worden uit zijn ingewikkelde clausules. Langzaam ontcijferde ik de oude termen en verwonderde mij. Ik las over leenheer en leenman, over leengoed en leenplicht, waarom niet over Koning en onderdaan? Plotseling legde ik ontsteld het stuk voor mij neer, het bleek mijzelf te betreffen. Ik waagde amper te ademen. Daar stonden, sierlijk gecalligrafeerd, mijn eigen doopnamen, Jean Louis Armand, 'dien Wij' las ik verder 'door dezen bevestigen in al zijn plichten en rechten van Graaf van Auzun.'

Toen eerst zag ik dat het perkament de au-

thentieke handteekening droeg van den Koning.

Ik schoof het vel van mij af en stond op. Dit was te verbijsterend, mijn hersens weigerden hun dienst. Ik belde en liet mij door mijn oppasser een paard zadelen. Terwijl ik wachtte, dronk ik bij lange teugen een kan zuren landwijn, die zeer wrang op de tong lag. Toen zat ik op en reed heen.

Appelbloesem, lichtblauwe lucht, witte huisjes tegen groenende heuvels, - en alles zonder licht, een banaal, vervelend plaatje. Meisjes, die schuw opzien naar een jong edelman, misschien droomen zij van den prins uit het sprookje? Onzin. Zij zien een knappen jongen die kussen kan, - maar waarom zou hij kussen? Waartoe al dit doen en draven een leven lang? Men hoeft niet te willen en te handelen. Het andere, de anderen handelen voor ons. Een mensch, een oude intrigant, schopt mij weg en het is goed, hij raapt mij weer op en ik heb te gehoorzamen. Zelfs na zijn dood. Wel, Jean-qui-rit, je dacht vrij te zijn, dien middag vier jaar geleden toen je hem trotseerde? Je komt nooit vrij. De oude man heeft niet voor niets Ministers gemaakt! Ook met jou kan hij doen wat hij wil. Hij voert nog voogdij na zijn dood!

Ik reed en reed en het legerpaard onder mij bewoog als een marionet naar mijn wil. Had ik

mijn braven vos bereden, zeker had zijn warmte en stil begrip mij eindelijk zoover doordrongen, dat ik op een bepaald punt zonder rancune den terugweg had aanvaard. Maar dit gedresseerde vee kende slechts bevelen en signalen. Hij draafde als in een tredmolen en werd eerst onrustig toen in het dal de taptoe werd geblazen, daarna bracht hij mij ijlings in het garnizoen terug. Toen ik voor mijn logement afsteeg, teleurgesteld en gemelijk, verwonderde ik mij zelfs niet dat ik werd opgewacht door Jérôme.

‘Waar is de reiskoets?’ vroeg ik sarcastisch.

‘In de stalling van het logement, Uwe Edelheid. Wij kunnen onmiddellijk vertrekken.’ Boven zijn dofzwarte rouwlivrei was zijn lange bleeke facie onbewogener dan ooit.

‘Waarheen zouden wij moeten vertrekken?’ vroeg ik.

‘Uwe Edelheid wordt verwacht in Versailles. En in Auzun is veel dat wacht op Uwe Edelheid.’ Ik onderzocht zijn trekken, maar zij gaven geen bescheid.

‘Hoe wist je dat ik hier was?’ vroeg ik.

‘In Dijon wist men dat het leger terugkeerde.’

‘In wiens dienst ben je hier, Jérôme?’

‘In de Uwe hoop ik, Uwe Edelheid.’

‘Dat hoop ik niet. Ga zitten en wacht tot ik je roep.’

Het was de eerste maal in mijn leven dat ik mij voelde vluchten, ik liep naar mijn kamer als naar een schuilplaats. Maar toen ik een kaars aanstak en ze flakkerend de tafel verlichtte, lagen daar mijn papieren en staarden mij aan uit al hun roode lakken. Ik kon mij niet verschuilen en vluchten was onmogelijk.

Ik doorwaakte een ganschen nacht om te doorgronden wat de juiste inhoud was van het document. Toen het venster grauw werd, had ik begrepen, dat de Koning mij, Jean Louis Armand, eenig zoon en erfgenaam van den Comte d'Auzun, bevestigde in rechten, plichten en bezittingen van het huis Auzun en mij toestond om titel en wapen te voeren.

Ik rolde het document ineen en borg het in mijn portemanteau. Toen rekte ik mij naar alle zijden en iedere armstrekking werd een vloek. Verdoemd. Verdoemd en verdoemd. Maar hoe hartgrondig gesproken, ik hoorde de nutteloosheid van het woord. Hier stond ik, omhoog geworpen als de speelbal van een grand seigneur die zich alles kan permitteeren wat hij wil, zelfs een willekeurig gekozen zoon en opvolger. Ik ben dus de zoon van Charles, Comte d'Auzun. Het staat beschreven. Hoe zou ik kunnen bewijzen dat de Koning zich vergist? De Koning vergist zich niet.

Denzelfden morgen vroeg ik belet bij mijn chef en verzocht om een halfjaar verlof. Na drie campagnejaren was het geen onredelijke vraag. Ik moest in Versailles mijn zaken regelen. Ik wilde Normandië en mijn moeder terugzien. En ik wist dat ik niet kon vluchten voor wat mij wachtte in Auzun. Een half jaar was niet te ruim gemeten.

“Veertien dagen,” zei mijn chef. Wij hebben niet veel speling.’

‘Ik heb zaken te regelen,’ zei ik. ‘Er is een groote verandering in mijn positie gekomen.’

‘De zaken des Konings gaan altijd voor,’ antwoordde mijn chef. ‘Er is mij iets bekend van die veranderde positie. Daarom heb ik u gisteren al dadelijk uw bevordering gemeld. Wij willen u in het leger niet missen.’

Ik voelde mij wit worden. ‘U hebt den rang dus verleend aan den comte d' Auzun en niet aan Jean-qui-rit? Het spijt mij. Maar ik had kunnen begrijpen dat men met moed alleen het niet tot kolonel brengt op zijn vierentwintigste.’

‘Inderdaad’, zei mijn chef. ‘Het prestige van een naam doet veel. Maar lang niet al mijn jonge heeren brengen het tot kolonel. U bent een goed soldaat. En daarom verwacht ik dat u bij ons zult blijven en uw plicht doen.’

‘Ik heb op dit moment veel andere plichten.’ zei ik. ‘Ik vraag u niet mij van mijn woord te ontslaan, ik vraag alleen een half jaar verlof.’

‘U hebt veertien dagen,’ besloot mijn chef. ‘Dat is voldoende om uw zaken af te wegen tegen de zaak des Konings.’

Denzelfden dag reed ik in gestrekten draf in de richting van Bourgondië. Achter mij slingerde de reiskaros, bespannen met zes postpaarden en in zijn kussens wist ik den slapliggenden Jerôme hopeloos wagenziek. Maar ik had geen medelijden. Als hij mij wilde volgen, was dat zijn eigen verkiezing.

Vijf dagen later stond ik in het jachthuis van Auzun, maar nu behoefde ik mij niet te verkleeden in een fluweelen galarok. Ik gooide mijn uniformjas uit en liet Jerôme roepen.

Hij kwam en wachtte zonder woorden op mijn bevel, maar ik wist niet hoe dezen man te bevelen, mijn soldaten waren van ander maaksel. Hij was mij nog steeds een raadsel in zwart en wit.

‘Wie ben je eigenlijk, Jerôme?’ vroeg ik tenslotte.

‘Een onderhoorige van Auzun, monsieur. Ik ben op het goed geboren en heb op het kas-

teel gediend. Dat is alles. Maar ik was koejongen en ben nu eerste bediende. Mag ik vragen wat mijnheer de graaf wenscht?’

‘Explicatie. Mijn vroegere voogd heeft mij naar jou verwezen. Niet erg vleiend voor mijn persoon maar zeer voor de jouwe. Hij zei: “vraag Jerôme, er is niets dat hij niet weet.” Dat is een groote lof.’

‘Wijlen de graaf was een eenzaam mensch en ook groote heeren dragen hun geheimen met moeite. Hij sprak vaak tegen mij, maar hij wenschte geen antwoord. “Je bent als een put, Jerôme.” zei hij, “heteenige wat terugkeert is de echo.” Hij vond het soms aangenaam om woorden te spreken die geen gevolgen hebben.’

‘Wij zullen die woorden dan zoo diep mogelijk in den put laten rusten, Jerôme. Alleen wat niet zonder woorden te weten is, moet je mij vertellen.’

‘Dat meende ik ook, monsieur. Ik heb al een en ander geregeld. Als u mij door het kasteel wilt volgen, zult u veel begrijpen zonder dat ik u behoefte kwetsen met mijn uitleg.’

Vreemd, dacht ik. Deze fijnzinnigheid bij een man die onder zijn gelijken gokt en drinkt. Waar heeft hij zijn ware gezicht? Of heeft hij er geen?

Van het jachthuis ging ik door de hooge alleëen naar het kasteel dat ik nog altijd niet mijn

kasteel noemde en even ging mij de dwaze gedachte door het hoofd, dat de man die achter mij ging wellicht meer rechten had op het bezit dan ik. Hij had er zijn leven aan gegeven en kende iederen steen. Doch toen ik onder den balkenzolder van de groote eetzaal stond, voelde ik de ongerijmdheid van een dergelijken inval. Deze groote heeren en dames langs de wanden konden geen kleurloozen knecht als erfgenaam dulden.

De vorige maal had ik hen slechts gezien als schaduwen op den achtergrond van een pralenden disch. Nu, in het heldere daglicht, traden zij in volle staatsie naar voren, de heeren in harnas, fulpen mantel of goudbestikt wambuis, de vrouwen weidsch of precieus in houppelande en sluier. Eerst bezag ik nieuwsgierig, toen belangstellend de oude wapenen en kleedij, maar naarmate ik van beeltenis tot beeltenis ging, beving mij een zonderlinge begoocheling. Overal, in elk portret, was een gelaatstrek, een handhouding die mij bekend voorkwam. ‘Zoo leg ik zelf mijn linkerhand om de rechter, zoo vat ik den degenknop, zoo zou mijn hoofd zich op mijn hals wenden, als ik poseerde voor een portret. En zoo, juist zoo nonchalant als deze vrouw, beschouw ik mijzelf in den spiegel.’

Zelfs voor een jeugdportret van mijn voogd voelde ik dat mijn linker wenkbrauw zich wilde

heffen als de zijne, in spot. Ik dacht niet meer aan den knecht, in een droom ging ik verder. Hier was een tweede portret van mijn voogd, ouder nu. Zijn linkerhand rustte op den gladden kop van een spaniel, met zijn rechterarm omvatte hij een kleinen blonden knaap in pagekleedij. Er was teederheid in die armhouding ik voelde ze. Had mijn voogd ook de teederheid gekend? Ik keek en keek, tot ik Jerôme hoorde zeggen:

‘Een halfbroer van den overleden graaf. In mijn jeugd heeft hij wel met mij gespeeld, ik was maar even ouder.’

‘Ik heb hem nooit ontmoet,’ zeide ik.

‘Hij is jong heengegaan, monsieur, nog voor uw geboorte. Hij is maar vijfentwintig jaar geworden. In de torenkamer hangt een portret uit dien tijd.’

Ik ging verder. Nu stond ik aan de tafel op de plaats waar ik dien eenen avond gezeten had. Tegenover mij wachtte de hooge, nu ledige zetel van den kasteelheer. Zou ik hem ooit willen bezetten? Uit alle hoeken zagen mij oogen aan die mij kenden. Om hen te ontgaan, hief ik de mijne omhoog naar het paneel boven den stoel waar ik dien avond, alluisterend naar mijn voogd, de figuren van het goudleerbehang had gevolgd.

En daar ontmoette ik het gelaat van mijn moeder.

Het was hetzelfde gelaat dat mij had aangezien uit de miniatuur binnen den brilliantkring, maar levensgroot nu en met alle levendigheid en diepte, die een groot meester zijn onderwerp verleent. De miniatuur moest naar dit voorbeeld zijn geschilderd.

Ik voelde mij ontwaken. Mijn blik zocht Jerôme en vond hem op de plaats waar hij achter mij de zaal had betreden.

‘Dat portret heeft hier vroeger niet gehangen.’ zei ik en wees naar de schilderij.

‘Het hing hier voor uw geboorte maar werd later afgenomen. Vanmorgen heb ik het weer laten ophangen.’

Ik liep om het tafelblad. Onder het wapenschild in den linkerbovenhoek van het paneel teekenden lichte penseelhalen een naam: Yvonne d'Angers, Comtesse d'Auzun.’

Ik haalde diep adem. Dit was een bewijs, ik kon het aanvaarden. Mijn longen vulden zich met vreugde. Ik was werkelijk en waarachtig Graaf van Auzun.

Den avond legde ik mij te ruste in het monumentale ledikant dat door alle kasteelheeren van vader op zoon was beslapen. Ik was geen indringer meer, geen ondergeschoven erfgenaam. Mijn moeder was Comtesse d'Auzun,

echtgenoot van den graaf, zuster van den duc d'Angers. Ik lachte in mijzelf. Alles bleek begrijpelijk, overduidelijk. De hertog was mijn oom geweest, vandaar zijn protectie. En het aardige portretje, dat hij mij als souvenir had gegeven, was een kinderportret van mijn moeder.

Ik was dankbaar dat dit alles nu helder voor mij stond. Ik wenschte ook niet verder te denken. Neen, ik had voldoende zekerheid. Den middag had ik besteed aan het bezoeken van de tuinen en wijnkelders van het slot, ik had de stallen en keukens geïnspecteerd en gesproken met boeren en personeel. Het was geen geringe zaak om graaf van Auzun te zijn. De vorige graaf was een eigenaardig man geweest, ik zag het aan de gezichten der boeren als ik zijn naam noemde. Maar ik moest trachten hem beter te leeren kennen, hij was immers mijn vader. Welke gril hem had ingegeven om mij in Normandie te laten opgroeien en mij slechts onder het mom van een onverschilligen voogd tegemoet te treden, zou ik wel nooit te weten komen. Misschien vreesde hij dat ik hem als zoon van een waanzinnige moeder oneer zou aandoen. Hoe het zij, hij had het onrecht hersteld. Ik was op de plaats die mij toekwam.

Zonder protest liet ik mij den volgenden ochtend aan het ontbijt reeds door twee lakeien be-

dienen. Van Jérôme die mij bij mijn morgentoilet wilde bijstaan, had ik nog geen handreiking aangenomen, maar nu bedacht ik, al etende, dat het waarschijnlijk aangenaam zou zijn als hij mij in het vervolg behulpzaam was bij mijn coiffure. Ook nam ik mij voor om dadelijk een bediende naar Nancy te zenden en mijn chef nogmaals onder eigen naam en titel te verzoeken om het halfjaar verlof dat hij mij had geweigerd. Hij zou moeten begrijpen dat ik voorloopig op Auzun en te Versailles het noodige te bestieren had.

Na het ontbijt daalde ik langs de terrassen naar de rivier. Hier had ik voor vier jaren met mijn vader gewandeld en ik herinnerde mij met genoegen hoe ik was bekoord door zijn superieur vernuft. Het speet mij nu zeer dat ik mij bij den tocht door zijn doolhof zoo sterk had laten beïnvloeden door een redeloozen tegenzin. Alle groote heeren hadden hun bijzondere liefhebberijen. Stellig was ik het labyrinth nu een tweede bezoek schuldig, hij had er mij trouwens om gevraagd.

Maar ik zou zelfs den ingang niet alleen weten te vinden, bedacht ik. Zonder geleider moest ik hopeloos verdwalen. Jérôme echter wist zeker den weg, hij had alles samen met mijn vader ingericht. Nu ik mij hen voorstelde bij hun ge-

zamenlijk spel, al was het mij persoonlijk nog onaangenaam, voelde ik zelfs een lichte verteederling voor den meester en den knecht, die elkaar blijkbaar zoo goed hadden begrepen.

Als ik mij nu afvraag, hoe ik mijzelf, zij het slechts een paar dagen, zoo bot kon bedriegen, dan weet ik maar een enkele verontschuldiging: ik was zeer jong. Wie ooit heeft ervaren hoe zelfs ouderen en wijzeren geveleid en op subtiele wijze gekocht kunnen worden, verwondert zich niet, dat een jongeman van vierentwintig, wien zich plotseling menschen en dingen ten gebruike bieden, in zijn wezen gaat wankelen. Ik heb mijzelf spoedig vergeven, al voelde ik nog jaren later bij de herinnering aan mijn dwaasheid een angel in mijn besef steken.

Wat mij het eerst onrustig moet hebben gemaakt, was de houding van Jérôme. Hij volgde mij overal met de oogen alsof hij iets verwachtte, ik moest wel zien dat hij nog altijd meer wist dan ik. Zelf verwachtte ik niets dan het verheugend oogenblik. Ik liep rond in een staat van volmaakte tevredenheid, blij als een kind met het nieuwe speelgoed. Ik had al order gegeven dat een appartement zou worden ingericht voor mijn moeder, dat de bijzetting van mijn vader, wiens gebalsemd lichaam te Versailles wachtte, met alle mogelijke staatsie moest geschieden en

dat den boeren bij die gelegenheid een begrafenismaal moest worden geboden waarover hun kinderen nog zouden spreken. Bij dit alles boog Jerôme met zijn gewone onderdanigheid, gaf mijn orders door en keerde terug met hetzelfde stomme vraagteken op zijn gezicht. Blijkbaar had ik hem nog niet de order gegeven die hij verwachtte.

Of verwachtte hij geen order maar een vraag? Den derden avond, nadat hij mijn kleeren had opgeraapt en de bedgordijnen opzijgeschoven, wachtte hij zoo zichtbaar eer hij de kaarsen doofde, dat het mij begon te benauwen. Maar ik had hem niets te zeggen en liet hem gaan.

Doch inslapen kon ik niet. Na een dag van niets dan vervulde wenschen had ik moeten overglijden in den rustigen diepen slaap der gelukkigen, maar uur na uur verliep en nog lag ik met wijdopen oogen binnen de stijlen van het ledikant. Allerhand beelden doken op. Nu ik in het duister op mijzelf was teruggewezen, schoven mijn hersens last na last in den molen van mijn verstand en naarmate de nacht voortduurde, moest ik mij bekennen, dat ik mijzelf wel drie dagen lang een maskerspel had voorgespeeld, doch dat achter ieder masker dezelfde oude twijfel school. Zeker, mijn moeder was gravin van Auzun, zij was de echtgenootte geweest van hem

dien ik innerlijk nog steeds mijn voogd noemde. Ook stamde zij ongetwijfeld uit het geslacht Angers, maar dit verklaarde niets van het onbegrijpelijke feit, dat mijn voogd had ontkend mijn vaders naam te weten en dat de hertog van Angers zich op eerewoord had verplicht mij niet te spreken over mijn afkomst.

Eindelijk, toen de kwelling der slapeloosheid onverdraaglijk werd en ik mij machteloos voelde gevangen in de klem van mijn gedachten, aanvaardde ik in een galbitter oogenblik mijn vernedering. Ik moest erkennen dat ik had gefaald. Maar dit was geen reden om te blijven falen. Ik balde mijn vuisten en zwoer, dat ik den volgenden dag zou weten wat er te weten was en naar mijn weten zou handelen.

VIII

Op elken kaarsenhouder van elke lustre stond een kaarsvlam. Jerôme's decors waren uitermate verzorgd, vond ik. Tot dusver liep alles perfect. Toen ik hem des morgens opdracht had gegeven om mij in den doolhof te brengen, was het vraagteeken van zijn trekken overgegaan in een besliste punt. Juist. Hierop had hij dus gewacht. Een uur later stelde hij zich ter beschikking.

Wij gingen denzelfden weg als de vorige maal, doch Jerôme, conscentieuzer dan mijn voogd, bond bij den ingang het eind van een koord aan een spijl. Toen ik hem naar de reden vroeg, zeide hij dat een mensch immer bedacht moet zijn op zijn sterfelijkheid en dat hij geen enkele kans mocht loopen om mij in moeilijkheden te brengen. Van gang tot gang knoopte hij zijn lijn aan een andere, die opgerold hing te wachten.

‘In den beginne gebruikten wij zelf deze lijnen, maar nu zou ik droomend mijn weg vinden.’ zei hij.

De verlichte spiegelzaal schitterde en sprankelde als een vuurwerk van gouden pijlbundels en ik besepte, dat een gemaskerd bal zooals

mijn voogd hier wel had gegeven, de quintessence van wereldsche praal moest zijn geweest. Ik hief mijn hand omhoog voor een menuet en zag een aanvoerder van honderd elegante jonkers den dans openen. Alleen de danseuses ontbraken. Als partner was slechts de zwartlijnige figuur van Jérôme aanwezig, een rij van strakke meetlinialen tegenover de reeks zwierig golvende mantels. Ik liet mijn arm vallen en draaide op mijn hakken tegenover een andere rij heeren.

Boersch was ik niet meer, dat was duidelijk. De groote hoed stond mij los op de krullen, het kleine zwarte snorretje teekende een pittig accent over mijn gewelf den bovenlip. Geen wonder dat de meisjes zich graag door dien mond lieten kussen!

Plotseling keken honderd paar oogen mij sarcastisch aan. Vervloekt! Droeg ik werkelijk dit onzinnig verzekerde sensueele glimlachje als ik op vrijersvoeten ging? Waarom had nooit een vrouw mij hoonend weggezonden? Wilden de vrouwen dan juist dien lach, wilden ze niets meer dan het oerbeeld van al deze goedgebouwde, goedgevoede, goedgekleede jongemannen?

Ik had mij in het gezicht kunnen spuwen. Er moest toch meer in en aan mij zijn dan wat ik voor mij zag! Ik sloeg mijn hand aan den degen.

Ja, dat was een gebaar waarvoor ik mij niet behoefde te schamen. Een man bedriegt niet zijn degen noch de degen zijn man. Recht, scherp en betrouwbaar kennen zij elkander. Was deze vechttter dan de ware Jean Louis Armand d'Auzun?

‘Wil mijnheer de graaf niet verder gaan?’ vroeg Jérôme.

Wij betraden het knekelhuis. Maar nu ik wist wat komen ging, hield ik mijn critiek als een schild voor mijn aandoeningen en trotseerde zoo de ijzingwekkendste verrassingen. Ik ontmoette een geraamte, dat over een geldzak gebogen een tweede skelet van zich afschopte. Ik zag een gevecht tusschen twee fel moordlustige tegenstanders, die elkaar den degen tusschen de holle ribben plantten in een onuitgevochten duel. De officier in mij protesteerde heftig, het leek profanatie, dit eeuwig duel waarbij geen bloed vloeide.

‘En hier zijn de twee interessantste groepen,’ zei Jérôme, terwijl hij met een specialen sleutel de deur opende. ‘Dit heeft mijnheer de graaf geheel voor eigen genoegen opgesteld. Behalve ikzelf en thans Uwe Edelheid heeft niemand dit ooit gezien.’

Ik volgde zijn wijzende hand. Het was inderdaad merkwaardig, dat een man wien in Versailles een eigen appartement was toegestaan,

dit tableau kon opstellen. Het was een getrouwe copie van een vorstelijk lever, maar de krulpruiken hingen langs gebleekte kakementen en door de kanten kragen schemerden kale halswervels. De koninklijke persoon, in een ledikant versierd met de Staatseemblemen, schurkte zijn dunne ribbekas en scheen met zijn vingerknokkel naar een vloot te zoeken. Maar hemeltemogender nog was de groep aan de andere zijde van het vertrek. Daar reikte een priester in misgewaad de hostie aan een geloovige. Hier was de bedoeling zoo zichtbaar, dat men zich niet meer kon vergissen. Het impertinente gebaar waarmee het staande skelet het knielende van zijn zonden ontlastte, was in zijn overdrijving aldus gewild door den man die dit luguber poppenspel had opgesteld. Het wenschte den mensch te toonen in zijn laatsten hoogmoedswaan, als bedienaar eener goddelijke genade. Alle geexposeerde menschelijke dwalingen culmineerden zichtbaar in deze.

Ik keek om naar Jerôme. Hij stond even strak en dienstbereid als steeds, ik las geen oordeel in zijn gelaat.

‘Ben jij een christen, Jerôme?’ vroeg ik.

‘Ik ga geregeld te biecht en ter communie,’ zei hij.

‘Heb je hiervoor absolutie gekregen?’

‘Het behoefde niet gebiecht te worden,’ zei hij rustig. ‘Ik ben onderhoorige van Auzun, de graaf van Auzun is mijn meester. Als hij mij een opdracht geeft, heb ik die uit te voeren. De schuld is voor hem, niet voor mij. Zoo is het altijd geweest.’

Ik bekeek hem oplettend. ‘Een bruikbare schelm’ had mijn voogd gezegd, maar dit scheen een vergissing. Natuurlijk had de knecht zijn fooien en promoties aangenomen, maar slechts onder de sanctie van een diepwortelend geloof aan het meesterschap van zijn heer. Een eeuwenoud geloof, het geloof aan den meerdere, ouder dan enig ander geloof.

Ik stapte weer over den drempel en Jerôme sloot achter mij. ‘Is dit alles?’ vroeg ik.

‘Er is meer,’ zei Jerôme. ‘Maar dit is het eind van den doolhof. Hier begint de vluchtgang van het oude slot naar het plateau waarop later het kasteel is gebouwd. Het is een zware tocht, misschien kan Uwe Edelheid dien nog een dag uitstellen. Ik heb hier ook niet voor licht gezorgd.’

‘Wij gaan verder,’ besliste ik. ‘Haal een toorts.’

Hij kwam terug met een ruwe ijzeren stang en droeg de rossig walmende pekvlam voor mij uit. De gang liep merkbaar omhoog, telkens

vond mijn voet drie of vier treden die stijging aanduidden. Doch waarom Jérôme dit een zware tocht noemde, was mij onbegrijpelijk. De atmosfeer werd zelfs gaandeweg beter, de dufheid verminderde en bij een kromming van de gang, waar een spleet in het metselwerk licht doorliet, ademde ik een teug frissche lucht. Wel hadden honderden spinnen hier hun webben opgehangen en ervoer ik een kort oogenblik den onverklaarbaren afschuw dien ik levenslang heb gevoeld bij het zien van dat grijpend gedierte, maar ik sloeg met mijn degen een gat in het dikke grijze rag en stapte er doorheen. De gang moest hier reeds dicht aan de oppervlakte liggen, want ik hoorde geluiden, het wetten van een zeis en den roep van een knecht naar een giechelende dienstbode.

‘Waarom noemde je dit een zware tocht?’ vroeg ik Jérôme.

‘Monsieur le Comte is nog niet aan het einde,’ zei Jérôme en hield zijn toorts voor een gemetseld poortje waarin een ijzeren deur sloot. De gang liep dood op deze deur.

‘Het is beter dat Uwe Edelheid hier alleen binnengaat’ zei hij.

Ik keek den man aan. In mijn soldatenleven had ik geleerd om mij voor valstrikken te hoeden en de redeloze angst die een oogenblik door

zijn blik schemerde, maakte mij wantrouwend. Geen enkel mensch zendt een ander zonder wimpertrilling in lijfsgevaar. ‘Ga voor!’ zei ik.

‘Ik weet niet hoe het hierbinnen is,’ bekende hij.

‘Er is niets dat jij niet weet, is mij gezegd.’

Het klamme zweet stond om zijn neus. ‘Ik weet alles monsieur, maar ik heb niet alles gezien.’

‘Dan zul je het nu zien,’ sprak ik onbarmhartig.

Had ik geweten wat ik later wist, misschien had ik hem gespaard. Nu liet ik hem de deur ontgrendelen, ik merkte nog op dat alleen de buitenzij een grendel droeg. Toen drong ik hem met zijn toorts voor mij uit over den drempel.

Op dat oogenblik hoorden wij een kletterend gedruisch alsof een worp van tientallen dobbelsteenen tegen het speelbord sloeg. Een wolk van verstikkend stof woei op en langs onze beenen stoof een leger van muizen ritselend de gang in. Jérôme rochelde als een stervende. Hij liet de toorts glippen en de pekvlam zwaaide in een scheeve kromme omlaag, ik ving de stang nog juist bijtijds op. Maar hij excuseerde zich zelfs niet, wel greep hij mij instinctmatig weerden fakkel uit handen, maar ondanks het rossige licht zag hij wit als de dood.

‘Wat heb je?’ vroeg ik, want ik zag niets dat zijn angst rechtvaardigde. Wij stonden in een zeshoekig slaapvertrek, eenvoudig gemeubeld met bed en sofa, wat planken met gerei en boeken, alles zeer banaal om aan te zien. Alleen was duidelijk dat hier zeker in twintig jaar geen levende ziel had gehuisd, alles was vergaan. Van de boeken op de planken stonden nog slechts de zware banden overeind, alle papier was weggevreten door de muizen.

Hij zweeg en ik overzag het vertrek. Plotseling sprong ik naar voren. Aan een balk hing een halfvergaan touw en daaronder op den grond zag ik een hoop dooreengevallen doodsbeenderen. De weggerolde schedel lag verderop. Dit moest het ratelend lawaai zijn geweest, dat wij hadden gehoord. Het skelet was in elkaar gevallen.

Toen ik omkeek naar Jerome, hing zijn kin op zijn borst of hij flauw ging vallen. ‘Staan blijven!’ schreeuwde ik aan zijn oor en nam hem de toorts uit handen. Op hetzelfde oogenblik doofde de vlam, de pek was weggebrand. Ik voelde den kouden schrik om mijn hart slaan. Maar tot mijn verrassing bleef onder de zoldering een grijze schemer hangen en toen mijn oogen geleidelijk wenden aan het karig licht, zag ik dat door een koker een streep daglicht viel.

‘Geef antwoord!’ beval ik Jérôme. ‘Dit is geen amusante gril meer. Wat weetje?’

Maar hij gaf geen antwoord, zijn kaken klemde star open en ook de stomme voorwerpen stonden strak en roerloos in den grijzen schemer alsof ze zoo tot het laatste oordeel rondom den loop knoken zouden staan. Ik keek zoekend om mij heen. Er moest een antwoord wezen.

De witte lichtstreep wees mij den weg. Ze viel recht op een hoektafel die blijkbaar voor schrijftafel had gediend. Er lagen vederpennen en er stond een looden inktpot naast een met koper beslagen schrijfcassette. Ik ging er heen en nam de cassette op. Het slot bleek los en toen ik het deksel oplichtte, zag ik een vel beschreven papier, bruin verweerd doch leesbaar.

‘Jerome,’ zei ik, ‘we kunnen teruggaan Maar hoe maken we licht?’

‘Er is een kortere weg, monsieur,’ zei hij.

Hij haakte een ijzeren leer van den gang wand zette hem tegen een balk en klom omhoog. Een luik opduwend liet hij het volle licht binnen en met de cassette onder mijn arm, klom ik hem na. Het was of ik opsteeg uit een grafgewelf, de kilte zat mij tot in het merg. Maar opeens vloekte ik van verwondering. Bij de laatste sport zette ik mijn voet op het glanzend parket van de torenkamer waar ik voor vier jaar mijn opwach-

ting had gemaakt bij mijn voogd. De beide fauteuils bij den haard stonden nog waar zij hadden gestaan.

‘Nu eisch ik onmiddellijk uitleg,’ dreigde ik den knecht.

‘Monsieur zou wijs doen zich te beraden eer hij vragen stelt,’ antwoordde Jérôme.

‘Ik heb geen les noodig. Wie heeft hier beulswerk verricht?’

‘Niemand, monsieur. Het was zelfmoord. Een gevangene die de eenzaamheid niet verdroeg.’

‘Wou je beweren, dat iemand zich uit wanhoop ophangt als hij langs een simpel luik zijn vrijheid kan bereiken?’

‘Ik heb het luik eerst vanmorgen losgemaakt, monsieur. Het kan alleen hier in de zaal worden ontsloten.’ Hij toonde mij een zware bout, die onopvallend langs het smeedwerk van de haardplaat lag.

‘Maak dicht,’ wees ik. Langzaam liet hij het zware vlak neer. ‘En zeg wat er te zeggen is.’

‘Zou mijnheer de graaf niet eerst willen lezen wat er te lezen is?’ zei hij en duidde op de cassette die ik nog steeds onder mijn arm hield. In het daglicht, tusschen de petit-point fauteuils en de Sèvres vazen, had hij zijn wereldwij-

ze houding hervonden Ik kon hem zelfs geen ongelijk geven en weerhield hem niet toen hij verlof vroeg om de kamer te verlaten.

Ik bedacht alleen dat hij mij, dien hij als kleinen jongen had gekend, wel nooit geheel zou gehoorzamen zooals hij het zijn vroegeren meester had gedaan. Maar was dat een nadeel?

Toen zette ik de cassette naast mijn fauteuil op den grond en nam het papier op. Half vergaan van vocht en ouderdom kleefde het aan mijn vingertoppen, een zeer onaangename gewaarwording. Maar elke lichamelijke tegenzin werd onbelangrijk bij den schok dien de lezing van den brief mij gaf.

‘Mijn waarde broer. Nu ik de lus heb geknoopt van het stevigste touw dat hier beneden was te vinden, is het niet meer dan billijk dat je zult weten wat je mij hebt aangedaan. Waarom heb je mij Yvonne niet gelaten? Jij hebt haar afgebedeld van Zijne Majesteit, maar mij heeft ze liefgehad. Jij had alles, je was het hoofd van de familie, je had de goederen, den titel, het verstand en ik was maar een jonge losbol. Waarom heb je mij niet het eenige gelaten dat ik had? Zij hield van mij. Waren wij Auzuns niet hoog genoeg, om onze eigen wet te maken? Had je haar mij niet kunnen laten toen je wist dat ik

haar gelukkiger maakte dan jij? Zelfs d'Angers heeft je gesmeekt om genade voor recht te laten gelden. Enfin, jij hebt het familierecht in handen. Mij kun je opsluiten en haar martelen met de onzekerheid wat je me aandoen zult. Maar ik zweer je, de marteling wordt vergolden. Ik heb geen hoop meer dat ik levend uit deze kamer kom. Ik heb begrepen waarom ik nu al vier dagen geen eten krijg. Jij wilt den erfgenaam voor jou alleen houden. Maar dit zeg ik je, je zult geen rustig uur meer beleven. Je zult altijd in haar oogen lezen dat je een moordenaar bent en het kind zul je erop aanzien, dat het mijn kind kan zijn. In iederen trek en in iedere beweging zul je mij terugvinden en als je naar jezelf zoekt, zul je je schamen dat je het kind een moordenaar tot vader wilt geven. Ik benijd je nu niet meer, Charles. Ik heb je niet vaak benijd, want op mijn manier heb ik van je gehouden. Dat ik meer van Yvonne hield, was niet mijn eigen schuld. Zij hield van mij en ik van haar, wat kon ik daaraan doen? Tenslotte is het eenige wat ik weet nu ik sterven ga, dat er een lieve vrouw is geweest die van mij hield. Om niets anders dan wat ik ben, een domme lichtzinnige vent en daarvan heeft ze willen houden. Neen Charles, jou benijd ik niet. Zelfs niet omdat je het kind zult zien, je zult het toch anders zien

dan ik. Jij wacht op den opvolger en ik had aan het kind willen zien hoe wij elkaar hebben liefgehad.

Het is hier verrekt koud, ik geloof dat ik niet kouder kan worden als ik straks hang. Maar ik gun je je haardvuur boven mijn hoofd, jij zult toch nooit warm worden. Eigenlijk heb ik nog met je te doen ook en dat is mijn laatste woord.'

Ik bleef zitten en vouwde den brief ineen, vouwde hem smaller en smaller tot mij plotseling bewust werd wat ik deed. Ik had hem hetzelfde formaat gegeven als het laatste briefje van mijn voogd in de gouden snuifdoos. Ik tastte in mijn zak, liet de veer losspringen en legde het gevouwen blad voorzichtig tegen het andere. Lang hield ik de gesloten doos in mijn handpalm. Hoe vreemd, dacht ik, deze drie levens zoo dooreengestengeld en niemand die meer den weg erin vindt. Wie zal hun historie ontwarren? De feiten zal Jerôme mij doen kennen, maar wat zijn feiten? De uitkomst van zoovele onkenbaarheden. Een moordenaar en een lichtzinnige en een overspelige vrouw? Of een wanhopige, een minnaar, een teedereonwetende? Wie zal hun den naam geven die hun toekomst? En waarom moet ik dat zijn, waarom moet ik rechter zitten over hun leven? -

De roode avondzon glansde laag door het boogvenster maar ik bleef over mijzelf gebogen, innerlijk nog bevend van den onderganen schok. Mijn verstand had nog niet zijn weg teruggevonden naar de daad. Alleen voelde ik mij voortdurend verder afdrijven van mijn wensch om de feiten te kennen. Moest ik mij door de nuchtere mededeelingen van een knecht het beeld vormen van mijn eigen vader en moeder.

Opeens stond ik recht overeind. Mijn eigen vader? Dat was voorbij. Ik zou nimmer weten wie mijn vader was.

De bliksem sloeg door mijn hoofd en hart. Rijd erop los, Jean-qui-rit, rijd op tegen den muur, je kunt alleen je degen versplinteren. Achter den muur zul je nooit zien. De groote stomme natuur heeft je gemaakt, je hebt geen vader. Tot je dood zul je niet weten wie je heeft gegenereerd. De vloek van dien armen gehangene rust niet op den moordenaar maar op jou. Van dag tot dag zul je denken: Wie ben ik? Wie handelt in mij, de moordenaar of de losbol? De hautaine geest of de simpele liefhebber van het leven? En dan zul je je eigen gezicht willen zien, je zult jezelf willen kennen in elken hoek van je ziel, tot je krankzinnig wordt.

Ik voelde de rilling die langs mijn ruggemerg liep, opstijgen tot in mijn haarwortels. Nu be-

greep ik voor het eerst mijn arme moeder. Ook zij had geleden onder al wat zij nimmer weten zou. Hoe had ze ooit, in mijn oogen zoekend, kunnen beslissen voor den echtgenoot of den geliefde? Het was goed dat de wereld zich voor haar had omsluierd, zoo was zij gered voor de marteling.

Het werd duisterder en duisterder achter de vensters. Eindelijk kwam Jerôme, die na een voorzichtig tikje om een hoek keek en op mijn zwijgend teeken wachtte dat hij de kandelaars kon aansteken. Ik liet hem begaan en weer vertrekken. Ik vroeg hem niets, het was onnoodig geworden. Nooit zou hij mijn laatste vragen kunnen beantwoorden. Niemand wist wie mijn vader was.

‘Ik had aan het kind willen zien hoe wij elkaar hebben liefgehad.’ Wel, hoe zou hij mij hebben aangezien? Ik zocht langs den wand, hier moest het portret hangen, volgens Jerôme. Recht voor mij in het helle kaarslicht zag ik den vroolijken jonker met een koppel Engelsche jachthonden. Hij droeg den rooden rok en den jachthoorn van alle staatsieportretten uit dien lustigen tijd toen Zijne Majesteit nog feestvierde. Ja, ik zou zijn zoon kunnen zijn, hij had een boschhut kunnen bouwen als ik en er leven zonder te vragen naar meer. Mijn hart ging naar hem uit. Maar had hij

kunnen denken zoals ik dacht? Had hij kunnen dromen en verlangen? Had hij begrepen wat ik begrijp? Neen, zei zijn luchtige blik. Waartoe dromen en verlangen? Waarom denken en begrijpen? Het leven is kort.

Misschien had hij gevoeld dat zijn leven maar kort zou zijn. Ik zuchtte. Zoo zou er altijd een misschien overblijven als ik aan hem dacht. Wat wist ik meer van hem dan zijn laatste paar woorden?

En de ander? Dien kende ik nog minder. Maar voor de wereld was hij mijn vader.

Hij zou opgebaard worden in de groote zaal, hij zou bijgezet worden in den grafkelder der Auzuns en ik zou condoleanties aanvaarden, den lijkstoet aanvoeren, ik zou hooge gasten ontvangen, ik zou danken voor de belangstelling mijn vader betoond. Zoo had ik het gezien en geordend in den korten dwazen roes der eerste dagen. Maar nu ik mij voorstelde dat ik dit alles zou moeten doen, voelde ik de onmogelijkheid. Hoe kon ik een vader begraven die geen vader was? Zulk een wanhopige onzin zou mij radeloos maken. Een landjonker en een soldaat vindt zijn weg niet tusschen leugens. Ontdaan deinsde ik terug voor de nachtmerrie der komende weken. Ik had kunnen schreien van ellende.

Doodmoe zocht ik mijn slaapvertrek op. De

gedienstigheid van Jerôme was nog toegenomen alsof hij voelde hoezeer ik innerlijk was geschokt. Hij sloop op zijn teenen rond als bij een zieke en ik was te moe om hem een woord toe te voegen.

Maar den volgenden morgen, toen hij de blinden opende, scheen de prille lentezon recht in mijn oogen en zette mij overeind in mijn bed. Nog diep in het woordeloos land van mijn laatsten droom trof mij de gedachte: Wat een prachtige morgen voor den aanval! En ik glimlachte.

Toen eerst zag ik het familiewapen op de geborduurde spreij en Jerôme die bij den haard mijn hemd warmde.

Ik sprong uit bed en greep hem het hemd af, joeg den wachtenden lakei heen en kleepte mij aan.

‘Wat zal mijnheer de graaf vanmorgen gaan doen?’ vroeg Jerôme toen hij de slaapkamerdeur voor mij opende.

Ik plantte mij voor hem en keek recht in zijn valse pupillen.

‘Afreizen naar mijn garnizoen,’ zei ik. ‘Maar eerst wil ik je spreken.’

IX

Ik had een gesneden en zilverbeslagen koffer uitgezocht, van het soort waarin vrouwen hun fijn gewaad bergen. Nu knielde ik in de gevangenkamer bij de resten van den jonker en legde omzichtig zijn gebeente bijeen op den paarsfluweelen bodem, waaraan nog een zweem van vrouwengeur hing. De onbeschrijfelijk neerdrukkende ervaring van het doode been tegen mijn vingertoppen, werd gedurig doorbroken door dien jasmijnzoeten adem uit een anderen tijd. Stellig had ook hij, dien ik dezen liefdedienst bewees, van geuren en kleuren gehouden. Hij was jong geweest als ik en ik voelde mij hem zoo verwant dat ik zijn wensch trachtte te raden in mijzelven.

Eindelijk had ik mijn werk volbracht en rees overeind.

Ik wenkte Jerôme dat hij de deur naar den vluchtgang zou openen, toen namen wij den koffer op. De grafkelder der Auzuns lag naast de ruïne van het oude slot. Als wij door de gang en den onderaardschen doolhof gingen, zou niemand ons en onzen last behoeven te zien.

Wij gingen zonder te spreken. Ik gevoelde geen enkel gewetensbezwaar, dat ik het over-

schot op deze plaats ter aarde zou bestellen. Voor de kerkhoven beslist de priesterschap wie wel of niet in gewijden grond mag rusten, maar de graaf van Auzun kon op zijn eigen grond in zijn eigen grafkelder opnemen wien hij waardig daartoe achtte. Zeker wenschte ik later, na de komende campagne, voor hem en den gewezen graaf de gangbare wijze van bijzetting, maar thans kon ik niet meer doen dan het overblijfsel van den jonker zonder plichtpleging brengen waar het behoorde.

Jerôme opende den grafkelder en wij plaatsten den koffer naast de rij steenen sarcophagen, hij stond er aandoenlijk simpel tusschen hun verweerde statigheid. Een oogenblik bleef ik staan en keek rond. Maar het smeedijzeren hek knarste, Jerôme scheen haast te hebben.

Plotseling nam ik een besluit. ‘Kom binnen, man,’ zei ik.

Hij kwam en zag mij vragend aan.

‘Jerôme,’ zei ik, ‘wij hebben onze belofte gehouden en geen woorden teruggeroepen waarvan de echo hem die ze sprak, zou bezwaren. Je bent een loyaal dienaar. Maar er is een ding dat ik wil weten en je zult mij moeten zweren dat je waarheid spreekt. Hier sta je voor alle Auzuns die ooit hebben beschikt over het lot

van hun onderhoorigen en als ik mocht bemerken dat je me hebt voorgelogen, zal ik zoo streng zijn als de strengste. Wil je de waarheid spreken?’

Zijn oogen gingen dicht en weer open. ‘Ik reken dan op de clementie van Uwe Edelheid,’ zei hij. ‘Ja, ik zweer bij mijn ziel en zaligheid, dat ik de waarheid zal spreken.’

‘Je hoeft alleen te beantwoorden wat ik vraag. Wie heeft order gegeven dat den jonker geen voedsel meer zou worden gebracht?’

‘Die order is nooit gegeven.’ Hij slikte. ‘Het is beter dat ik vertel, monsieur, u zult niet weten te vragen. Niemand kan vragen naar wat hij niet vermoedt.’

‘Ik wil geen indiscreties hooren!’ waarschuwde ik. ‘Alleen dit. Was het moord?’

Hij richtte zich op. ‘Al had mijnheer de graaf de order gegeven, dan nog was het geen moord geweest, hij was in zijn recht als hoofd van de familie. Maar hij gaf geen enkele order. Misschien mag ik u zeggen, dat ik de eenige was, die wist wat was voorgevallen. Ik had de woordenwisseling tusschen den graaf en den jonker gehoord en later, na het bezoek van den duc d'Angers, gaf de graaf mij opdracht dat ik den jonker zonder geweld in den ouden slotkelder zou brengen. Er was toen nog geen doolhof, die hebben wij er later in ledige uren gemaakt.’

De jonker ging zonder wantrouwen mee, wij hadden vroeger gespeeld in de gangen en hij wilde ze nog wel eens zien. Toen hij eenmaal daar aankwam en den graaf vond wachten, is hij rustig met hem meegewandeld naar de gevangenkamer waar u hem hebt gevonden. Ik ben er niet binnengegaan, hij verzette zich ook niet, geen oogenblik, ik liep kalm achter hen beiden aan. Hij liet zich insluiten en zei alleen nog: “Je zult berouw krijgen, Charles, ik wacht hier tot je berouw krijgt.” Maar mijnheer de graaf was geen mensch die berouw krijgt, ik kende hem beter dan de jonker. Hij bleef vier maanden op Auzun, langer dan hij er ooit is gebleven, en iederen dag gaf hij mij persoonlijk opdracht om den jonker eten en drinken te reiken door het luik in de torenkamer. Toen kwam een ijlbode uit Versailles, hij werd teruggeroepen. Hij gaf mij opdracht om den jonker verder te bedienen, maar niemand anders in vertrouwen te nemen. Hij liet niet zweren, dat was onnoodig.’

Ik glimlachte inwendig om zijn bedientetrots. ‘Ga voort,’ zei ik.

‘Ik verzorgde den jonker zoo goed ik kon, wij hadden samen gespeeld, ik mocht hem graag. Hij nam mij ook niet kwalijk dat ik hem naar den slotkelder had gelokt, hij begreep dat ik den graaf gehoorzaamde. Wij praatten zelfs

wel door het luik als ik zijn eten liet zakken. “Je bent een juweel van een knecht Jérôme,” zei hij “maar ik vrees dat je in de hel hiervoor zult branden.” Ik geloof dat hij zich vergiste.’

‘Misschien ook niet,’ zei ik hard, maar hij negeerde mijn woorden.

‘Niemand dan ik wist waar hij was, de andere bedienden meenden dat hij een verre reis maakte. Toen gebeurde het, na weken en weken, dat ik, al pratende met een knecht die een jachtroer schoonmaakte, een schot hagel in mijn beenen kreeg.’

Mijn hart kneep samen. Ik ging begrijpen wat was geschied. Ook de stem van den knecht klonk gejaagder, maar hij beheerschte nog zijn woorden.

‘Ik moest beslissen. Een ander sturen met het voedsel of den jonker laten hongeren. Het was een zware keus, wij hadden samen gespeeld toen ik nog de koeien dreef. Maar ik had een bevel van den graaf. Dat besliste alles. Ik heb een rijknecht met een ijlbrieff naar Versailles gestuurd, hij mocht desnoods zijn paard doodrijden. Maar de graaf was niet in Versailles, hij was op een geheime missie uitgezonden. Toen ik weer kon lopen, na zes dagen, was het te laat. De jonker had niet gewacht, misschien was het alleenzijn niet goed voor hem. Een

zondaar verdraagt slecht de eenzaamheid.’

Het bloed vloog mij in de ooren. ‘Een zondaar? Bewaar je oordeel voor jezelf en bid dat God je genadig mag zijn! En waarom heeft zijn lijk geen christelijke begrafenis gehad?’

Hij keek mij aan of hij op de pijnbank lag. ‘Er kwam hem geen begrafenis toe,’ zei hij moeilijk, ‘hij was een echtbreker en een zelfmoordenaar. En ik had mijnheer den graaf in moeilijkheden gebracht als ik hem had begraven. Mijnheer de graaf heeft nooit geweten dat het niet is gebeurd.’

‘Je liegt. Als de graaf je de order had gegeven, had je hem begraven.’

‘Maar ik had geen orders,’ hield hij vol. ‘En ik wilde niet meer ongeluk dan er al was. De deur naar den vluchtgang was afgesloten en het luik heb ik vastgenageld, was dat niet evengoed als een graf in ongewijden grond? Meer kwam hem niet toe.’

Plotseling herinnerde ik mij zijn blinden angst toen wij den vorigen dag in de gevangenkamer stonden. Maar nu begreep ik hem. De knechtenziel! Hij durfde niet binnengaan in dit ongewijd graf. De kwade geesten waren niet verjaagd! Het was dezelfde angst, die oude vrouwtjes op den brandstapel joeg of in een put smoorde. Wat kon ons van dien angst verlossen?

‘Niemand heeft ooit iets geweten dan de graaf en ik en misschien de hertog,’ ging hij voort. Toen de jonker na maanden nog niet terugkwam, heb ik overal laten zoeken en nasporen. Mevrouw was al dadelijk van zinnen, toen de graaf haar had laten zien waar haar minnaar was, onder haar voeten. Zelf heeft hij haar daarna bij de zusters gebracht, zij praatte te veel.’

Hij schudde langzaam het hoofd. ‘Vrouwen,’ zei hij minachtend, ‘vrouwen!’ en haalde zijn schouders op. Toen echter drong de werkelijkheid van het oogenblik tot hem door. Hij zag mij aan, zag rond en sloeg een stofje van zijn zwarte mouw.

‘Jerôme,’ vroeg ik, ‘heb je van mijnheer den graaf gehouden?’

Eerst zag hij mij aan in diep onbegrip. Toen kwam een boersche grijns over zijn trekken, zijn heele gezicht veranderde en de koejongen zei:

‘Gehouden van mijnheer den graaf? Dat weet ik niet. Ik hield van den jonker.’

Ik had mijn oogen gesloten, ik voelde mij ziek en wond vanbinnen. Onbewust zocht mijn voorhoofd naar steun en een kort oogenblik hervoelde ik den warmen, troostrijken schoot van Suzanne waaraan ik mijn eerste kinderverdriet had uitgesnikt. De tranen gloeiden dicht

achter mijn oogleden, dichter dan zij sinds dien kindertijd ooit waren gedrongen. Ik voelde mij onzegbaar verlaten, ontdaan van iedere vastheid en als ik niet den knecht achter mij had geweten, had ik hardop geschreid. Nu bleef ik stil staan op de plaats waar ik stond en trachtte mij te verweren tegen de zwakheid, die men mij als onmannelijk had leeren beschouwen. Maar met vierentwintig was het gemakkelijker om lachend een tastbaren vijand tegemoet te rennen dan hier, alleen, tegenover het zwijgend raadsel der menselijke ellende te staan. Mijn tranen kon ik neerslikken, maar de wanhoop en de opstandigheid, waaraan ze ontsprongen, drukten des te zwaarder op mijn borst. Het liefst had ik mij in het duister van de crypt laten insluiten, mij laten uitsluiten uit deze waanzinnige wereld. Er drongen nog teveel geluiden tot mij door, een schelle vinkenslag, het krijschen van een watervogel en vlak in mijn nabijheid de hoorbare ademhaling van den knecht die mij ondraaglijk irriteerde. Hoe kon ik mijn zintuigen bergen voor wat hen te scherp raakte?

‘Wenscht monsieur terug te gaan door het park of den doolhof?’ hoorde ik Jerôme vragen. ‘Indien monsieur den parkweg kiest, mag ik misschien heengaan, ik heb nog een en ander te regelen.’

Ik deed een paar trage stappen buiten den grafkelder en stond plotseling in het zonlicht. Maar de helle voorjaarszon bezeerde mijn oogen en toen ik langs de terrassen opwaarts zag, leek iedere witbloeiende lentestruik een belediging. 'Ik ga door den doolhof,' zei ik. 'Ga voor en knoop de koorden, zoodat ik zelf mijn uitweg vinden kan. Ik heb je niet meer noodig.'

Eerst lang na zijn heengaan vond ik moed om den weg te aanvaarden die mij terug zou voeren naar het kasteel met zijn menschen en dingen en al wat mij daarachter wachtte. Doch eindelijk gehoorzaamde mijn voet het bevel van mijn verstand en onderduikend in den groenen schemer van den buitenhof, liet ik mijn hand langs het koord glijden tot ik den kelderingang vond van het steenen labyrinth. Nu ik zonder menschelijk geleide, geheel alleen, mijn weg tastte langs de touwen, verkreeg het resonneerend gewelf een vierde dimensie, onbekend, maar aanwezig in iedere aanraking van mijn hand met wat zich bevoelen liet. Ieder contact bracht boodschap van een onkenbare aanwezigheid die zich juist hier en nu manifesteerde, totdat ik, in iedere vezel en zenuw gespannen, mijzelf slechts ervoer als een trillende snaar, waarop al het omgevende zijn tonen streek. Zoo ging ik verder en alleen het koord dat door mijn

vingers gleed, verbond mij nog aan de wereld van het daglicht. Een oogenblik liet ik het eigenwillig los en voelde mij alleenstaan, toen greep ik het haastig terug in mijn hand. Nooit had ik mij zoo afhankelijk gevoeld van menschenwerk als hier.

Het koord leidde mij door gang na gang, tot aan den ingang der spiegelzaal. Was het de bedoeling van Jerôme, dat mijn weg hierlangs zou gaan? Het koord eindigde bij de openstaande deur, stellig zou het zich bij een anderen uitgang voortzetten. In de zaal had hij reeds uit voorzorg een kandelaar ontstoken.

Ik trad in het vierkant van de deur. Aan de overzij toonde het spiegelbeeld wonderlijkerwijs slechts een enkelen man op den drempel, een enkel paar omkringde oogen zag mij vragend aan uit een bleek gelaat. Ik waagde het niet een stap vooruit te treden, wetend dat van alle kanten mijn reflex slechts wachtte om zich op mij te storten als tevoren. En ik wilde mij niet nogmaals zien als aanvoerder van een rij leege schimmen. Hier, tegen het zwart van het deurgat was ik nog mijzelf.

Mijzelf? Ik keek scherp naar mijn evenbeeld en zag de vraag in zijn oogen veranderen in hoon.

Lang staarde ik mij zoo in het gelaat, dat

steeds wanhopiger en pijnlijker werd. Maar mijn lippen bleven gesloten. Wat baatte een kreet of een zucht? Wat baatte een innerlijk dispuut van woord en wederwoord? Kon Jean Louis Armand d'Auzun mij meer verklaren dan de boersche Sieur Jean, die hier vier jaar geleden zichzelf ondervroeg? Hier stond ik en had niets en was niets. Comte d'Auzun, kolonel bij de Garde, maar een armzalig, naamloos ding, zonder hoop, zonder geloof, zonder een enkele zekerheid. Al wat ik kon doen of denken was zinloos geworden na het relaas van den knecht, het maakte mij en alle menschen tot stomme, willooze marionetten in de hand van het noodlot. Allen, de beide mannen, mijn moeder en de dienaar, hadden zich slechts te voegen gehad naar het blind gebeuren om en in hen. Waarom? Waartoe? De onoplosbare vraag staarde mij aan uit mijn eigen gekwelde oogen, de laatste vraag die menschen doen. 'Waarom leef ik, waarom besta ik hier en nu?'

Ongemeten tijd stond ik zoo, zonder van mijzelf te weten, roerloos als een schildwacht op den uitersten post van mijn bewustzijn. Eindelijk vond ik mij terug toen een eerste kaars rood opflikkerend onderging in zijn eigen heete substantie. Ook de andere kaarsen bleken bijna opgeteerd en haastig vooruitredend, zocht ik

naar het koord dat mij verder leiden moest.

Het was onvindbaar. Aan alle zijden zag ik bukkende zoekende figuren en onrustig reikende handen, maar ik lette niet meer op eenig spiegelbeeld, ik wilde slechts vinden wat ik zocht. Tenslotte, toen de laatste kaars dreigde te dooven, gaf ik verder zoeken op en keerde mij weer naar de toegangsdeur. Ik zou dan den tocht terug moeten maken.

Doch toen ik aan den haak bij de deur opnieuw het touw wilde vatten, dat mij tot hier had geleid, sloeg mij de koude schrik om het hart. Het was verdwenen, mijn hand greep in het leege. Een kort oogenblik ontzonk mij de grond onder mijn voeten. Stel dat iemand achter mij het richtsnoer had losgeknoopt! Alles was mogelijk. De knecht in zijn opwinding en gejaagdheid kon te vlug zijn geweest, wellicht had ik ook te lang getoefd in de spiegelzaal. Ik durfde mij niet verroeren. Bij de herinnering hoe mijn voogd mij op deze plaats het stroomend rivierwater had laten beluisteren, bleef ik vastgenageld staan.

Het ondoordringbaar duister deed mij de oogen sluiten, ze waren nutteloos geworden. En toen, op dit oogenblik, zag ik meer dan oogen zien. Zonder woorden, zelf middelpunt van wat mij klaar werd, zag ik mij staan als de eeu-

wige mensch in den eeuwigen doolhof der wereld. Ja, hier stond ik in uiterste eenzaamheid, rondtastend tusschen al dit duistere en onkenbare, dat mij aan iederen kant benauwde en bedreigde. Nog steeds in beweginglooze afwachting, zonder houvast naar eenige zijde, hoorde ik weer de woorden van mijn voogd: 'Mijd niet uit vooroordeel mijn onschuldig labyrinth. Het kan u nog veel leeren.' Thans breidde dat gezegde zijn beteekenis uit tot ver buiten zijn vorige grenzen. De doolhof nam wereldwijde vormen aan, heel het onontwarbaar bestel van oorzaak en gevolg scheen erin begrepen. In angst sperde ik mijn oogen en zag, hoe het zwarte duister rondom zich langzaam in draaiende beweging zette.

Maar eer de duizeling mij wegzoog, sloeg ik instinctmatig een kruis.

Heel eenvoudig en doodgewoon zooals elk Christenmensch dat doet. Ik raakte mij aan voorhoofd, borst en schouders. Maar het volgend moment was alles anders geworden. Ik had weer een lichaam met een hart dat klopte, ik had armen en beenen die zich konden bewegen, ik had een hand die kon vatten. Ik was niet langer een hoofd dat dacht, ik was een compleet mensch van vleesch en bloed en warmte. Wat doe ik hier onder den grond? vroeg ik mij af.

Wat sta ik hier? Waarom sla ik geen vuur? Ik heb toch mijn tondeldoos in den zak!

Ik haalde diep adem. Natuurlijk. Ik wist dat in de gang een flambouw moest hangen! Haastig sloeg ik vuur. Maar nog eer mijn blik de toorts vond, zag ik het weggeleden koord een paar ellen verder op de plavuizen liggen. Tegelijk bemerkte ik dat even voorbij de zaaldeur een lijn was gespannen, die zich verloor naar de zijde waar de laatste vluchtgang opklom naar het kasteel.

Er was een weg en hij was er altijd geweest. Ik loosde een zucht van opluchting. Maar dadelijk daarop voelde ik hoe mijn lippen zich plooiden in spot. Het was alles onnoodig geweest, mijn angst en mijn opwinding en zelfs het martelend uur in de spiegelzaal. Ik had reeds lang boven kunnen zijn en order geven dat mijn paard zou worden gezadeld en mijn bagage gereedgemaakt voor mijn afreis naar Nancy. Alles was eigen schuld. Wie had mij hier zoo lang en zoo onnoodig opgehouden? Niemand anders dan mijn eigen dwalend zelf.

X

In de hoogste bocht van den heerweg, waar hij afdaalde naar de vlakke, wendde ik mij in het zadel voor een terugblik. De middagzon stond recht boven de leiendaken van Château d'Auzun, iedere dakkapel teekende zich in glanzige lijntjes binnen het massief geheel. Zelfs meende ik op het voorplein een zwart figuurtje te onderscheiden, dat daar als een pion in het geblokte vierkant van een schaakbord stond en dat alleen Jérôme kon wezen.

Ik streek mijn hand over mijn voorhoofd. Er was geen verwarring meer in mijn hart, alleen een vreemde matheid. De snelle bloedklop van vroolijke verwachting, die de maatslag van mijn jeugd was geweest, scheen trager geworden en minder markant. De gansche wereld borg minder hoogten en laagten, minder verschil tusschen licht en schaduw. Zelfs het kasteel, dat daar beneden mij lag, was niet meer het geweldig en imposant bouwwerk, dat tot in mijn jongensdroomen als de woning van het noodlot had gestaan. Het lag als een grijs blok menschenwerk tusschen het golvend groen en bruin van bosch en rotssteen, doch de strakblauwe hemel omspande het een en het ander

met een wijdheid, die iederen vasten vorm zijn grootte ontnam.

Langs dien hemel mat mijn oog nu richting en afstand dien ik had te gaan. Ver achter den naasten bergrug lag het doel van dezen eersten dagtocht. Zes dagen waren mij gelaten om Nancy te bereiken, maar als ik snel reed, werd het mij mogelijk om van de rechte route af te wijken en door het dal van de Yonne de plek aan te doen, waar ik dien eenen wonderbaren nacht had beleefd. Vele malen had ik er mij later in gedachten neergelaten en hoewel het rumoerige soldatenleven mij had voortgejaagd, toch had ik Madame d'Ivry nooit geheel vergeten. Wel waren de lijnen van haar gelaat ietwat vervaagd, maar de bevallige en evenwichtige fijnheid van haar wezen was mij door al deze ruwe jaren heen bijgebleven als een werkelijkheid, reëler dan wat met lijnen te schetsen is. Als alle soldaten had ik van de vrouwen genomen wat zij boden, maar een vergelijking met de dame van mijn verlangen kwam daarbij niet in mij op. En als toch een enkele maal een sierlijker beweging of de fijner stemklank eener onbekende mij haar beeld te binnen bracht, was het mij juist daardoor onmogelijk om verdere avances te maken. De diepste ruimte van mijn hart, eens vervuld van haar stem, was voorgoed verzegeld met haar beeld.

Zoo bestond dus in mijn afgedempt bewustzijn voor het oogenblik nog slechts de wensch om op dezen terugweg langs haar verblijf te rijden en haar te zien en te spreken. Ik wenschte zekerheid omtrent haar tegenwoordig bestaan. Was de ziekte verergerd, dan nog wilde ik haar stem hooren, haar wellicht troosten en bijstaan, beter dan ik het dien vorigen keer had gedaan. Maar als zij, zooals ik na het gesprek met den overleden graaf durfde hopen, om onuitgesproken redenen in haar eenzaamheid was gestooten, dan zou ik hemel en aarde bewegen om haar vrij te maken. De graaf van Auzun was wel niet zulk een machtig heer als ik mij in mijn kinderjaren had voorgesteld, maar er zouden mij niet veel deuren gesloten blijven.

Ik keerde mij af van het uitzicht aan mijn voeten en verloor het kasteel zonder spijt uit mijn blik. Wel erkende ik de mogelijkheid dat ik er eenmaal tevreden met mijzelf en mijn lot zou willen zetelen, maar op dit moment bond mij geen enkele band aan mijn erfdeel. Hoe kon ik tevreden aannemen en genieten wat mij aldus in den schoot werd geworpen? Ik kende land noch menschen en nimmer zou ik de verteederling voelen, waarmede een zoon het werk van zijn vader voortzet omdat hij zijn vader ziet in het werk.

Ik hief mijn hand op en liet haar vallen, het was voorbij. Zonder verder omzien reed ik dalwaarts. Achter mij reed de jonge knecht, dien ik mijzelf uit het personeel had gekozen, een frissche zwijgzame boerenjongen. Jérôme had ik achtergelaten om toezicht te houden. Ik verwachtte wel niet veel verheugenis uit de rapporten van rentmeesters en notarissen, die mij na de nieuwe campagne zouden bereiken, doch niettemin liet ik den last van mijn vermogenszorgen kalm glippen. Gedragen door een langbeenigen schimmelhengst, een snel en geestig doch eigenzinnig dier, voelde ik den afstand tusschen mij en Auzun voortdurend toenemen en naarmate de schaduwen lengden en de reis voorspoedig Noordwaarts vorderde, begon het rythme van mijn rijdier weer het mijne te beïnvloeden. De snelle rit langs dorpen en steden, het schatten en doorloopen van den weg tusschen mijlpaal en mijlpaal, stuwden mijn bloed opnieuw in een gezonden loop en toen ik des avonds mijn leden strekte tusschen het grove linnen van een simpele bedstee zuchtte ik van tevredenheid. De wereld begon weer eenvoudig te worden.

Twee dagen later reed ik door de kastanjelaan waar ik eens in betoovering mijn weg had gevonden. Toen was het breede blad wijd gespreid, een ondoordringbaar dak tusschen mij

en het maanlicht, doch thans strekte zich knop naast knop met glimmende schubben naar den Aprilhemel en wachtte op het eene warme uur, dat de hulsels zou breken. Er was belofte in de lucht en mijn hart hoopte ondanks de waarschuwing van mijn verstand.

Nu, op den dag, zag ik haar gevangenis eerst in zijn ware, grimmige gedaante. Het was een zeer oud slot en achter de kleine vensters, meer schietgat dan lichtbron, kon een fijnzinnige vrouw gemak noch schoonheid wachten. Mijn hart ging naar haar uit. Ik liet mijn rijknecht de poortbel luiden en volgde de galm van gewelf tot gewelf, wachtend op een stap die naderen zou. Een enkelen bediende zou men haar toch allicht hebben gelaten.

Doch zelfs geen slotbewaarder vertoonde zich, slechts een zwerm kraaien vloog klepperend de torengeaten uit en cirkelde krassend en lachend boven mijn hoofd. Nogmaals en nogmaals liet ik luiden tot de lucht boven het omliggend land vol kringende zwarte vogels hing, doch alles vergeefs.

Eindelijk keerde ik mij af van de poort. Ik steeg op en reed heen, doch toen mijn blik op den gladden beukestam viel, die mij vroeger over den muur had geholpen, zette ik mijn tanden opeen om niet te vloeken. Nu eerst be-

merkte ik hoezeer het vooruitzicht op de komende ontmoeting mij had vervuld sinds ik Auzun verliet, hoe gespannen ik mijn rit had gericht op dit doel. Ik zou mijn moeder en Suzanne niet ontmoeten, moest ik terug zonder dat een enkele gevoelige vrouwenhand zich in de mijne had gegeven? Bijna onverschillig liet ik mijn rijdier draven naar eigen wil en het was slechts toeval dat mijn weg even later toch langs het hospitium voerde, dat mij al eerder had geherbergd.

Er was niets voor noch tegen om hier middagrust te houden en mijn paard overlatend aan den rijknecht, ging ik den broeder heelmeeester zoeken. Hij herinnerde zich mijn persoon slechts flauw, doch de feiten stonden hem nog duidelijk voor den geest. Uit zichzelf gaf hij mij de inlichtingen die ik wenschte.

‘Madame d'Ivry is vertrokken,’ zei hij. ‘Te Versailles speelt het lot blijkbaar nog wisselvalliger spel met den mensch dan elders. Het schijnt dat de gunst des Konings zich heeft afgewend van hen die haar hier deden insluiten. Ook was het geen melaatschheid. Kort na uw bezoek heb ik onzen Prior verlof gevraagd om haar te behandelen. Ik zag geen enkel teken van de ziekte, alleen een kleine afwijking van de huid.’

‘Waar is zij heengegaan?’ vroeg ik.

‘Zij heeft zich teruggetrokken op haar weduwengoed in het Normandische, naar ik hoor, Haar ziel was heviger geschokt dan haar lichaam maar de kwetsuur was reeds heelende toen zij afreisde. Met Gods hulp zal zij rustig leven en sterven en haar vijanden vergeven.’

‘Wil zij een geestelijke roeping gaan volgen?’ vroeg ik haastig, want zoo verklaarde ik zijn woorden.

De pater zag mij aan met een wijzen glimlach. ‘Dat zou ik en ieder geestelijk mensch haar stellig afraden. Zij is een vrouw van de wereld en bemint het goede en schoone dat God heeft gegeven. Het is zeer verheugend dat er menschen zijn die gepast weten te genieten. En gij, monsieur? Hebt ge al leeren gelooven in de barmhartigheid Gods?’

Ik aarzelde. Ik wist te veel dat ik zou kunnen aanvoeren als bewijs tegen zulk een barmhartigheid, maar waarom zou ik een goed man bedroeven? De vraag ontwijkend, zeide ik:

‘Het is begrijpelijk dat een heelmeester zijn geloof plant in de barmhartigheid, want hoe zou hij anders dagelijks al zijn zorg aan anderen geven zonder vermoeid te raken? Maar ik ben een soldaat en mag niet te zeer vertrouwen op barmhartigheid. In den strijd staat man tegen man in tegenweer en men dient de zaak des

Konings niet door medelijden met zijn vijanden.’

De pater zag mij onderzoekend aan, of hij den ernst van mijn opvatting niet alleen afwoog naar mijn woorden. Eindelijk zei hij:

‘Zeker hebben wij allen een eigen wijze om tot God te gaan, doch mij dunkt dat de krijgsman een moeilijken weg heeft gekozen. Waarom dient ge den Koning juist op deze wijze, mijn zoon?’

Ik dacht na. Ja, waarom was ik soldaat geworden? Ik zocht en zocht en vond als eerste oorzaak mijn zucht naar avontuur en vrijheid. Het was een poover motief, dacht ik nu, en weinig geschikt om een wijs man van mijn ernst te overtuigen. Ietwat gemelijk antwoordde ik:

‘Niet iedereen onderzoekt zichzelf bij iedere daad. Ik heb als jong edelman dit beroep gekozen en terwijl ik het vervul, blijkt het mij eervol. Ook geeft het verantwoordelijkheid tegenover meerderen en minderen. Meer verlang ik niet.’

‘Mijn zoon er zal een tijd komen dat ge iets anders verlangt dan eer en verantwoordelijkheid. Moge de weg naar uw eigen goed hart dan niet zijn versperd door drogredenen.’

Hij gaf mij zijn zegen en ik reed verder, wikkend en wegend. Zijn woord bleef mij bij, mis-

schien wel door den volmaakt rustigen en onopdringenden toon, die het recht in mijn geest had gedragen. Zeker was het mij na toen ik tegenover mijn chef stond en mij verontschuldigde voor mijn te haastig verzoek om langer verlof.

‘De kolonel heeft het dus gewonnen van den graaf, monsieur d'Auzun?’ vroeg hij. Zijn gansche vierkante wezen toonde tevredenheid.

‘De zaak des Konings gaat altijd voor,’ antwoordde ik hem met zijn eigen woorden. ‘Laat ons hopen dat het een rechtvaardige zaak is, Excellentie!’

Zijn wenkbrauwen gingen omhoog. Toen eerst bemerkte ik, dat de twijfel in mijn hart en woord mede afkomstig was van den eenvoudigen Benedictyner geneesheer. Ik wachtte eenigszins beklemd, hoe mijn chef hierop zou ingaan, doch hij negeerde mijn gezegde alsof ik niet had gesproken. Hij reikte mij papieren en kaarten, gaf instructies, en eerst bij het afscheid, terwijl ik in de houding voor hem stond, zei hij:

‘Men dient de zaak des Konings zonder vragen, Kolonel.’

En weer voer ik ten oorlog. Maar ditmaal bracht hij mij geen opwekkend, gevaarlijk spel, hij legde tucht en plicht in mijn handen. Ik reed niet meer aan het hoofd van een toegewijden

troep, de voorste kameraad onder kameraden, neen, ik was een van de hooge heeren geworden, die achter de gelederen veelmeer hun hersens inzetten dan hun degen. Reeds dadelijk ervoer ik dit teleurstellend feit toen ik het bevel overnam van mijn voorganger. Zes escadrons ruiters draafden mij salueerend voorbij, honderden en honderden mannen, maar zij waren mij allen gelijk, naamloozen in een en dezelfde dracht. Ik zou met hen kunnen manoeuvreeren, hen in den strijd werpen en terugtrekken zooals een jongen met looden soldaten speelt, maar nooit zou ik meer hun naam en spotnaam kennen of om hun streken lachen, als in den tijd toen ik nog de cornet Jean-qui-rit was.

Onze veldtocht voerde mij Noordwaarts naar de Erflanden en de Burgerrepubliek en ook dit maakte alles anders dan tevoren. In mijn vorige campagne hadden wij ruiters de wijde vlakten doorjaagd zonder huis of akker te ontmoeten; als wij op menschen stootten, waren het soldaten, troepen van den vijand. Maar hier drongen wij langzaam vooruit, stad na stad bezettend, niet langer blijmoedige avonturiers die hun leven wagen, maar ongewenschte vreemden die een langjarige ordening verstoorden, die zich indrongen binnen een menschengemeenschap welke van ouder op ouder had bestaan.

Mij was het nog zwaarder dan de andere heeren om hier gestreng en plichtmatig op te treden. Alles wat ik zag en ontmoette, herinnerde mij aan het Normandische land: de burgertrots der stedelingen, het rustige en zwijgzame wezen der boeren en hun rechtzinnige praallooze godsdienst, die zeer na verwant scheen aan de verboden religie onzer Huguenoten. Ik waardeerde hen en verkropte slechts moeilijk dat zij mij niet als vriend aanvaardden. Twee jaar had ik nu alweer onder de tent geleefd en soms verlangde ik hevig naar een rustig uur bij het haardvuur tegenover een vriendelijk en tegemoetkomend gelaat.

Toen bereikte ons de order des Konings, dat onze opmarsch moest worden versneld en dat hiervoor alles, ook de belangen der burgers, had te wijken. Het was ons allen een pijnlijk bevel, want wij waren mannen van stand en beschaving, opgevoed en gewend om als kenners te genieten van de goede en schoone dingen des levens en wij wisten, dat wij in dit kleine welverzorgde bestek evenveel ravage zouden aanrichten als een verdwaalde kat in een kabinet met Chineesch porselein. Maar wij hadden ons slechts te voegen naar het consigne, de leiding van den krijg was zaak des Konings.

In die dagen correspondeerde ik reeds met

de Marquise d'Ivry. Het was een der weinige voordeelen van mijn promotie, dat ik particuliere brieven kon meezenden met de koeriers die tusschen het leger en Versailles reisden en ik benutte die gaarne. Ik had haar al dadelijk geschreven nadat ik wist waarheen zij was gegaan en het was mij een dubbele verheugenis, dat ik haar in het Normandische wist, waar zij slechts een dagreis Zuidwaarts van mijn geboortehuis woonde. Zij was zelfs al eens naar ons paviljoen gereisd om mij bericht van mijn moeder te kunnen zenden. In mijn hart was ik vast besloten, haar dadelijk na het einde der campagne te bezoeken en haar aan te bieden wat zij reeds lang bezat: mijn eerbiedige adoratie. Doch ik wilde niet dat een wellicht wat geflatteerde herinnering mij voortijdig aan deze vrouw zou binden. Ik wilde haar zelf ontmoeten en in de oogen zien als ik haar om haar liefde vroeg, zoodat en mijn ziel en mijn lichaam zich zouden mogen verblijden. Maar in onze brieven lag de vreugde van het komend oogenblik reeds als een zoet geheim verborgen, alles doorgeurend hoewel nog niet ontloken.

‘Zeer vereerde en kostbare vriendin,’ schreef ik haar in dien tijd, ‘als ge wist hoe dankbaar ik ben voor het bloote feit, dat ge het zegel van dezen brief zult breken en dit papier in uw

lieve handen houden, zoudt ge wellicht glimlachen met den kleinen wijzen glimlach van uw linkermondhoek, dien ik voor mij zie. Maar lach mij niet uit. Ik heb alle reden tot dankbaarheid, want gij zijt de eenige in heel de wereld wie ik vrijuit mag zeggen wat mij aandoet en beweegt. Misschien gelooft ge mij niet en onderstelt ge dat ik mij tusschen mijn mede-officieren wel vrijer zal laten gaan dan in de correspondentie met een dame van stand. Maar dat is niet zoo. Misschien gebruiken wij juist zoo losse taal om te verbergen hoe weinig los wij ons voelen. Wij mannen hebben onze eigen wijze van grootdoen, al van het oogenblik dat we ons als jongens met elkander meten naar kracht en durf. En ook hier, als bevelvoerders van een glorierijk leger, toonen wij elkander het gewichtig of stoutmoedig air dat bij onze uniform past. Maar lieve vriendin, zooals onder onze uniformen zeer kwetsbare lichamen wonen (neen, mijn armwond is nog niet geheel genezen), zoo woont achter onze bravoure soms een zeer hulpelooze zwakheid. Deze echter mogen wij niemand toonen dan de enkele menschelijke ziel, die ons met al onze zwakheid aanvaardt. Ziet ge nu wel dat ik niet anders kan dan u dankbaar zijn, zoo dankbaar dat mij bijna de tranen in de oogen komen?

En hoe langer de veldtocht duurde, hoe zwaarder het mij werd om zonder vragen mijn plicht te doen en te handelen volgens de gegeven opdrachten. Niet dat ik oordeelde over het beleid van hen die ons vanuit Versailles hanteerden als een instrument, de politiek was zaak des Konings. Maar ik begreep dat deze opdrachten, het hersenwerk der politici, hoezeer ook ontsproten aan scherpzinnig inzicht en redeneering, ons die ze uitvoerden, verplichtten tot een hardheid die ons innerlijk vreemd was. Soms was het mij of in mijn ziel een zwijgend toehoorder verdrietig en teleurgesteld meeluisterde naar mijn zoo beslist gegeven bevelen, die dood en vernieling uitwerkten.

Totdat in den herfst van ons vierde oorlogsjaar mijn stijgende onlust alle dammen doorbrak. Maar nog heden kan ik kermen bij de gedachte, dat eerst het bloedig offer van een onschuldige mij inzicht heeft kunnen geven in mijzelf en de voosheid van mijn bestaan.

Op dien herfstdag reed ik langs een kalen glibberigen landweg om een klein dorp te bezetten dat echter strategische waarde had. Wij waren allen koud en klam, want in het vlakke, lage land gaart de wind eerst alle vocht bijeen en blaast het u dan in kille buien om de ooren. Ook hadden wij in twee dagen geen warmen

hap geproefd, want onze trein was weinig mobiel, zoo zelfs, dat de regiments-hoefsmid nergens was te vinden en ik al kreupele beesten zag. Ik was slecht gehumeurd en mismoedig en toen tenslotte mijn eigen schimmel een ijzer verloor, vloekte ik op iedereen en alles wat mij in den weg kwam. Nauwelijks waren wij dan ook in het gehucht of mijn adjudant haastte zich om een hoefsmid te zoeken. Intusschen braken onze ruiters al de kerkdeur los, want zij verlangden naar een droge ligplaats. Ik liet hen begaan, vooral omdat er niet genoeg stalling was voor onze paarden en de kerk de eenige groote ruimte bood.

Mijn oppasser kwam al aanloopen met een pot heete brij, dien hij bij een boer van het vuur had gehaakt en juist zou ik mij in een kerkbank tot eten zetten, toen mijn adjudant zich opgewonden kwam beklagen, dat de dorpshoefsmid ondanks al zijn praten en dreigen, weigerde om onze paarden te beslaan. Hij verstond wel niet wat de man zei, maar zijn gebaren spraken duidelijk genoeg. Nu had hij hem bij mij laten brengen opdat ik maatregelen kon nemen.

Ik liet mijn brij voor wat ze was en ging naar buiten. Daar stond de smid, zwartbesmeurd en nog in muts en voorschoot tusschen twee bewakers. Ik wenkte dat hij kon spreken, maar hoe-

wel ik iets van de landstaal verstond, kon ik zijn boerendialect niet volgen. Dus keek ik om mij heen naar een tolk, maar geen dier heeren bleek aanwezig. Ongeduldig rakend, beduidde ik den smid dat hij te doen had wat hem werd gezegd en dat ik geen tijd had voor zijn praatjes.

Intusschen was het dorp rumoerig geworden. De menschen kwamen aanloopen in hun eigenaardigen zwaren klompengang, meer nieuwsgierig dan vijandig. Ik wendde mij weer naar de kerkdeur en wenkte met een sussende hand naar den adjudant, opdat hij de zaak verder zou regelen. ‘Wij betalen je goed voor het werk,’ zei ik duidelijk articuleerend tegen den smid, ‘maar je moet haast maken.’

De man schudde het hoofd. ‘Ik kan het niet doen,’ zei hij.

‘Waarom niet?’ vroeg ik. En weer begon hij een langademig betoog waarvan ik geen woord verstond.

Onder de dorpelingen kwam beweging. Achter hen was een huisdeur opengegaan en op den drempel stond een man waarvoor zij haastig plaats maakten. Hij kwam naar onze groep toe, zijn muts in de hand, schijnbaar een simpel handwerker. Maar bij den eersten blik dien ik op hem sloeg, herkende ik hem. Het was de rei-

zende prediker dien ik in Rouaan had ontmoet, zeven jaar tevoren.

Ook nu ging hij rustig en zelfbewust in den staat die hem paste. Eerst toen hij vlak voor ons stond, scheen hij zich mij te herinneren, want ik zag zijn groet van hoofschheid overgaan naar vriendelijkheid. Doch hij maakte geen enkele toespeling. Hij zeide, dat hij zoowel onze taal sprak als de landstaal en dat hij gaarne zijn diensten aanbood om misverstand uit den weg te ruimen.

Ik moet bekennen, dat ik schrikte van zijn aanwezigheid, hij was de laatste mensch dien ik hier wenschte te ontmoeten. Nimmer had ik geheel vergeten, dat hij mij een plaats had toebedeeld tusschen hen die van goeden wille zijn en bij zijn aanblik realiseerde ik mij te scherper, hoe ik tot dusver had gefaald. Het was een pijnlijk oogenblik, doch ik zette er mij overheen, door hem kortaf opdracht te geven om de woorden van den smid voor mij te vertalen. Het was voor ons beiden beter zoo mijn omgeving hem niet kon verdenken een uitgeweken Hugenoot te zijn, dien ik eerder had ontmoet.

Hij sprak even met den smid en deelde mij toen mede, dat deze inderdaad niet kon doen wat ik vroeg. Deze dorpsgemeente, zei hij, behoorde tot een Protestantsche secte, die tracht-

te volgens de leer der naastenliefde te leven en daarom alle geweld had afgezworen. Haar leden gingen niet in krijgsdienst, noch te land noch ter zee, ook klaagden zij een misdadiger niet aan bij de overheid, maar gaven hem daadwerkelijk kans zich te beteren. Luisterend naar zijn conscientie, kon de smid inderdaad geen diensten verrichten voor gewapend krijgsvolk.

‘Wees dan zoo goed om hem te zeggen, dat hij zijn conscientie moet laten praten,’ zei ik. ‘Dit werk heeft haast.’

Maître François schudde het hoofd. ‘Hoe kan ik dat doen, monsieur? Dien raad kan ik niemand geven.’

Achter en rondom mij begon het onrustig te worden. Mijn officieren werden ongeduldig en ik begreep hen. Hier stond ik en mocht mij niet laten trotseeren, ik was uitvoerder van den wil des Konings. Dus probeerde ik het eenvoudig middel dat ik tot dan nog altijd gewetensbezwaar had zien overwinnen. Ik zei, dat ik den smid zou laten fusilleeren als hij niet onmiddellijk aan het werk ging. Maître François zweeg, maar een van mijn menschen verduidelijkte mijn woorden met zijn gebaar.

De smid werd slechts even bleeker onder zijn zwartberookte huid en zei dat hij bereid was voor God te treden.

Wat moest ik met hem aanvangen? Ik had volstrekt niet het plan gehad om in dit gehucht straoefening te houden en pijnigde mijn hersens hoe ik mijn wil zou kunnen doorzetten zonder slachtoffers te maken. Want doorzetten moest ik, mijn prestige bij mijn eigen omgeving was ermee gemoeid.

‘Zet hem voor het vuurpeloton,’ zei ik. ‘Dan zal hij zich wel bedenken.’

Het was een weinig elegante oplossing. Ik heb wel eens gedacht, dat mijn verkleumd en hongerig lichaam mij die funeste gedachte aan de hand heeft gedaan en dat de pot brij die stond af te koelen zijn deel had aan wat volgde. Maar ik weet dat ik mij niet aldus mag verschoonen, want een man behoort evenzeer meester te zijn over zijn lichaam als over zijn verstand.

Zwijgend werd het peloton gevormd. Toen de bevelvoerende luitenant kwam melden dat het stond opgesteld, trad Maître François op mij toe.

‘Mag ik een enkel woord met u, Kolonel?’ vroeg hij.

‘Een kort woord dan,’ zei ik.

‘De man heeft vrouw en kind. Zie daar staan zij.’

Ik keek en zag in een strakgespannen, lijkwit vrouwengezicht. Al wat niet zichtbaar was geworden in de trekken van den smid, een man

die stond voor zijn overtuiging, dat brak als een angstvlaag uit de vrouw, die zijn kind op haar arm en naar ik zag in haar lichaam droeg. Ik wendde mij schielijk af.

‘Laat hij daar zelf rekening mee houden,’ zei ik. ‘Maar ik geef u verlof om nog eenmaal met hem te spreken.’ In mijn hart bad ik, dat het hem zou gelukken om de zaak nog te schikken.

‘Wat is dat voor man?’ hoorde ik mijn adjudant zeggen. ‘Hij spreekt mij te vlot. Als het geen spion is, laat ik mij villen. Dit land zit vol vervloekte Hugenoten.’

Doch ik sloeg geen acht op zijn gepraat, mijn gansche wezen ging mede met mijn tolk.

Ik zag hem op den smid toetreden, geen enkele van hun bewegingen ontging aan mijn haast ondraaglijk gespannen aandacht. Ik zag hoe zij oog in oog enkele woorden wisselden, zag den langen handdruk van man tot man en toen ik Maître François naar de vrouw zag gaan om haar met zachten drang weg te leiden, wist ik dat ik had verloren. Hij ging langs mij heen en zag mij niet meer aan.

Het was een hard en vernederend oogenblik en pijnlijker zelfs dan het moment waarop het knetteren der geweren mij berichtte dat mijn bevel was uitgevoerd. Maar mijn omgeving

scheen volkomen bevredigd door dit strafgericht. De wil des Konings had zich gehandhaafd.

Ik ging terug naar mijn maal. Later heb ik mij menigmaal verwonderd dat ik nog kon eten, maar een hongerige maag is een redeloos ding. Eerst toen mijn hongerprikkel was gestild, viel de gansche zwaarte van het aangedane leed als lood op mijn geweten. In de flauwverlichte kerk, tusschen de stampende paarden en hun mestlucht, schreef ik aan Madame d'Ivry:

‘Mijn troostrijke Vriendin. Ik heb een zwaren dag gehad en ik weet dat ge mij dien wilt helpen dragen. Ik heb een burger moeten laten fusilleeren. Dat is meer geschied en hoewel ik liever met tien man tegen een escadron inrijd, geef ik toe dat het soms noodzakelijk is. Doch ditmaal bleek het, hoewel noodzakelijk voor de krijgsvoering, een zoo onmenselijke en ongodzalige handeling, dat ik mij in grooten nood moet afvragen of zelfs de zaak des Konings iedere krijgsdaad wettigt. Het was en is een zware vraag voor iemand als ik, die nog moeilijker vragen stelt dan beantwoordt.

‘Ge weet hoezeer ik tot dusver mijn beroep heb hooggehouden. Het doet een man grootscher leven dan eenig ander. Dagelijks vraagt het snelle, juiste beslissingen en wie fouten

maakt, moet sterven. Dat kweekt ernst en moed.

‘Maar vandaag heb ik denzelfden ernst en moed gezien bij een eenvoudigen handwerker die het soldatenwerk verfoeide en stierf voor zijn overtuiging. En bij God, nu ik mij voor u openleg op dit wit papier waarop ik geen onwaarheid kan schrijven, moet ik bekennen, dat ik mijn geloof heb verloren aan de waarde van mijn werk. Ik moet herroepen. Neen, de zaak des Konings gaat niet altijd en overal voor. Erger nog, ik vraag mij af: Wat is dan wel die zaak des Konings waarbij ik heb gezworen? Nu ik moet nadenken, begint mij duidelijk te worden, dat de eenvoudige man dien ik vandaag liet neerschieten, beter wist waaraan hij zijn leven gaf dan ik.

‘Mijn lieve Vriendin, ik voel mij doodelijk mismoedig. In mijn eersten soldatentijd heette ik Jean-qui-rit, maar niemand zou mij nu meer zoo noemen. Ik zal nog mijn plicht moeten doen tot na deze campagne, maar iederen dag voel ik mij verder verdwalen in een doolhof zonder uitgang. Het eenige licht dat ik nog zie, zijt gij, Madame. Wilt ge aan mij denken?’

De wind zwiepte door den toren en de hagel kletterde als een oordeel op het kerkdak. Ik sloot den briefen dronk uit mijn veldflesch gulzig den inheemschen brandewijn, die als vuur op

de tong brandt. Ik verafschuwde den drank maar ik kende zijn werking, zoo zou ik overeind blijven staan tegenover mijn omgeving. Maar inwendig was ik hol als een leeggelopen vat. Ongedurig stapte ik heen en weer in den bevloerden hoek van de kerk, dien men met enkele meubels en een veldbed bewoonbaar voor mij had gemaakt. Als ik dacht aan het stille, zelfs niet verwijtende wezen van den prediker en hoe hij recht voor zich uitziend langs mij heen was gegaan, voelde ik zulk een tumult in mijn hart, dat ik mijn tanden opeen moest zetten. Ik wist mij niet te helpen.

In het enkele schichtige uur slaap van dien nacht had ik een vreeselijken droom. Gekleed in het zwarte bediendenpak van Jerôme, lag ik op mijn knieën bij het gegrendelde luik in de torenkamer van Auzun en spijkerde en spijkerde het dicht. Maar de spijkers werden onder mijn handen tot levende, krimpene wormen, het luik liet zich niet dichtspijkeren. Met mijn volle, gewicht drukte ik het omlaag, maar ondanks al mijn angstig verweer kwam het telkens uit zijn grendels omhoog en toonde mij in het vierkant gat de strakke gezichten van den smid en zijn vrouw. In zielsangst smeed ik het zware vlak omlaag, maar telkens rees het onweerhoudbaar onder mijn handen, tot ik mij gewonnen moest

geven en als bezeten het vertrek ontvluchtte. Maar voor de deur stond Jerôme, die mij tegenhield, hij verlangde zijn pak terug. Ik rukte en trok aan het zwarte bediendenpak, doch het was vastgegroeid om mijn leden, tot een lichaamsdeel geworden, ijzingwekkend onscheidbaar van mijn huid. Kermend van afgrijzen werd ik wakker en vond mij terug op mijn veldbed. Daar bleef ik star liggen als een doode, de droom had mij nog in zijn klauwen. Het benauwendst van alles was wel de sensatie van het zwaite bediendenpak dat tot huid was geworden.

En plotseling wist ik wat de droom beduidde. Ik zag mijzelf zoals ik Jerôme had gezien: een knechtenziel zonder eenige hoogheid, evenzeer slaaf als de hoorige, die een argeloos mensch in den dood had gejaagd omdat hij niet wist te handelen dan op bevel. In mijn hallucineerende helderheid begreep ik meer en meer en zag mijn schuld, die grooter was dan de zijne. Hij was knecht geboren, maar ik had mijn wil vrijwillig geofferd om licht en los te kunnen leven. En wien had ik aldus gediend? Den Koning? Neen, de zaak des Konings was slechts een woord, een leeg begrip. In werkelijkheid diende ik de koele rekenhoofden van Versailles.

Nimmermeer heb ik mij zoo verscheurd gevoeld, zoo her- en derwaarts gesleurd als in de

zwarte uren van dien nacht. Maar toen de morgen doorbrak in de kerk die tot stal was geworden, was ik klaar met mijzelf.

Ik schreef mijn ontslagaanvraag en zond hem naar het hoofdkwartier. Toen sloeg ik mijn mantel om en stapte naar buiten in den guren ochtend, mijn oog zocht de richting van het kleine huis waar ik Maître François in de deur had zien verschijnen. De luiken waren nog gesloten, maar ik stapte erheen en klopte aan. Ik gaf mij volledig rekenschap van mijn dwaasheid, dat ik als Commandant, een handwerker en suspect persoon in zijn woning ging opzoeken, maar die dwaasheid gaf opluchting. Geduldig wachtte ik af tot mij zou worden opengedaan.

Eindelijk ging een luik los. Een zeer oude vrouw zag mij vragend aan.

‘Ik moet den meester spreken,’ zei ik.

‘Hij is hier niet meer,’ antwoordde zij. ‘Zijt gij de aanvoerder van de ruitery die hier ligt?’

‘Ja. Waarom?’

‘Hij heeft een brief voor u achtergelaten. Ik behoefde hem alleen af te geven als ge zelf naar hem kwaamt vragen.’

Ze haalde den brief en ik stak hem tusschen de knopen van mijn rok. In de kerk teruggekeerd, las ik:

‘En toch zult ge de waarheid verstaan en de waarheid zal u vrijmaken. Ik bid u sterkte toe om uw berouw te dragen. De vrouw is vannacht in een ontijdig kraambed gestorven.’

XI

Den weg terug reed ik als eenvoudig ruiter, slechts van verre gevolgd door een enkelen dienaar. Ik liet mij gaan en leven zooals het oogenblik wilde. Niets langs den ganschen langen weg was waard dat ik het bekeek, noch spoorde ik mijn paard tot grooter haast dan het zelf wenschte te maken. Een enkele maal, als ik mij rekenschap gaf dat mijn tocht zich richtte naar Normandië, naar mijn moeder en Madame d'Ivry, verwonderde ik mij over de afwezigheid van de groote vreugde die ik mij vroeger van die reis had voorspeld. Ik keek in het perspectief van een leeg bestaan, misschien versierd door vrouwentederheid, maar verder interesseloos. Wat is een man zonder werk en zonder zelfvertrouwen? De dagen kwamen en gingen traag tusschen zonsop- en -ondergang en aan iedere pleisterplaats wachtte de nacht als een zwarte doodbidder om het lijk van mijn leven verder te dragen.

Zoo bereikte ik mijn land in den Adventstijd. De winter was vroeg ingevallen en onder de besneeuwde boerendaken lagen de hofsteden te slapen alsof ze nooit meer wakker zouden worden. Onze paarden draafden onhoorbaar door

de mulle sneeuwlaag en toen ik de mij bekende streken bereikte, was er zelfs niemand die onzen doortocht hoorde, geen hofhond blafte. Als ik was teruggekeerd in een schimmenrijk, had ik niet minder opzien kunnen baren.

Op een laten namiddag, toen de zon rood wegzonk achter grijzen mist, bereikte ik ons paviljoen. Een oogenblik hield ik halt onder het venster van mijn moeder. Zou ik haar daar zien staan als vroeger, omhoogziend naar de wisselende luchten? Neen, de kantgordijnen lieten hun sierlijke slingers hangen, er was geen beweging te zien in het vertrek.

Zelf bracht ik mijn paard binnen den boerschen stal. Om de goede Suzanne een al te hevigen schok te besparen, trachtte ik op de keukenstoep mijn oude lijfdeuntje te fluiten. Maar het bleek vastgeroest in mijn keel, ik bracht het niet verder dan de eerste paar maten. Toch had het zijn dienst gedaan. Over de onderdeur zag ik het blij ontdaan gezicht van mijn oude getrouwe. Het volgend moment was ze op mij toegelopen en had mij vast met twee armen. De tranen drupten op mijn jabot waartegen ze haar hoofd drukte. 'Sieur Jean! Sieur Jean!' riep ze. 'Dat ik dat nog beleven mag!'

Maar plotseling liet ze mij los en trad terug. 'O monsieur le comte. Neem mij niet kwalijk. Ik

was een beetje van streek. Maar wat bent u mooi. Zoo deftig. Een volwassen man. Zoo had ik me u nooit kunnen voorstellen. Wat jammer dat Mevrouw u niet meer kan zien.'

'Niet meer kan zien?' vroeg ik ongeloovig. 'Waarom niet?' Maar ik voorvoelde reeds wat ze mij te zeggen had en de weemoed kwam als een mist voor mijn oogen.

'Och, arme Jean, wist je het niet? Is het je niet geschreven? Mevrouw is immers dit najaar overleden. Madame la Marquise had mij beloofd dat zij het je berichten zou.'

Ik zette mij in de keukenbank bij het vuur. 'Ik heb geen brief meer ontvangen,' zei ik moe. 'Vertel het me maar, Suzanne.'

'Ze is kalm heengegaan, jongen, als een kaars die uitbrandt. Altijd even stil en mooi en zacht als ze is geweest. Waaraan ze stierf kan ik niet zeggen. De dokters meenden dat het haar hart was, maar ik denk dat ze moe was van het kijken uit haar raam. Er kwam niemand meer, ook jij niet. Tot op haar doodsbed lag ze als een jongmeisje, een witte bloem. Madame la Marquise heeft haar gekleed voor de laatste rust en de heele streek heeft haar weggebracht, iedereen schreide en niemand wist waarom. Maar ik denk dat het was omdat ze nooit iemand kwaad heeft gedaan.'

‘Ja,’ zei ik in pijn, ‘dat zal het wel wezen. Geef me een glas wijn, Suzanne, ik had een andere thuiskomst verwacht.’

Een week later reed ik door het stille land naar haar die ik eenmaal tot mijn dame had gemaakt. Maar ik reed zonder vreugde.

Als ik vroeger vooruitzag naar dezen dag, voelde ik mij vleugels groeien, maar thans, terwijl ik in matigen draf door de smeltende sneeuw klotste, was hij mij slechts voortzetting van een traag aftikkenden tijd. ‘Heb ik dan geen hart meer dat kloppen kan?’ vroeg ik mij af. ‘Straks zal ik een vrouw vragen om de moeder van mijn kinderen te zijn en ik voel verwachting noch blijdschap. Het is of ik al gestorven ben.’ Rondziend, overviel mij de vreemde waan, dat ik mij inderdaad bewoog door een kille doodenwereld, zelf een uitgegloeid, leeg hulsel. Langzamerhand gleed ook het doel van mijn tocht uit mijn bewustzijn, er bleef mij niets dat doel of zin had. ‘Waarom rijd ik hier eigenlijk?’ dacht ik. Nog toen van verre reeds de toren van het slot Ivry rees, weifelde ik of ik niet door zou rijden naar Rouaan en er de meisjes van plezier bezoeken.

Maar opeens hield ik instinctmatig de teugels. Achter de struiken, terzij van den weg, hoorde ik gekerm, een klein, klaaglijk geluid dat geregeld

wederkeerde. Ik stapte af en boog de natte takken opzij tot ik vond wat ik zocht. Een kleine bruine griffon lag nat en rillend met zijn pootje geklemd in een konijnenvaak, de groote zijden strik aan zijn halsband was bloedig bevlekt.

Voorzichtig maakte ik hem los, terwijl ik ironisch bedacht, dat ik met de jaren blijkbaar meer lust had om samaritaan te spelen bij dieren dan bij menschen. Maar wellicht was er een mensch of kind die zijn kleinen speelkameraad miste en blij zou zijn hem terug te zien. Ik rolde het zijden balletje in een slip van mijn mantel, dat het warm bleef tegen mijn borst, en zette met een enkele hand de teugels houdend, mijn weg voort. Nu diende ik wel af te stijgen bij de Marquise d'Ivry om het kleine dier te laten verzorgen. Ik glimlachte om mijzelf. Het was het eenige geschenk, dat ik mijn dame bracht, al wat ik voor haar had bestemd, lag nog thuis tusschen mijn bagage. In mijn lusteloosheid had ik verzuimd ook maar iets mede te nemen.

Doch toen ik mij door haar gezelschapsdame liet aandienen, bemerkte ik dat ik welkomer geschenk bracht dan iets dat ik had kunnen verzinnen. 'Is de kleine hond gevonden?' hoorde ik haar zeggen eer ik haar zag. 'Wie komt hem brengen? Hoe is zijn naam, zegt ge?' En toen ik over den drempel van haar boudoir stapte,

deed ze iets, waarover wij nog wel eens verteederd lachen. Ze sprong op mij toe en kustte eerst mijn wang en toen het bruine snoetje van het dier op mijn arm. ‘Ben je daar, ben je daar?’ riep ze. ‘Ja, daar ben ik,’ antwoordde ik glimlachend en wist door den blos die in haar wangen steeg, dat ze niet mij aldus verwelkomde. Maar tegelijk zag ik, dat de grande dame, die zoo lang mijn dame de coeur was geweest, een zeer liefvallig en ongewoon sierlijk vrouwtje was.

Een kleine vonk begon te glimmen in de sintels van mijn hart. Ze was zoo anders dan ik had gedacht, dat ik mij in een gansch nieuw avontuur waande. Haar blonde krullen dansten en haar zijden rokken ruischten, terwijl ze voor het haardvuur den Chineeschen drank bereidde, die even geurig als de wijn, minder de zinnen benevelt. Haar handjes bewogen zich sierlijk tusschen het zilver en porselein en terwijl ik mij aandachtig in haar verdiepte, vroeg ik mij af of voor haar de tijd had stilgestaan. Want als ik mijzelf in den spiegel zag, ontwaarde ik een gansch ander en veel ouder mensch dan de goede jongen die deze vrouw een nacht lang had willen troosten. Maar zij scheen eer den last van jaren te hebben afgelegd, haar speelsch en teeder wezen leek ongerept als was ze een meis-

je van twintig. Toch was ze een jaar ouder dan ik.

‘Heb je gedronken uit de bron der jeugd?’ vroeg ik haar glimlachend toen ze mij de fijne theekom reikte.

‘Neen, uit de wateren der Lethe,’ zei ze ernstig. ‘Ik heb willen vergeten en het is mij gelukt. Ik woon nu al zes jaar tusschen mijn appelboomen en rozen, zelfs in den winter houden ze mij gezelschap.’ En ze wees naar een porseleinen pot-pourri waaruit de geur van dor rozenblad steeg. ‘Ik sta op met de zon en ga slapen met den avondwind. Dat houdt anders jong dan de blanketsels van Versailles.’

‘Maar appels en rozen geven geen antwoord als men met ze spreekt,’ zei ik. ‘Hoe heb je je ledige uren gevuld?’

‘Ik heb enkele vrienden,’ zei ze. ‘En ik heb brieven geschreven.’

Aan het fijne rood op haar wangen, zag ik welke brieven zij bedoelde. Met iederen koerier hadden mij de sierlijk samengebonden velletjes bereikt, waarop ze van dag tot dag haar kleine charmante opmerkingen noteerde. Ik had ze steeds eerbiedig ontvangen en gelezen en nooit beantwoord. Mijn pen was te stomp om dit bevallig brievenspel mee te spelen. Ik had haar slechts gebeurtenissen bericht en een enkele

maal mijn hart bij haar uitgestort. Nu zij zelf dit haar teeder gebaar herdacht, wist ik dat ik verder mocht gaan en haar tegelijk met mijn dank mijzelf aanbieden.

Maar het was mij onmogelijk, mijn tong lag vastgesnoerd. Nu ik haar hier voor mij zag gebaren, haar zoet parfum rook en iedere beweging van haar fijnen hals en arm in mij opnam, nu ik haar zag als een vrouw die zich in mijn arm wilde geven om mijn vrouw te zijn, waagde ik het niet haar mijn doodmoe hart aan te bieden. Het leek mij onrecht om dit lieflijk, sierlijk wezen te bezwaren met mijn dagelijksch bijzijn, zij die omgang had met appelbloesems en rozen. Zeker had zij zich mij herinnerd als de naïeve knaap die haar had aangebeden in een maannacht. Ik mocht haar niet den last opleggen om een teleurgesteld en gewond mensch te verplegen naar de ziel.

Zoo bleef ik sprakeloos tegenover haar zitten en hoewel ik zag, dat ze pijnlijk blozend het hoofd boog over haar tapisserie, wist ik haar en mij niet anders te helpen, dan dat ik vroeg naar de laatste uren van mijn moeder. Zij berichtte met stille woorden over haar verscheiden en toen zij opstond om een kluwen te zoeken, was er rust in haar gang en de elegance van een vrouw van de wereld.

Kort daarna nam ik afscheid van haar en haar dame de compagnie. Ik zou den nacht nog op haar goed doorbrengen en den volgenden dag terugrijden, zoodat ik voor den Kerstnacht thuis kon zijn. Ik had Suzanne beloofd, dat ik de nachtmis zou bijwonen, want de goede ziel wilde, dat de gansche streek zich zou verheugen over mijn komst. Ik was hun Sieur Jean en hun grondheer, zei ze, en al het boerenvolk was dankbaar dat ik hun meester was geworden.

Den volgenden morgen reed ik terug. Mijlpaal na mijlpaal vergrootte zich de afstand tusschen mij en de vrouw die mij lief was, die ik in die korte uren werkelijk was gaan begeeren, want thans verlangde ik haar schoon lichaam evenzeer als den troost van haar ziel. Maar er lag een ban op mij, ik voelde dat, indien ik haar huwde, ik weer zou vragen en nemen zonder terug te kunnen geven. Het mocht niet.

Met den schemer kwam ik thuis. Reeds van verre rook ik den geur van Suzannes baksel en het gaf mij een kleinen troost, dat er tenminste iemand was, die zich kon verblijden over mijn aanwezigheid. Al zou ik den ganschen avond stom in mijn hoekje zitten, dan nog was dit de oude vrouw het grootst denkbare geluk. Het was reeds aandoenlijk om te zien, hoe zij naar mij keek terwijl ik haar wafels at.

In den nacht gingen wij samen den verren witten weg naar de kerk. Nergens wordt bij ons paard of koets benut om ter nachtmis te gaan, want in den Kerstnacht gaan zoowel heer als knecht te voet, zooals de herders gingen. In den omtrek der kerk naderden aan iederen zijweg de groepen boeren met hun volk, voorafgegaan door lantaarndragers, die al gaande hun oude cantieken zongen. Overal in het wijde land glommen de lichtjes, tot ze zich bij de kerk aaneenrijden in een lang, glanzend snoer.

Ook ik ging te voet, voorafgegaan door tuinen stalknechts, maar Suzanne hield ik onder den arm, want de opgevroren sneeuw was glad voor oude voeten. Zoo liepen wij en als ik onder de muts van Suzanne keek, zag ik in de oogen van de trouw zelve.

De kerk wachtte, overvol. Toen ik de kasteelbank betrad, rees rondom een gemurmel en gemompel of het volk wilde juichen of bidden, sommige gezichten glansden, anderen knikten nadrukkelijk hun goedkeuring. Ieder zag naar mij op. Maar ikzelf voelde mij klein en onwaardig. Zooveel liefde en waarvoor? Voor het bloote feit, dat ik met hen was omgegaan als een mensch met menschen? Ja. Zij waren al tevreden geweest, dat ze mij genegenheid mochten geven. Ik boog hoofd en knie en terwijl de mis

voortgang had, viel mij in, dat ik nu iets voor hen kon doen. Na Nieuwjaar zou ik met den rentmeester de pachtlijsten doorzien, het was al het minste dat ze mochten verwachten. Maar het volgend moment wist ik ook, dat ik niet hiertoe zou komen. Het eischte een belangstelling die ik niet had, voor geen enkel ding.

Op dat oogenblik klonk de altaarschel. Het helle, reine geluid trok mij weg van mijn overleggingen. Ik boog mijn hoofd dieper en wachtte wat de mis mij brengen zou. In jaren was ik niet ter kerke geweest.

Doch na den zegen stond ik op zooals ik was neergeknield, even leeg en moe als alle dagen tevoren. En toch was dit de Kerstnacht, die vrede brengt aan allen die van goeden wille zijn. Ik voelde mij bitter arm en uitgestooten, al zat ik ook in de gesneden eiken bank met het wapen van Auzun boven mijn hoofd.

Nu moest ik naar oud gebruik de rij aanvoeren die zingend om de kribbe ging en de wieg van het Kindeke deed schommelen. Het was voor het volk ieder jaar weer een dierbaar oogenblik. Allen gaven elkaar de hand en trokken in een langen slinger voorbij het Maria-altaar, waarnaast de kribbe stond opgesteld. Heer, boer en knecht met hun vrouwvolk gingen dit eene uur tezamen en als gelijken voor God langs

de Kribbe en adoreerden met een eerbiedige kniebuiging het Kind. Volgens oeroude zede ontstak daarna de grondheer of wie hem verving een kaars aan het altaar van Maria, zegen smeekend over werk en oogst van het komende jaar. De Moedergods draagt voor die gelegenheid steeds een eenvoudig boerinnekleed, want in dezen nacht is zij bij uitstek de zeer simpele en wonderbare Moeder, dicht bij de aarde en Haar volk.

Zoo trad ik dan naar voren en Suzanne aan de hand vattend, ging ik naar de kribbe, boog de knie en zette de wieg in schommelenden gang. Daarna wendde ik mij naar het Maria-altaar, waar de koster reeds gereed stond met kaars en talkvlam. Ik boog mij op de knielbank, nam de kaars en zag omhoog.

Wat toen is geschied, weten de omstanders allicht beter dan ik. De doodsbleeke Suzanne zeide, dat zij dacht mij te zien sterven. Ik zelf weet alleen dat niet Maria en het Kind maar de vrouw van den hoefsmid met haar kind op den arm voor mij op het altaar stond.

Nooit zal ik dit vergeten. Zeker, mijn biechtvader heeft mij gezegd, dat het mijn eigen gestoorde zinnen moeten zijn geweest, want de genaderijke Moeder Zelve is barmhartig en de voorspraak der zondaars en niemand heeft iets

anders gezien dan dat ik half bezwijmd de kaars uit mijn handen liet glijden.

Maar menigmaal denk ik, dat de zachte Moeder mij wilde bijstaan, opdat mijn stomme onlust zou overgaan in het heelend berouw en dat Zijzelve mij in dien Kerstnacht op het pad zette, dat mij uit den dool zou helpen.

Hoe het zij, het boerenfolk, bijgeloovig als het is, achtte het een slecht teeken dat de kaars mij was ontvallen en ging beklemd huiswaarts. En wellicht zijn zij die van zon, regen en aarde leven ook meer geneigd om de macht van het toeval te vreezen, want zij ervaren dagelijks dat dat wat ons toevalt, zijn eigen onkenbare wetten heeft.

Zelf ging ik later heen dan zij, want ik had nog met den geestelijke gesproken en hem verzocht om een week lang de mis te lezen ter afwending van mogelijk onheil dat ik mocht hebben veroorzaakt. Suzanne had ik vooraf heengezonden met onze bedienden en zoo ging ik alleen langs den grooten weg terug. Maan en sterren stonden hoog en onbereikbaar boven in de zwartblauwe vrieslucht, alle lichten hadden zich weer van het lage land teruggetrokken in de veiliger hemelsche verten. Het uur der Geboorte was voorbij.

Ik ging heuvel op, heuvel af, tot ik kwam

aan het hoogste punt, waar het groote kruisbeeld der streek eenzaam in het maanlicht stond. Daar bleef ik staan en zag uit over de landerijen om mij heen. Alles behoorde mij, mij persoonlijk, Jean Louis Armand d'Auzun. En toch hadden allen wien het niet behoorde, meer deel aan dit land dan ik. Zij lieten er hun kracht en hun zweet en als zij stierven, werden ze weer tot Normandische aarde. Ik echter zou worden bijgezet in den rotsigen grafkelder van Auzun en nooit had ik een druppel zweet verloren in dezen grond. Welk recht had ik dan om hun kaars te offeren? Ik was een vreemdeling hier en overal.

Zoo stond ik en voelde mij armoediger nog dan te voren. Vreemd is dit, dacht ik. Zoo arm is nog nooit iemand geweest. Zoo alleen en zoo verdwaald als ik.

Maar verdergaand, zag ik de strakke slagschaduw van het kruisbeeld voor mij over den weg liggen. Onwillekeurig ging ik op zij, mijn voet weigerde op dit teeken te treden. En plotseling herinnerde ik mij, dat er groter eenzaamheid bestond en had bestaan. Om dit beeld wond het volk geen zingende rijen, het lichtte de muts en ging verder. Deze eenzaamheid boven het wijde land was onvergelykelyk veel groter en smartelyker dan de mijne.

Ik bleef staan, overmand door het zwaar verdriet, dat al mijn eigen doen en laten die uiterste eenzaamheid nog had vergroot. Ook ik had mijn hoofd afgewend van wat dit beeld beduidde. Zon maan en sterren, dier en plant en de warmte van vrouwen had ik willen kennen, ik had ze begroet en ermee geleefd. Maar het offer der liefde was ik voorbijgegaan. Ik had gedood zonder noodzaak en waar ik recht had moeten oefenen, was ik wreed geweest. Ik had mijn eigen edelmoedige jeugd verraden.

Mijn hoofd zonk op mijn borst. De stilte breidde zich uit en ging spreken. Langzaam en geweldig dreef het berouw zijn snik naar mijn keel.

XII

Volgens alle sagen en legenden had ik na dien Kerstnacht een berouwvol en heilig leven moeten leiden, in de wereld rondgaand en zegen spreidend. Maar zoo simpel is het leven niet, tenminste niet voor een grootgrondbezitter en drager van een ouden naam. Van alle kanten stormde het wereldsch gebeuren op mij af en iederen dag opnieuw pijnigde ik mijn hersens hoe en of ik genade kon laten gelden inplaats van het recht dat mij in handen was gelegd. Wel voelde ik mij nimmermeer zoo wanhopig ontoereikend en losgeslagen als in dien Adventstijd van mijn terugkeer, maar iederen avond als ik mijn dag overzag, schudde ik het hoofd over alle misbruikte en verzuimde gelegenheden. Daarbij mislukten mijn goede bedoelingen soms door futiele redenen nog onder mijn handen.

Zoo verging het mij bijvoorbeeld met de nieuwe cijnsregeling die ik na veel hoofdbreken voor mijn boeren had getroffen. Het was waarlijk geen overdreven goedheid, dat ik hun wat grooter deel liet van de opbrengst die zij met hun eigen handen uit mijn grond wonnen. Zij leidden een karig bestaan en moesten zich alles

ontzeggen wat met baar geld wordt betaald. Toch werd mij na eenigen tijd een regeeringsmissive gezonden om mij te wijzen op het feit dat het statuut van mijn leenplicht mij niet toestond om mijn onderhoorigen naar eigen goeddunken van hun plichten te ontlasten. Ik stond versteld, dat men te Versailles tijd en lust had om zich met de zaken van een provinciaal grondheer te bemoeien, maar door Madame d' Ivry vernam ik, dat de naburige bezitters zich bij het Kabinet van Zijne Majesteit hadden beklaagd, wijl ik door mijn extravagante handelingen den geest van hun eigen volk bedierf. Zoo werd zelfs het weinige dat ik voor mijn boeren kon doen, aanleiding tot afmattend geharrewar en voortdurende ergeris. Had ik nog den aanvalsmoed van mijn twintigste jaar bezeten, stellig zou ik naar Versailles zijn gereisd om mijn zaak oog in oog met den betrokken machthebber uit te vechten. Maar in mijn tegenwoordigen gedrukten staat vreesde ik het ambtelijk wespennest meer dan ooit. Dus droeg ik mijn rentmeesters op om ook zonder vasten regel met lossere tucht den cyns te innen en mede zorgvuldig elke ontmoeting met hen die mij dit leed hadden aangedaan.

De eenige die ik in dien tijd bezocht, was Madame d'Ivry. Al kon ik haar niet spreken over de

laatste en diepste bewegingen van mijn hart, haar subtiele geest was steeds bereid om mij met een enkel woord mijn eigen inzicht klaarder te maken. Juist in het onbloedig duel met de adellijke winstmakers bleek zij een toegewijd secondant en toen ik den degen liet zinken, was zij het die mij troostte met het uitzicht op een komend en wijzer geordend gemeenebest. Door alle eeuwen, zooals zij zeide, was de eenheid en broederschap van het menschelijk geslacht door enkele vaandeldragers hooggehouden en zeker zou eens de tijd komen, dat die groote idee voet op de aarde zette. In haar boudoir lagen nu Plato en Morus evenzeer te grijp als haar tapisserie en ik was haar dankbaar dat zij om mij te kunnen helpen haar lieve oogen over zooveel zwarte letters liet gaan. Doch haar woorden zelf drongen niet verder door dan mijn rede, ze namen niets weg van mijn teleurstelling, dat ikzelf nu, in dezen tijd, werd weerhouden om iets te doen voor mijn eigen boeren.

Het voorjaar kwam en ging, de appelbloesem ontlook en woei af. En op een zonnigen Meimorgen, terwijl de vogels druk stroo sleepten voor hun nesten, liet ik mijn paard zadelen voor den tocht naar Bourgondie. Het was een vlucht. De gansche geurige, bloeiende aarde dreef mij tot de vrouw die ik liefhad; in moeilijke nachten

bood ze zich mij in mijn droom. Maar ik had mijzelf gezworen, dat ik haar slechts als een gezond en tevreden mensch in mijn arm wilde nemen, bereid om leven te geven aan een zoon, die met heldere oogen naar de wereld kon zien. Zoolang mijn eigen en elk bestaan mij slechts een pijnlijke vraag was, mocht ik haar niet naderen.

Uit Château d'Auzun schreef ik haar wat mij tot de reis had bewogen en vroeg haar vergiffenis wijl ik haar rust had verstoord. Ik wist dat ze mij vergeven zou, want zij kende de liefde en wist dat men haar bewegingen en overwegingen niet door den wil kan dwingen. Ik verbaasde mij ook niet dat zij geen antwoord meer zond en zag daarin geen gekrenktheid maar schroom om mij te beïnvloeden. Haar zacht en vrouwelijk wezen, afwachtend en ontvankelijk, wist niet van opdringendheid.

Op Auzun volgde ik voorkeurloos het protocol dat Jérôme daar nog steeds onveranderd handhaafde. Hij kende geen ander en waarom zou ik niet evenzoo kunnen leven als wie mij vooraf waren gegaan? Enkele al te zichtbare onzinnigheden schafte ik af, zoo wenschte ik geen toeziende lakeien bij mijn toilet en de voorrijder die de boeren en hun kroost bij mijn nadering van den weg moest jagen, kreeg een ander emplooi. Doch iederen middag opnieuw wachtte

mij de bijna sacraal pralende disch, voor mij alleen bereid en bedekt met zoo overladen schalen en compotiers alsof ik Gargantua zelf was. Glimlachend liet ik begaan, want ik begreep dat ook mijn koks een goed gebraad waardeerden en den graaf van Auzun mochten laten spendeeren zonder tellen.

Alleen aanzittend in den hoogen zetel van den kasteelheer, met een dienenden lakei aan beide zijden en den roerloozen Jérôme toeziend bij het dressoir, moet ik in dien tijd het beeld zijn geweest van ten top gevoerde menschelijke nutteloosheid. In ieder geval voelde ik mij zoo. Terwijl de heete zomerzon de wijnbergen stoofde en de boeren, taai en uitgedroogd, al hun kracht gaven aan het groeiend druivenleven, zat ik voor een overweelderig maal dat tien magen zou hebben verzadigd en dronk den wijn der vorige jaren. Een enkele maal herinnerde ik mij met weemoed mijn oude jongenshut. Ik wist nu dat ik haar nooit meer zou binnengaan, de tijd van spelen was voorbij.

Enkele zaken slechts regelde ik op het kasteel. Het stoffelijk overschot van den vorigen graaf liet ik van de kapel te Versailles waar het tijdelijk was bijgezet, overbrengen naar Auzun. Mijn moeders graf in Normandië waagde ik niet te doen openen. Waar kon ik haar beter weten dan

in dien grond en tusschen het volk dat haar had aanvaard in haar glimlachende onbewustheid? En, bekende ik mij, hoe kon ik voor haar kiezen naast wien zij rusten wilde, den echtgenoot of den geliefde? Ze mocht blijven liggen op het kleine dorpskerkhof waarover de bloesems der naburige boomgaarden heendreven op den vochtigen Westenwind. Wellicht zou ik daar later een eigen crypt doen metselen, ook voor mij.

In den doolhof had ik nog geen voet gezet. Wel had ik Jérôme opgedragen om de misbruikte skeletten te doen begraven in een gezamenlijk graf, maar ik had nog geen moed of lust gevoeld om den onderaardschen tocht te maken en te zien of hij mijn order had uitgevoerd. In mijn wankelen geestesstaat vreesde ik de invloeden die mij vorige malen daar beneden hadden beslopen. Wel dwaalde ik veel door de tuinen en hoewel ik nimmer in hun schoonheid kon opgaan als in de diepere aantrekking van het ruischende bosch, toch waardeerde ik hun fijn, overwogen vormenspel. Vooral de wijde bloementuin, een onoverdekte zaal waarin rijke kleurboeketten zich boven wit marmer hieven, was een lust voor de oogen. Maar de enkele maal, dat ik een boek tusschen de vingers nam, zette ik mij daarmee het liefst in den kleinen

rozenhof, die het rood en geurig hart vormde van het gansche weidsche park.

Daar ook vond mij een middag mijn rentmeester, die mij verslag kwam brengen van een zaak die hij gewichtig achtte. Ik luisterde met aandacht, want dit is de eenige wijze waarop men een ondergeschikte werkelijk beloont voor zijn toewijding. Toen hij geëindigd had, stonden wij nog even zonder spreken bij een zeer schoone roos, een nieuwe soort, die eerst kort zijn vollen, rijpen vorm had aangenomen. Op dat oogenblik kwam Jerôme om te melden dat mijn diner was geserveerd en dat naar den rentmeester was gevraagd door een Benedictynerpater, die wenschte te onderhandelen over den aankoop van wijn.

Wij gingen tezamen terug, zij drie pas achter mij in vormelijke zwijgzaamheid. Op het voorplein zag ik een kleinen boerenjongen naast een Benedictijn, den pater waarover Jerôme had gesproken. Ik groette hem beleefd, maar vreemd genoeg groette hij mij niet terug. Ik keek hem scherper onder de kap en wist mij een oogenblik geen rekenschap te geven van wat ik zag. In zijn vormloos vergroeid gelaat stonden geen oogen, doch een paar bleekwitte, doffe schellen. Ik week ontdaan terug en eerst het volgend oogenblik realiseerde ik mij, dat het wezen van

dezen man mij ondanks alles bekend moest zijn.

Maar de eenige Benedictynen die ik ooit had ontmoet, waren de broeders van het hospitium geweest en slechts met den broeder-heelmeester had ik mij diepgaand onderhouden. Was deze man mijn vriendelijke geneesheer? Ik wilde het niet onderstellen, zijn lot scheen al te verschrikkelijk.

Intusschen was de rentmeester op den pater toegetreden en duidelijk zag ik ook zijn stommen schrik. Doch hij gaf zich houding door zakelijk te informeeren naar de reden van het bezoek en even later zag ik hen samen heengaan in de richting der kelders. De pater liep mee met verzekeren stap, zijn hand slechts losjes op den schouder van den jongen. Ik keerde mij naar het kasteel en steeg langs het bordes naar de eetzaal voor het ritueel van mijn eenzamen maaltijd.

Mijn koks hadden zich dien dag wel zeer uitgesloofd en dus liet ik aan het dessert mijn keukenchef roepen voor een woord van welverdienden lof. Ook dit behoorde tot het protocol, alleen wist ik niet altijd welken schotel het meest te roemen, want voor mijn gering gastronomisch onderscheidingsvermogen smaakten zij alle even perfect. Ditmaal complimenteerde ik hem dus over zijn uitgelezen dessert, want de groote, donzige perzik op mijn bord lag daar tegen het

blauw en goud als een volmaakt geslaagd kunstwerk der natuur.

Maar toen ik de vorstelijke vrucht in mijn handen nam, overviel mij plotseling het dwingend verlangen om nu dadelijk, zonder uitstel, zekerheid te ontvangen, dat de misvormde Benedictynerpater in geen geval mijn goede heelmeester was. Tijdens den maaltijd had ik telkens zijn vriendelijke oogen voor mij gezien en mijzelf dan tijdelijk gerustgesteld met de gedachte dat er meer Benedictynen waren dan hij. Maar op dit oogenblik was het mij pertinent onmogelijk om ook nog een enkelen hap van die perzik te eten eer ik wist, dat de blinde Benedictyn een vreemde was.

Ik stond op en ging naar buiten. Daar zag ik dat de pater reeds met den kleinen jongen den inrijweg afgang. Haastig zond ik hem een bediende na met het verzoek om nog een oogenblik terug te keeren.

Ik had geen leugen klaar om mij te verontschuldigen en dus zeide ik, dat ik een bekende had in het hospitium nabij Fontainebleau en dat ik gaarne bericht van hem zou ontvangen. Hij knikte en zei dat hij mij tot zijn genoegen van dienst kon zijn, want hij behoorde thuis in hetzelfde klooster. Ik moest maar zeggen wie mijn vriend was.

Ik had zijn stem reeds herkend en mijn hart was ontzet dat deze mensch aldus was geschonden. Maar ik moest hem antwoorden en zei:

‘Ik bedoel den broeder-heelmeester, die er een jaar of vier geleden werkte.’

Zijn gelaat trok in een vreemden plooi, die blijkbaar een glimlach was. ‘Van dien broederheelmeester kan ik u de allerbeste berichten geven. Hij is gezond en blij en looft God iederen dag van zijn leven. Ik kan het weten, want ik ben het zelf.’

Verslagen en verward zag ik hem aan. Zijn gezicht was een klomp vleesch zonder uitdrukking en zijn oogen zagen mij niet. Hoe kon hij blij zijn en God loven? Maar zijn stem sprak de hoorbare waarheid. Ik wist niet wat ik zeggen moest, ik stond tegenover hem als een domme jongen. Maar toen viel mij in, dat ik hem wel zeer onheusch behandelde door hem hier als een bedelaar voor mijn woning te laten staan. Ik nam zijn arm. ‘Ga een oogenblik mee naar binnen,’ zei ik, ‘en drink een glas wijn met mij. Ik herinner mij nog altijd uw goede zorgen, al betroffen zij meer mijn ziel dan mijn lichaam. Herinnert ge u den jongen man, die kwam vragen naar Madame d'Ivry?’

Terwijl ik hem het bordes hielp bestijgen, antwoordde hij mij, dat hij zich mij inderdaad

herinnerde en dat hij mijn stem had herkend zoodra ik tegen hem sprak. ‘Het is wel merkwaardig, dat ik u terugvind als de Graaf van Auzun, ik had u altijd aangezien voor een eenvoudig landjonker.’

‘Maar dat ben ik ook,’ verontschuldigde ik mij en moest toen voor het eerst sinds langen tijd hartelijk lachen. Want wij stonden nu in de eetzaal waar het overdadig dessert mij nog wachtte op de zilveren en kristallen schalen. Ik keek er mijn gast op aan of ook hij deze ongerijmdheid gouteerde, maar schrikte terug. Hij had immers niets gezien.

Ik schoof een stoel onder zijn tastende handen en hij liet zich neer. Toen legde ik hem eenige schoone perziken op het bord en terwijl hij er een tusschen zijn handpalmen nam en bevoelde, zei hij:

‘Een perzik is waarlijk een gezegende vrucht. Zij streelt zoowel den tastzin als smaak en reuk. De wereld is toch wonderbaar besteld. Aan den geur en den volmaakten vorm en die fluweelen huid voegt mijn geest nu de tinten toe van paarlmoer en roos, zoo smaak ik met al mijn zinnen in een enkele vrucht Gods barmhartigheid.’

Ik zat stom tegenover hem zonder te begrijpen en wist alleen dat ik nooit roerender gebaar

had gezien dan dat waarmee zijn vingers die schoone rondheid hielden. Mijn eigen perzik smaakte er anders door en ik genoot haar eerbiedig. Zooals hij daar zat, was hij in al zijn misvormdheid waardiger en vromer dan ik hem vroeger ooit had gezien. Toen was hij een ijverig en bekwaam en goedwillend mensch, nu scheen hij mij bijna heilig. Ik wist hem niet te antwoorden, zoodat de stilte die volgde, mij tenslotte ongedurig maakte. Overbuigend schonk ik den licht mousseerenden dessertwijn in zijn glas. ‘Hebt ge wijn bij ons willen koopen?’ vroeg ik. Hoewel ik zelf hoorde hoe bot ik zijn gedachtengang afsneed, wist ik mij niet anders te helpen dan dat ik het gesprek overbracht op de dagelijksche dingen.

Hij ging gewillig in op mijn vraag. ‘Ik ben door onzen Prior uitgezonden om den wijn voor dit jaar in te slaan. Er is veel noodig voor ons klooster, niet alleen voor ons dagelijksch gebruik, maar ook voor de vreemden die onderdak komen vragen. Verleden jaar heeft men mij naar Auvergne gestuurd, blijkbaar is men niet ontevreden geweest. Zelf ben ik God dankbaar dat ik nog ben te gebruiken al kan ik geen zieken meer helpen.’

Ik hield het niet langer uit. ‘Vertel mij toch wat u is overkomen,’ zei ik. ‘Ik heb vaak

aan u gedacht op mijn tochten, ik heb u zelfs wel benijd, dat ge een zoo vreedzaam en menschlievend bestaan mocht leiden. En nu zijt ge zoo gestraft!’

‘Gestraft?’ Hij schudde zijn hoofd. ‘Dat is een zonderling woord. Maar ik wil u wel zeggen wat is gebeurd. Niets bijzonders, ik had wat pokpatiënten te verzorgen. Toen zij genezen of gestorven waren, was het mijn beurt. Dat is alles. De pokken zijn een kwaadaardige ziekte, zij laten van den uitwendigen mensch niet veel over.’

‘Maar hoe kunt ge dan uw zaken bezorgen met een zoo ontoereikend lichaam?’ vroeg ik en hoorde opnieuw mijn lomtheid. Maar hij zei eenvoudig:

‘Het gaat, zooals ge ziet.’ Even was het of hij meer wilde zeggen, maar hij bedacht zich en zijn glas ledigend, stond hij op. ‘Ik wil u niet langer ophouden, monsieur, en ook moet ikzelf vandaag nog verder. Ik dank u voor uw hartelijkheid.’

‘Wilt ge niet nog wat blijven?’ vroeg ik haastig. Zijn aanwezigheid vulde zoo bevredigend de leegte in en om mij, dat ik mij plotseling niets aangenamers kon voorstellen dan hem als gast te mogen herbergen. ‘Ge zijt hier midden in de wijnstreek, ik kan u met paard en koets

laten brengen waar ge wilt. Ik zou u graag wat langer houden.’

Hij bedacht zich, maar ik drong aan en tenslotte beloofde hij een paar nachten onder mijn dak te zullen slapen. Overdag had hij zijn werk, maar de avonden zou hij gaarne met mij doorbrengen.

Den volgenden avond leidde ik hem door de tuinen, maar bij den kruidhof verwelkomde hij zoo oprecht zijn oude vrienden, dat ik hem bij de houten bank bracht opdat hij zich een oogenblik kon neerzetten in hun geuren. Met zijn hand wees hij mij vanwaar de thym, de hysop en de kruizemunt hem hun groet zonden en hij genoot zoo klaarblijkelijk, dat ik mij naast hem zette en wij tot het duister tusschen al dat heilzaam maar onaanzienlijk kruid bleven. Den volgenden avond vroeg hij mij als gunst om hem weer naar dezelfde plek te brengen en zoo trokken wij avond na avond daarheen en toefden er tot ver na zonsondergang. Beiden zwijgzame menschen, wisselden wij slechts luttel woorden. Meestal schoof hij zijn rozenkrans of zat roerloos en, naar ik zag, aan de wereld onttrokken naast mij. Dan speurde ik voelbaar zijn blijde rust, het was of zijn wezen zich vermengde met het mijne en mij doordrong met denzelfden stillen glimlach, dien ik hem vroeger van het ge-

laat had gelezen en die nu wonderbaarder nog uit zijn arme, verworden gestalte brak. Soms kwam het mij voor dat zelfs de wind, die door de boomen van het park ruischte, bij den kleinen kruidhof ging liggen om deze stilte niet te beschadigen.

Een enkele maal slechts sprak hij over zijn dagtochten, doch het bleek mij, dat hij zijn zaken wonderwel wist te bestieren, ofschoon ik niet begreep hoe hij, argeloos en geen koopman van nature, met inhalige verkoopers handelen kon.

Maar mijn rentmeester verzekerde mij dat de pater helder en juist voor-en nadeel wist af te wegen en gemakkelijk evenwicht vond tusschen vraag en bod. Ook toonde hij een opmerkelijk goeden smaak voor het keuren van den wijn. Het bleef mij een raadsel, hoe hij al deze wereldsche handelingen zoo simpel en perfect volvoerde.

Den laatsten avond echter dat wij bijeen zaten, werd mij dit alles klaar en nog veel meer. Het was alsof hij had gewacht tot ons afscheid om mij inzicht te geven in wat hem bewoog, want ik zag dat hij zich terugtrok in woordloos gebed eer hij zich tot mij wendde.

‘Mijn zoon,’ zei hij, ‘ik moet u danken voor uw gastvrijheid, die ik niet beloonen kan, want hoe zou ik die de gelofte van armoede heb

afgelegd, den graaf van Auzun iets kunnen schenken, dat hij niet heeft. Maar ik zal u gaarne op elke wijze van dienst zijn, zoo ge mij kunt zeggen hoe.'

Ik zweeg. Wat ik hem wilde vragen was te groot voor woorden. Ik verlangde te weten hoe hij blijmoedig kon leven zooals hij deed, maar daarachter verborg zich het nog veel hongeriger verlangen om te mogen leeren hoe ik deel kon hebben aan dezelfde kalme vreugde die hem bewoog. Want dit zag ik met eigen oogen, het was geen eigendom dat hij zichzelf had verworven, maar een onaardsch licht, dat zijn knokig en vergroeid lichaam doorglansde als ware het een albasten vaas.

'Vader,' zei ik tenslotte, 'ik weet geen dienst te vragen. Ik ben een eenzaam mensch en gewend om mijzelf te helpen. Al wat een ander geven kan, wordt waardeloos tusschen mijn handen. Maar misschien wilt ge mij zeggen hoe gijzelf gekomen zijt tot dezen staat van vrede, die u eigen is. Hij verheugt ieder die u ontmoet, van den minsten lakei tot mijzelven.'

Hij luisterde nog lang nadat ik had gesproken. Toen zei hij: 'Mijn zoon, ik heb slechts gezocht hoe ik vreedzaam kon leven. Waarnaar hebt gij gezocht?'

Ik keerde mij binnenwaarts voor het juiste

antwoord. Waarnaar had ik gezocht? De gansche lange weg van mijn leven lag voor mij open, ik zag mij gaan en zoeken, maar waarnaar? Deemoedig antwoordde ik:

‘Vader, ik weet het niet. Ik meende in mijn jeugd, dat ik zekerheid zou vinden als ik wist van vader en voorvaderen, maar toen ik hen vond, stonden ze als schimmen om mij heen en wezen mij terug naar mijzelf. Ik heb eer en verantwoordelijkheid gezocht, maar alleen de allermachtigsten zijn waarlijk verantwoordelijk en zelfs zij weten soms niet waaraan of aan wien. Ik heb blijdschap gezocht in al wat de natuur wil geven en nog meen ik dat daar blijdschap te vinden is, maar niet die waarom ik u bijna benijden zou. En eens stond ik stil bij de allerlaatste vraag en zocht waarom ik hier en nu besta op deze wijze. Maar de vraag sleepte mij bijna tot in den waanzin. En nu ik u dit alles voorleg, komt het mij voor alsof ik mijn leven lang heb gezocht in een doolhof zonder nut of doel en er eeuwig in moeten blijven dwalen.

Ik zweeg. ‘Ga verder,’ zei hij

‘Er is geen verder,’ hernam ik. ‘Elke stap die ik doe, ligt in dienzelfden doolhof. Ik zie onrecht en weet het niet te keeren. Ik zie menschelijk leed en ziekte en wanhoop en ik heb geen remedie.’

‘Zie naar mij,’ zei hij. ‘Is er geen remedie voor menselijk leed?’

Ik zag hem aan. Zijn gansche misvormde maar stralende wezen was een luisterrijk getuigenis dat zulk een remedie moest bestaan. Ik had voor hem kunnen knielen.

‘Vader,’ vroeg ik, ‘waarom geeft ge mij niet mede van uw medicijn?’

Hij glimlachte op zijn roerend hulpeloze wijze. ‘Ik ben geneesheer geweest en wat den eenen zieke baat, is vergif voor den ander. Maar u heb ik al vroeger mijn heelmiddel geboden. Herinnert ge u niet, dat ik u verwees naar de Barmhartigheid Gods?’

Een laatste woedende golf van tegenweer rees in mij omhoog. ‘De barmhartigheid Gods? Een barmhartigheid die toelaat, dat elk mensch elk ander onbarmhartig behandelt? Een barmhartigheid die u in haar dienst veroordeelt tot een zoo onrechtvaardige straf? Ik spuw op die barmhartigheid, ik schop ze van mij af!’

Hij was opgestaan en bekruste zich. Toen zei hij: ‘Mijn zoon, uit die Barmhartigheid leef ik zooals ge mij ziet leven.’ In zijn stem klonk het reine metaal eener altaarschel.

Ik bleef verward zitten waar ik zat. Eerst toen hij zich weer naast mij neerliet, voelde ik dat mijn hoofd zich moest buigen en dat de tranen

in mijn oogen mijn eenige verontschuldiging waren. ‘Vergeef mij,’ zei ik.

‘Ik zal u toch iets van mijn leven moeten vertellen,’ zei hij na een stilte, ‘ofschoon ik het niet gaarne doe, want soms verhindert men daardoor een ander om zelf te vinden. Maar ik voel uw wezen verwant aan het mijne, al zijt gij naar de wereld mijnenver van mij verwijderd. Ik ben van eenvoudige afkomst, een dorper zooals uw hoorigen. Als jongen was ik het knechtje van een knecht en daarna soldaat in een huurtroep wat niet veel anders is. Toen ik dertig was, had ik zooveel bloed zien vloeien dat ik mijzelf en alle menschen haatte. Toen ben ik als leekebroeder bij de Benedictynen gegaan, niet omdat ik was bekeerd, maar omdat ik daar verbleef buiten een wereld die zichzelf verscheurde. Ik mocht den broeder-heelmeester helpen in zijn kruidhof en langzaamaan begon ik iets te leeren van zijn werk, want ik had een goed hoofd en handige vingers. Zoo heb ik jaar na jaar onder hem gewerkt. Hij was een opgewekt man, die de zieken hielp zoo goed hij kon en de stervenden zooals de Kerk ons dat heeft onderwezen. Hij vroeg nooit waarom de mensch ziek wordt en sterft, daarvoor had hij geen tijd. Toen hij zelf stierf, liet men mij zijn werk over, maar hoewel ik evenmin vrijen tijd had, gaf ik mij rekenschap

van wat ik deed. Ik begreep, na zooveel strijd en bloed te hebben gezien, dat ik mij moest laten leiden door vrede en barmhartigheid. En al doende volgens mijn inzicht, zag ik dat uit mijn werk zegen sproot, iets wat ik niet kon zeggen van mijn vroeger beroep.'

Hij knikte peinzend. 'Ja. Ik had dus gekozen voor de barmhartigheid. Maar het was menselijke barmhartigheid. Ik meende dat de wereld een paradijs zou zijn indien maar allen mijn vreedzamen weg volgden. Ik was nog zoo dom om te meenen dat Gods barmhartigheid op de mijne moest lijken.' Licht vermaakt schudde hij het hoofd.

'Toen bemerkte ik, dat God mij schijnbaar onbarmhartig ging behandelen. Ik zag mijn zieken sterven onder mijn handen, soms zelfs door mijn eigen schuld. Ik werd gekweld door een van mijn superieuren. Ik maakte een pestepidemie mee in Parijs en nog veel meer. Het maakte mij opstandig, zooals ook gij opstandig zijt, mijn zoon. Maar omdat ik eenmaal de werken van barmhartigheid had gekozen, kon ik overeind blijven en mijn weg gaan.'

'Ja,' zei ik, 'zoo ik maar werken mocht, zou het leven mij lichter zijn. Maar ik ben een edelman en mag niet met handen arbeiden.'

'Er bestaat ook andere arbeid. Daarover

spreken wij nog. Voor ieder mensch ligt een weg bereid waarlangs hij God kan naderen. Mijn weg was het bijstaan van zieken. Maar zooals ik zei, ook mij was die weg toen niet meer dan een dwaalweg. Zelfs toen ik u indertijd verwees naar Gods barmhartigheid, was die mijzelf nog slechts een hoop, geen zekerheid. Zoo vreemd gaat het met ons menschen. Ik sprak het woord tot u, maar het keerde tot mijzelf terug, want het was leeg en wilde gevuld worden. Toen ging ik waarlijk en in ernst zoeken naar de barmhartigheid Gods. Als antwoord kreeg ik de pokziekte, die mij naar het lichaam verwoestte.'

Ik hield mijn adem in. Zooals hij mij dit alles voordroeg, lag er waarlijk zin en wezen in de gebeurtenissen die hij mij meldde. Doch wat vermocht zin te geven aan de heillooze vernieling van zijn levend vleesch?

'Ik moest mijn werk opgeven en werd in het duister van mijn blindheid tegenover mijzelf gesteld. O, ik had het niet gemakkelijk, hoewel alle broeders en mijn superieuren mij mijn eigen barmhartigheid trouw terugbetaalden. Er waren er die dagenlang in de kapel voor mij baden, er waren ook geleerden onder, die mij allerhand gebedspractijken aanbevalen opdat ik rust mocht vinden. Maar ik was van eenvoudige boerenaf-

komst en al wat ingewikkeld was naar den geest bleef mij oneigen.’

‘Zooals mij,’ zei ik gretig.

‘Toen werd mij gaandeweg klaar, dat er voor mij na al mijn voorbereiding maar een enkele weg openlag, ik had mij metterdaad over te geven aan Gods Barmhartigheid. Gezocht had ik lang genoeg. Nu moest ik rechtuit lopen. Ik droeg mijzelf op aan de Eeuwige Liefde en wachtte af. Maar tegelijk hield ik mij aan mijn woord. Al wat ik kon doen, ofschoon het niet veel was, deed ik niet voor mijzelf, maar om de liefde Gods. Men had mij mandenvlechten laten leeren en met iederen wilgenteen vlocht ik die liefde mee in het rietwerk. Ik sprak met God als een kind met zijn vader en vertelde Hem, dat ik niets was en niets kon, dat ik een blinde boerenzoon was zonder gaven, dus dat Hijzelf mij helpen moest als Hij wilde dat ik iets van mijn werk terechtbracht. Maar toen ik werkelijk goede manden vlocht, nam mijn Prior mij het werk weer af en zond mij uit om wijn te koopen.’

De tranen sprongen mij in de oogen. ‘Hoe kon hij u dat aandoen?’ riep ik heet.

‘Het was een vereerende opdracht en ik dankte God dat Hij mij ook op deze wijze wilde gebruiken. ‘Maar,’ zei ik Hem, ‘nu zult Ge me

nog meer moeten bijstaan dan thuis in mijn cel, ik vrees dat ik U nog veel moeite zal geven.' En inderdaad was het merkwaardig om te ondervinden hoezeer de harten werden bewogen van hen die ik op mijn reizen tegenkwam. Ieder was even behulpzaam en aangenaam, ik werd niet bedrogen en mijn superieuren waren tevreden. En als er een enkele maal moeilijkheden rezen, dan kwam dat alleen omdat ikzelf had willen handelen en niet het werk had overgelaten aan God. Maar ik kon er mij niet al te zeer over bedroeven, ik zei alleen: 'Ziet Ge nu wel, dat Ge mij niet alleen kunt laten? Als Ge wilt dat ik Uw werk doe, moet Ge mij helpen,'

Zoo heb ik de laatste jaren geleefd. Zonder moeite en zonder zorg en gelukkiger dan ik ooit dacht te zullen zijn en dat alleen door de Goddelijke barmhartigheid. Maar ik spreek daarover zelden en slechts wanneer men mij ernaar vraagt, zoals gij. Men behoeft niet over de Liefde te spreken, want Zijzelf is er altijd. Overal en altijd is de Liefde Gods bij ons.

'Behalve bij mij,' zei ik. Ik voelde mij oneindig bedroefd en verlaten. Morgen zou hij heengaan en hoe kon ik nog verder leven zoals ik tot nu had geleefd? Het was onmogelijk. Zou ik mij moeten verhangen, zoals de arme jongeman in de gevangenkamer?

‘Leer mij hoe ik moet leven, Vader,’ smeekte ik in pijn.

Hij schudde het hoofd. ‘Ik kan u evenmin leren leven als ik voor u kan eten of slapen. Maar ik wil u zeggen hoe ikzelf heb geleefd in den aanvang toen dit alles mij nog niet bewust was naar het verstand. Als ik bemerkte dat mijn gedachten waren afgedwaald uit Zijn nabijheid, dat ik zorgelijk vreesde voor mijzelf of anderen, riep ik mij terug, alsof ik een kleine jongen was weggelopen van zijn moeders huis en in gevaar om te verdwalen in onze bergen. Dan bracht ik mijzelf terug in Gods Liefde en zei: “Zie, nu ben je weer thuis, wees niet meer zoo onvoorzichtig.” En het heeft mij zeker een paar jaar gekost eer ik niet meer van huis liep. Maar later behoefde ik niet meer zulke verzinsels te gebruiken want ik woonde overal en altijd in de blijdschap en kon mij niet meer bezorgd maken. Men moet eerst willen en pogen, mijn zoon. Het is hoogmoed om stil te zitten en te wachten op het verblindend licht dat de Heiligen verschijnt.’

Hij zweeg en ik luisterde naar wat ongezegd was gebleven. Zeker waren hem nog andere, diepere geheimen bekend dan wat hij mij als raad mee wilde geven. Want ikzelf, hoezeer ook getroffen en ontroerd, wist zijn woorden ontoe-

reikend. Hoe verklaarde zijn geloof aan de Barmhartigheid Gods de spartelende vlieg in het web van de spin, den gevangene in de Bastille, de stervende moeder in het kraambed? Aarzelend zei ik tenlaatste:

‘Ik wil gaarne beproeven den weg te gaan dien gij mij aanwijst, Vader. Maar al wat ik zie bij mensch en dier en zelfs in de kale rotsgesteenten, die vergruizelen en vergruizeld worden als de orkaan ze omlaagslingert, wijst mij naar een blinde en vernielende kracht, even machtig als de barmhartigheid die uw leven leiding geeft. Ik ben een ander mensch dan gij, een vechter van nature. Zijt ge zeker dat ook ik, als ik u volg, zal gelooven wat gij gelooft?’

De zon was reeds lang ondergegaan. Over den kruidhof lag de opaalblauwe schemer van den zomernacht en ik bedacht dat hij zelfs deze niet zag, maar in het inktzwarte duister moest leven. Mijn hart stroomde vol van liefde en weemoed. Ik voelde mij zoo machtig tot hem getrokken alsof ons beider wezen tezamen sloeg in een enkele hoog heffende golf. Onwillekeurig vouwde ik mijn handen. Hij zeide:

‘De barmhartigheid Gods is in alle creaturen. Hoe zouden wij daarzonder levend zijn? Alles wat gij voelt en denkt en ondergaat, mijn zoon, is teeken dier barmhartigheid. Elke pijn en elk

leed is de boodschap dat ge meer zijt dan een klomp stof. En elke wandaad is het blinde zoeken naar dezelfde zekerheid, die de engelen doet zingen voor Gods troon. Vecht als ge een vechter zijt en aanvaard het gevolg van daad en wandaad. Maar geen wandaad vindt haar einde dan in het berouw.'

Ik vroeg niet meer. De luwte van den zomernacht stroomde over mijn gevouwen handen.

Een week later reed ik heen om mijn lieve vrouw te halen.

S.D.G.

Huizen, 1940.